

Нэгдсэн хуралдааны эцсийн хэлэлцүүлэгт
2024.08.27
Төсөл

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны ...
дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН 2024-2028 ОНЫ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ХӨТӨЛБӨР

НЭГ. БҮСЧИЛСЭН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО	16
1.1. Улаанбаатар хот – “20 минутын хот” стандарт	16
1.1.1. Хот төлөвлөлт, засаглалын реформ	16
1.1.2. Эрчим хүчээр хангагдсан хот	16
1.1.3. Гэр хорооллын дахин төлөвлөлт, орон сууцжуулалт	17
1.1.4. Ногоон ухаалаг хот	18
1.1.5. Олон төрөлт нийтийн тээвэр, авто зам	18
1.2. Бие даасан эдийн засаг бүхий дагуул хот	19
1.2.1. Дагуул хотуудын дэд бүтэц	19
1.2.2. Дагуул хотуудын хөгжил	19
1.3. Бүсийн төрөлжсөн хөгжил	20
1.3.1. Хангайн бүс – “Уламжлалт мал аж ахуйн төрөлжсөн, хот байгуулалтын дэд бүс”	20
1.3.2. Баруун бүс – “Эрчим хүчний төрөлжсөн, байгалийн аялал жуулчлалын дэд бүс”	20
1.3.3. Хойд бүс – “Байгалийн аялал жуулчлалын төрөлжсөн, аж үйлдвэрийн дэд бүс”	21
1.3.4. Говийн бүс – “Аж үйлдвэрийн төрөлжсөн, ногоон эрчим хүчний дэд бүс”	21
1.3.5. Төвийн бүс – “Хөдөө аж ахуйн төрөлжсөн, аж үйлдвэрийн дэд бүс”	22
1.3.6. Зүүн бүс – “Түүхэн аялал жуулчлалын төрөлжсөн, эрчимжсэн хөдөө аж ахуйн дэд бүс”	22
1.4. Орон нутгийн хөгжил	23
1.4.1. Шилжилт хөдөлгөөн	23
1.4.2. Орон нутгийн хөгжлийн нийтлэг зорилт	23
ХОЁР. ХҮНИЙ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО	24
2.1. Чинээлэг мөнгөл хүн	24
2.1.1. Гэр бүл, хүн амын онцлогт нийцсэн бодлого	24
2.1.2. Хөдөлмөр эрхлэлт	27
2.1.3. Нийгмийн баталгаа	28

2.1.4.	Эрүүл, идэвхтэй амьдралын хэв маяг	29
2.2.	Эрдэм боловсролтой монгол хүн	29
2.2.1.	Тэгш, хүртээмжтэй, чанартай боловсрол.....	29
2.2.2.	Мэдлэг чадвартай мэргэжилтэн.....	31
2.2.3.	Багшлах хүний нөөц.....	32
2.2.4.	Цахимжсан боловсрол.....	32
2.3.	Эрүүл монгол хүн.....	33
2.3.1.	Нийгмийн эрүүл мэнд	33
2.3.2.	Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмж.....	33
2.3.3.	Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн чанар, хүртээмж.....	34
2.3.4.	Эрүүл мэндийн салбарын хүний нөөц.....	34
2.4.	Баялагтаа эзэн монгол хүн.....	35
2.4.1.	Үндэсний баялгийн сан, төлбөрийн чадварт нийцсэн орон сууцжуулалт	35
2.4.2.	Барилга, барилгын материалын үйлдвэрлэл	35
2.4.3.	Нийтийн аж ахуй, инженерийн дэд бүтэц.....	36
ГУРАВ. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО		37
3.1.	Эдийн засгийн эрх чөлөө.....	37
3.1.1.	Макро эдийн засгийн тогтвортой байдал.....	37
3.1.2.	Төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа	37
3.1.3.	Банк, санхүү, даатгалын салбарын реформ.....	38
3.2.	Бизнес, хөрөнгө оруулалтын орчин.....	39
3.2.1.	Татвар, нийгмийн даатгалын реформ	39
3.2.2.	Бизнес, хөрөнгө оруулалтын таатай орчин.....	39
3.3.	Эдийн засгийн төрөлжилт, либералчлал	41
3.3.1.	Уул уурхай	41
3.3.2.	Боомтын шинэчлэл, тээвэр логистик	42
3.3.3.	Эрчим хүчний салбарын өсөлт, либералчлал.....	44
3.3.4.	Хөдөө аж ахуй-Шинэ хоршоо хөдөлгөөн, Чинээлэг малчин хөтөлбөр	48
3.3.5.	Дөрвөн улирлын аялал жуулчлал	51
3.3.6.	Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл	52
3.3.7.	Шинжлэх ухаан, технологи, инновац	53
3.4.	Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлт, ногоон санхүүжилт.....	54
3.4.1.	Биологийн олон янз байдал, тусгай хамгаалалттай газар нутгийн менежмент	54
3.4.2.	Уур амьсгалын өөрчлөлт.....	54
3.4.3.	Ногоон эдийн засаг, ногоон хөгжлийн загвар	55

ДӨРӨВ. ХҮНИЙ ЭРХИЙГ ДЭЭДЭЛСЭН ЗАСАГЛАЛЫН БОДЛОГО	56
4.1. Хүний эрх, эрх чөлөө	56
4.1.1. Хүний эрх	56
4.1.2. Хэвлэлийн эрх чөлөө	58
4.1.3. Иргэний нийгэм, хувийн хэвшил, төрийн түншлэл, хамтын ажиллагаа	58
4.1.4. Ил тод байдал ба хяналт	59
4.1.5. Парламентын засаглал ба эрх мэдлийн хяналт, тэнцэл	59
4.1.6. Шүүх засаглал	60
4.2. Авлигагүй засаглал	60
4.2.1. Авлига, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, хууль сахиулах үйл ажиллагаа	60
4.2.2. Дэвшилтэт технологид суурилсан цахим засаглал	62
4.2.3. Төрийн албаны реформ	62
4.2.4. Орон нутгийн засаглалын бие даасан байдал	64
4.3. Цахим засаглал, төрийн бүтээмжийн дахин инженерчлэл	65
4.3.1. “E-Mongolia” блок чейн Цахим засаглал	65
4.3.2. Сансар судлал, харилцаа холбоо, мэдээлэл технологи	65
4.3.3. Цахим орчин дахь хүний эрх, кибер аюулгүй байдал	66
4.4. Үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавх ба амар тайван нийгэм	66
4.4.1. Үндэсний эв нэгдэл	66
4.4.2. Гадаад бодлого	68
4.4.3. Үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах тогтолцоо	70
4.4.4. Гамшгийн үеийн бэлэн байдал, эрсдэлийн удирдлага	71
ЭРСДЭЛИЙН УДИРДЛАГА	73

ӨМНӨТГӨЛ

~~Дэлхий дахиныг хамарсан цар тахлын нөлөө багасаж, улс орнуудын мөнгөний хатуу бодлогын нөлөөгөөр инфляцын түвшин буурахад нөлөөлж, саарсан нь ажил эрхлэлт, орхийн хэрэглээнд дэмжлэг болсноор дэлхийн эдийн засаг 2023 онд 3.3 хувиар өслөө. Дэлхийн эдийн засгийн өсөлтийг Олон улсын валютын сан 2024 онд 3.2 хувь, 2025 онд 3.3 хувь орчимд тогтвортой байхаар тооцож байна.¹ Инфляцын бууралт нь мөнгөний бодлогын төлөвийг сулруулах орон зайг бий болгож, эдийн засгийн идэвхжлийг дэмжихээр байна.~~

~~**Зүүн Ази, Номхон далайн бүс нутгийн** эдийн засаг цар тахлын дараа сэргэж, 2023 онд 5.1 хувиар өссөн бол 2024 онд 4.8 хувь болж саарах төлөвтэй байна. БНХАУ-ын эдийн засгийн удаашрал бүс нутгийн орнуудын эдийн засгийн өсөлтөд сөргөөр нөлөөлөхөөр байна.~~

~~Дэлхийн санхүүгийн зах зээл дэх тодорхой бүс байдал нэмэгдэж, байгалийн гамшигт үзэгдлийн тоо нэмэгдэж байгаа нь бүс нутгийн эдийн засагт томоохон эрсдэлийг дагуулж байна. Геополитикийн тогтворгүй нөхцөл байдал хурцдах, гөллөх эдийн засгийн өсөлт удаашрах, инфляц төсөөллөөс удаан хугацаанд өндөр түвшинд хадгалагдах зэрэг эрсдэл нь дэлхийн эдийн засгийн өсөлтийг сааруулж болзошгүй байна.~~

~~Харин олон улсын худалдаа, аялал жуулчлал сэргэсэнтэй холбоотойгоор тээвэр, худалдаа эрчимжиж, инфляц тогтворжсоноор хувийн хэрэглээ нэмэгдэж байгаа нь бүс нутгийн эдийн засгийн өсөлтөд эерэг нөлөө үзүүлж байна.~~

~~Монгол улсын хувьд уул уурхайн салбарын экспортын сэргэлт 2023 онд үргэлжилж, төсөв, төлбөрийн тэнцэл түүхэнд байгаагүй ашигтай гарсан нь эдийн засаг 7.4 хувиар өсөх нөхцөл болсон. 2024 оны эхний улирлын байдлаар эдийн засаг 7.8 хувиар өссөн ба энэ онд 5.6 хувиар өсөх төлөвтэй байна. Үүнд зудын улмаас 8.1 сая төлгөй мал хөрөгдсөн, хөдөө аж ахуйн салбарт агшилт үүссэн зэрэг нь сөргөөр нөлөөлж байгаа ч уул уурхайн салбарын сэргэлт бодит өсөлтийг тэтгэх үндсэн хүчин зүйл болж байна.~~

~~2024 оны эхний 7 сард нүүрсний экспорт 47.5 сая тн-д хүрч, өмнөх оноос 34 хувиар өсөж, оны эцэст 78 сая тн-д хүрэх төлөвтэй байна. Мөн Оюутолгой төслийн гүний уурхайн олборлолт эхэлсэн зэрэг хүчин зүйлийн нөлөөгөөр уул уурхайн салбар энэ онд 13.5 хувиар өсөх хүлээлттэй байна.~~

~~Уул уурхайн салбарын дам нөлөөгөөр ачаа тээвэр өсөлттэй байх бол жуулчдыг татахад чиглэсэн арга хэмжээнүүдийн нөлөөгөөр аялал жуулчлал, үйлчилгээний салбар өсөх хүлээлттэй байна.~~

~~2024 оны 2 дугаар улирлаас цалин, тэтгэвэр, тэтгэмж нэмэгдсэн нь орхийн хэрэглээг дэмжиж, дотоод эрэлтийг урамшуулснаар худалдаа, үйлчилгээний борлуулалт нэмэгдэн эдийн засгийн өсөлтөд эерэг нөлөө үзүүлэхээр байна.~~

¹ ОУВС-ийн 2024 оны 7 дугаар сарын тооцоолол

~~Импортын инфляцын нийт инфляцад үзүүлэх нөлөө 2023 оноос алгуур буурч тогтворжсоноор инфляцын түвшин саарч, 2024 оны 6 дугаар сард 5.1 хувь буюу мөнгөний бодлогын зорилтот түвшинд хүрээд байна.~~

~~Хөдөлмөрийн зах зээлд ажиллагсдын тоо 37.8 мянгаар нэмэгдэж, 1.3 саяд хүрсэн ба ажиллах хүчний өрөлцөөны түвшин 2024 оны эхний улиралд өмнөх оны мөн үеэс 0.8 нэгж хувиар өсөж 59.4 хувь, ажилгүйдлийн түвшин 5.2 хувь байна.~~

~~Олон улсын байгууллагууд манай улсын эдийн засгийг дунд хугацаанд 6-8 хувиар өсөх төлөвтэй гэж үзэж байгаа ч дэлхийн болон бүсийн эдийн засагт үүсээд буй тодорхой бус байдлаас шалтгаалсан уул уурхайн голлох бүтээгдэхүүний үнийн хэлбэлзэл, зудаас үүдэн хөдөө аж ахуйн салбарт тулгарах сөрилт, мөн эдийн засгийн хурдтай өсөлтөөс үүдэн инфляцын түвшин өндөр хадгалагдах эрсдэл байгааг анхааруулж байна.~~

~~Дэлхийн эдийн засгийн идэвхжил саарах, түүхий эдийн үнийн тогтворгүй байдал үүсэх нь манай улсад орох хөрөнгийн урсгалыг бууруулах, уул уурхайн гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүний эрэлт болон үнэд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй. Мөн хөрш орнуудыг хамарсан геополитикийн хүндрэлтэй асуудлууд өрнөж буй энэ үед зээлжих зэрэглэл буурч, аливаа хоригт орсон тохиолдолд гадаадын хөрөнгө оруулалт, гадаад зээлийн урсгал буурах, төлбөр тооцоо саатах зэрэг эрсдэлүүд үүсэж бэлэцшгүй байна.~~

~~Боомтуудын ачаалал нэмэгдэж, тээврийн зардал, импортын барааны үнэ өсөж байгаа нь инфляц өсөхөд шууд нөлөөлж, үйлдвэрлэлийн салбарын түүхий эд, бараа бүтээгдэхүүний хангамжийг тасалдуулахад хүргэж байна.~~

~~Нийслэл Улаанбаатар хотын хэмжээнд газар олголт, хот байгуулалтын төлөвлөлтгүй байдлаас үүдсэн хүн амын төвлөрөл, орчны бөхирдөл, авто замын түгжрэл, дэд бүтцийн хүртээмжгүй байдал, эрх мэдлийн төвлөрөл, гамшгийн эрсдэл зэрэг асуудал нь хүн амын эрүүл мэнд, амьдралын чанарт сөргөөр нөлөөлж байна.~~

~~Уур амьсгалын өөрчлөлт нь улс орны нийгэм, эдийн засгийн тогтвортой хөгжил, үндэсний аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж, улмаар орхийн бодит орлогыг бууруулах, нийлүүлэлтийн гаралтай инфляцын дарамт, ажилгүйдлийн түвшин, тэгш бус байдлыг нэмэгдүүлэхэд нөлөөлж байна.~~

~~Эрчим хүчний салбарын хөрөнгө оруулалтын бодлогын оновчгүй, тогтворгүй байдал, үнийн зохицуулалтаас шалтгаалсан системийн хэмжээнд их хэмжээний өр төлбөр бий болж, хөрөнгө оруулалтын хязгаарлагдмал байдлаас тоног төхөөрөмж, техник хэрэгслийн шинэчлэл, засвар, үйлчилгээ хийгдээгүйгээс доголдох, гэмтэх, эвдрэх асуудал сүүлийн жилүүдэд тасралтгүй гарч байна.~~

~~Төр аж ахуйн шинжтэй үйл ажиллагааг хувийн хэвшилтэй зэрэгцэн төрийн өмчит компани, үйлдвэрийн газар байгуулах замаар эрхэлж байгаа нь үр ашиггүй ажиллах, авлига, ашиг сонирхлын зөрчил үүсэх, төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгө үнэгүйдэх, төрд үүсэх зардлыг нэмэгдүүлэх шалтгаан болж байна.~~

Улс төрийн тогтворгүй байдал, авлига, хээл хахуультай холбоотой засаглалын есрилт нь урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд саад болж байна.

Дэлхий дахиныг хамарсан цар тахлын дараах хямрал, геополитикийн тогтворгүй байдлын үед манай улс эдийн засгийн өсөлтөө тогтвортой хадгалах, бүс нутгийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, улс төрийн тогтвортой байдлыг хангаж, үндэсний зөвшилцлийн хэмжээнд томоохон төслүүдээ урагшлуулах зайлшгүй шаардлагатай тулгарч байна.

Иймд энэ хүнд сорилтын цаг үеийг даван туулахад өмнөх Засгийн газраас авч хэрэгжүүлсэн эдийн засгийг тогтворжуулах, төрийн хэмнэлтийг бий болгох, төсвийн сахилга батыг дээшлүүлэх, авлигатай тэмцэх, далд эдийн засгийг ил болгох, төрийн өмчит компаниудын засаглал, үр ашгийг сайжруулах зэрэг арга хэмжээг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж,

Улсын эрх ашиг нэгдүгээрт, улс төрийн намын эрх ашиг хоёрдугаарт, эцэст нь хувийн эрх ашиг байх зарчмыг үнэт зүйлээ болгон,

“Алсын хараа 2050”, “Шинэ сэргэлтийн бодлого” Монгол Улсын урт, дунд хугацааны хөгжлийн бодлогыг тогтвортой хэрэгжүүлж, хөгжлийн тулгамдсан асуудлыг цаг алдалгүй, хурдтай шийдвэрлэхийг зорин,

Үндэсний эв нэгдэл, үндэсний эрх ашгийг эрхэмлэж, эрх зүйт төрийн үндсэн зарчмуудыг удирдлага болгон,

Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтийн дагуу сонгуулийн холимог тогтолцоогоор бүрдсэн 126 төлөөлөл бүхий Улсын Их Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуулийн дүнг хүндэтгэж, парламентад ард түмний дэмжлэг авсан улс төрийн намуудад өгсөн иргэдийн саналыг гээхгүй байх суурь зарчимд үндэслэн,

Олонхыг бүрдүүлсэн Монгол Ардын намаас Засгийн газрын бүрэлдэхүүнд Ардчилсан нам, ХҮН намыг урьж ажиллуулах улс төрийн манлайллыг хэрэгжүүлж, хамтарсан Засгийн газрыг байгуулсан билээ.

Хамтарсан Засгийн газар хөгжлийн тулгамдсан асуудал, тулгарч буй сорилтуудыг илүү хурдан, үр дүнтэйгээр шийдвэрлэх, бүрэн эрхийнхээ хугацаанд бүтээлчээр, тогтвортой хамтран ажиллах зорилгоор ХБНГУ, Шинэ Зеланд, Австрали зэрэг улсын туршлагыг судалж, “ХҮРДАЙ ХӨГЖЛИЙН ТӨЛӨӨХ ЗОРИГ” хамтарсан Засгийн газрын гэрээг байгуулсан.

Дээрх гэрээг удирдлага болгон 2024 оны Улсын Их Хурлын сонгуульд дэвшүүлсэн Монгол Ардын нам, Ардчилсан нам, ХҮН намын мөрийн хөтөлбөрт суурилсан Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн төслийг боловсрууллаа.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн төсөлд Монгол Ардын намын мөрийн хөтөлбөрт туссан нийгмийн бодлогын шинэчлэл, бүсчилсэн хөгжлийн бодлого, авлигагүй төр, шударга ёсыг бэхжүүлэх цахим засаглал, эхлүүлсэн томоохон төсөл, арга хэмжээг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх зорилтууд, Ардчилсан намын мөрийн

хөтөлбөрт туссан хүний хөгжил, хувийн өмчийн эрхийн хамгаалалт, технологи суурьтай мэдлэгийн эдийн засаг, бизнес, хөрөнгө оруулалтын орчин, эдийн засгийн эрх чөлөөг баталгаажуулах, шударга төрийн зорилтууд, ХҮН намын мөрийн хөтөлбөрт туссан эрчим хүчний болон боловсролын салбарын реформ, гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалт, төрийн худалдан авах ажиллагааны бодлогыг шинэчлэх, төрийн өмчит компанийн засаглалыг сайжруулах зорилтуудыг тэргүүлэх чиглэл болгон тусгалаа.

Түүнчлэн, уг хөтөлбөрийн бодлогын зорилго, зорилтыг тодорхой, бодитой, хэмжигдэхүйц, хүрэхүйц, цаг хугацаатай байх /SMART/ шаардлагад нийцүүлэн, хөтөлбөрийн хэрэгжилт, үр дүнг олон улсад хэрэглэгддэг индексүүдээр хэмжиж үнэлэхээр боловсрууллаа.

Энэ удаагийн Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр шинэ 30 жилийн эхлэлийг зөв тавих нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн суурь реформын эхлэл цэг юм.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт бодлогын үндсэн 4 чиглэлийг тодорхойлж, тэдгээрийн хүрээнд тус бүр 4 зорилго, нийт 593 үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр тусгалаа. Тухайлбал,

Нэг.Бүсчилсэн хөгжлийн бодлогын хүрээнд:

Нийслэлийн их, бага тойруу буюу 770 га газарт төвлөрсөн төрийн эрх мэдлийн хэт төвлөрлийг задалж, “Өөдөө тэмүүлэх Монгол” буюу “Go Mongolia” ган татлагат гүүрийн төсөл, Хошигийн хөндийн туннелын төслийг хэрэгжүүлнэ.

Хошигийн хөндийд төр, захиргааны нэгдсэн байрыг барьж ашиглалтад оруулна.

Хошигийн хөндийд шилжин суурьших төрийн албан хаагчдыг орон сууцжуулах төсөл хэрэгжүүлнэ.

Шинэ Зуунмод хотын бүтээн байгуулалтын хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрийг үе шаттайгаар шийдвэрлэж, дулааны станц, цэвэрлэх байгууламжийн дэд бүтцийг барьж байгуулна.

Хүнд ээлтэй, эмнэлэг, сургууль, цэцэрлэг, эрүүл аюулгүй ногоон байгууламж, үзвэр үйлчилгээ, соёл, спортын үйлчилгээг 20 минут дотор авах хүний төлөө шинэ стандарт бүхий “амьд” хот төлөвлөлтийг цогцоор нь дахин хийж, “Нийслэл хотын хөгжлийн өрөнхий төлөвлөгөө 2040”-г боловсруулж, батлуулна.

Улаанбаатар хотын Сэлбэ, Баянхошуу дэд төв орчмын газрыг үргэлжлүүлэн чөлөөлж, нийгмийн болон инженерийн дэд бүтцийг барих, 20,000 айлыг орон сууцжуулах үйл ажиллагааг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр хэрэгжүүлж, Төлгөйт, Шархад, Дэнжийн 1000, Дамбадаржаа, Яармаг дэд төвүүдийн инженерийн дэд бүтцийг барьж байгуулна.

Ипотекийн зээлийн санхүүжилтийн 50-аас багагүй хувийг дэд төв, дагуул хот, гэр хөрөөллын орхөд олгоно.

Төлгөйтөөс Амгалан хүртэл Энхтайваны өргөн чөлөө дагуу 17.7 км “Их багтаамжийн нийтийн тээвэр Метро шугам-1”, Ард Аюушийн өргөн чөлөө Их тойруу Намъянжүгийн гудамж Нийслэл хүрээ өргөн чөлөө дагуу 11.9 км урт тусгай замын автобус “BRT Шугам-1”, Яармагаас Хархорин хүртэл Туул гол дээгүүр 4.2 км урт

~~“Дүүжин тээвэр шугам 1” бүхий олон төрөлт их багтаамжийн нийтийн тээврийн системүүдийн уялдаа хөлбоог хангаж, үе шаттай барьж байгуулна.~~

~~Олон улсын чанартай 88 км “Шинэ тойрог зам”, Туулын хурдны замыг барьж, ачаа тээврийн хөдөлгөөнийг хотын гадуур тойруулна.~~

~~Бид хамтдаа улс орноо бүсчлэн хөгжүүлж, Хархорум, Шинэ Зуунмод зэрэг шинэ хотууд, аймгийн төвүүдийг хооронд нь болон хилийн боомтуудтай хөлбөх “ТАВАН ТОЙРОГ” дэд бүтцийн мега төслийн их бүтээн байгуулалтыг яаралтай хэрэгжүүлж дуусгах шаардлагатай.~~

~~Бүсүүдийг төрөлжүүлэн хөгжүүлж, бүс бүхэнд ялгаатай татварын бодлого хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.~~

~~Иймд **Хангайн** бүсийг “Уламжлалт мал аж ахуйн төрөлжсөн, хот байгуулалтын дэд бүс”, **Баруун** бүсийг “Эрчим хүчний төрөлжсөн, байгалийн аялал жуулчлалын дэд бүс” болгон, **Хойд** бүсийг “Байгалийн аялалын жуулчлалын төрөлжсөн, аж үйлдвэрийн дэд бүс” болгон, **Говийн** бүсийг “Аж үйлдвэрийн төрөлжсөн, ногоон эрчим хүчний дэд бүс” болгон, **Төвийн** бүсийг “Хөдөө аж ахуйн төрөлжсөн, аж үйлдвэрийн дэд бүс” болгон, **Зүүн** бүсийг “Түүхэн аялал жуулчлалын төрөлжсөн, эрчимжсэн хөдөө аж ахуйн дэд бүс” болгон төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.~~

Хөёр.Хүний хөгжлийн бодлогын хүрээнд:

~~Үндэсний баялгийн сангийн тогтолцоог бэхжүүлж, Үндэсний баялгийн сангаар дамжуулан эрүүл мэнд, боловсрол, орон сууцжуулалт, хуримтлалын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, “И-Монгол” платформоор дамжуулан иргэн бүрд хуримтлалын данс нээнэ.~~

~~Дижитал шилжилт, технологийн өөрчлөлт шинэчлэлийн сорилтыг даван туулах чадвартай, монголын түүх, хэл, соёл, үндэсний өв уламжлал, зан заншил, эх оронч хүмүүжлийг олгох боловсролын үндэсний хөтөлбөрийг хөгжүүлнэ.~~

~~Шинжлэх ухаанч сэтгэлгээ, зөөлөн ур чадвар (soft skills), асуудалд суурилсан (Problem based learning) шүүмжлэн эргэцүүлэх чадамжтай (critical thinking), эрүүл чийрэг, эрдэм боловсролтой, хариуцлагатай гэр бүлийн гишүүн байх дэлхийн Монгол иргэнийг бэлтгэх боловсролын тогтолцоог бэхжүүлнэ.~~

~~Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийг их өгөгдөлд суурилан тооцоолж, шаардлагатай хүний нөөцийг бэлтгэнэ.~~

~~Хүн амын өвчлөл, нас баралтын тэргүүлэх шалтгааныг бууруулах, эрүүл мэндэд эрсдэл үүсгэж буй хүчин зүйлс, архи, тамхины хэрэглээг бууруулж, гар утсанд суурилсан стратеги (one or two way messaging)-ийн тусламжтайгаар иргэдийн эрүүл мэндийг хамгаалж, идэвхтэй хөдөлгөөн, эрүүл хооллолтыг дэмжих боловсрол олгоно.~~

~~Олон улсын зохистой дадал, стандартыг бүрэн нэвтрүүлэхийн зэрэгцээ эм, эмнэлгийн хэрэгслийн салбар дундын мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоог бүрдүүлж, эмийн импортыг бүрэн цахимжуулна.~~

~~Иргэн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран авах боломжийг нэмэгдүүлж, цахим эрүүл мэндийн дэвшилтэт технологи телемедицин, хиймэл оюун ухааныг эмчилгээ, оношилгоо, хяналтад нэвтрүүлнэ.~~

~~2025 оныг “Залуучуудын жил” болгон зарлаж, оюутан, залуучуудын чөлөөт цагаараа ажил, хөдөлмөр эрхлэх, гарааны бизнес эрхлэх эрх зүйн орчныг сайжруулж, нийгмийн идэвх, оролцоог дэмжинэ.~~

~~Хүн амын бие бялдрын хөгжлийг хянах цахим технологи, өгөгдлийн системийг хөгжүүлж, нийтийн биеийн тамир, спортын орчны хүртээмжийг сайжруулна.~~

Гурав.Эдийн засгийн бодлогын хүрээнд:

~~Боомтын шинэчлэлийг эрчимжүүлж, боомтын тоог нэмэгдүүлэх, үйл ажиллагааг нь бүрэн цахимжуулж, төмөр замын хил дамнасан хөлбөмбөг гүйцээж, нүүрсний экспортын хэмжээг жилд 100 сая тоннд хүргэнэ.~~

~~Эрчээ алдсан эрчим хүчний салбарыг эргэн сэргээхгүйгээр хот байгуулах, эдийн засгийг тэлэх боломжгүй. Иймд эрчим хүчний салбарыг либералчилж, эх үүсвэр нэмэгдүүлэх төслүүд хэрэгжүүлнэ.~~

~~Хувийн хэвшлийн жам ёсны бизнесийн орчныг бүрдүүлж, татварын реформ хийж, Төр хувийн хэвшилтэй өрсөлдөхгүй байх зарчмыг баримталж, зах зээл дэх төрийн зохицуулалтыг багасгаж, төрийн зарим чиг үүргийг мэргэжлийн хөлбөөдөд шилжүүлнэ.~~

~~Хөрөнгө оруулалт, худалдаа, дампуурлын тухай хууль болон бизнесийн үйл ажиллагааг зохицуулж байгаа багц хуулиудыг шинэчилж, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалж, бизнес эрхлэгчдийн үйл ажиллагааг дэмжих бодлого хэрэгжүүлнэ.~~

~~Төсвийн хөрөнгө оруулалтыг их өгөгдөлд суурилан төлөвлөнө.~~

~~Төрийн худалдан авах ажиллагааг хиймэл оюун ухааныг ашиглан зохион байгуулна.~~

~~Нийгмийн даатгалын сангийн чөлөөт үлдэгдэл, тэтгэврийн нөөц сан, хувийн нэмэлт тэтгэврийн сангийн хөрөнгийн тодорхой хэсгийг эрх бүхий мэргэжлийн байгууллагын менежментээр хөрөнгийн зах зээлд хөрөнгө оруулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлнэ.~~

~~Гадаадын банкны салбар нэгжийг дотоодын зах зээлд нэвтрүүлж, гадаадын хөрөнгө оруулалттай банк, санхүүгийн байгууллагыг байгуулна.~~

~~“Go Mongolia” аялал жуулчлалын хөтөлбөрийг үргэлжлүүлж, гадаад жуулчдын тоог жилд 2 саяд хүргэнэ.~~

~~“Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнийг эрчимжүүлж, ойгоор бүрхэгдсэн талбайн хэмжээг нийт газар нутгийн 8.8 хувьд хүргэнэ.~~

~~Хүлэмжийн хийн тайлагналын тогтолцоог бэхжүүлж, нүүрс төрөгчийн кредит төөцөх, арилжаанд оролцох нөхцөлийг бүрдүүлэн ногоон санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлнэ.~~

~~30 жил хүлээгдсэн эрчим хүчний салбарын реформыг цаг алдалгүй эхлүүлж, эрчим хүчний дотоодын үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлж, аж үйлдвэржилт, бүсчилсэн хөгжил, шинэ хотын бүтээн байгуулалт зэрэг эдийн засгийг тэлэх дараах мега төслүүдийг хэрэгжүүлнэ:~~

Д/д	Төслийн нэр	Хүрэх үр дүн
1.	“Гашуунсухайт-Ганцмод”, “Ханги-Мандал”, “Шивээхүрэн-Сэхээ”	-Экспортын хүчин чадал 40 сая.тн хүртэл нэмэгдэнэ. (Гашуунсухайт-Ганцмод 20 сая.тн, Ханги-Мандал 10 сая.тн, Шивээхүрэн-Сэхээ 10 сая.тн)

	хилийн боомтуудын хил ——— дамнасан хөлбөлгөн ——— төмөр зам, ачаа тээврийн шилжүүлэн ——— ачих терминал	-Экспортын орлого 2 дахин, төмөр замаар нүүрс экспортлох хүчин чадал 3 дахин, зорчигч болон ачаа тээврийн нэвтрэх хүчин чадал 2 дахин нэмэгдэж, тээврийн хэрэгсэл хилийн боомтоор түргэн шуурхай нэвтрэх, зорчигчид ая тухтай үйлчлүүлэх боломж бүрдэнэ.
2.	Тавантолгойн 450 МВт-ын ——— дулааны цахилгаан станц	-Жилд 3150.0 сая кВт.ц цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэж, Оюутолгойн өсөн нэмэгдэх 2,242.5 сая кВт.ц хэрэглээ болон Тавантолгойн орд газрууд, бусад стратегийн ач хөлбөгдөлтой өмнөд бүсийн уул уурхайн төслийн цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээг дотоодоос хангах боломж бүрдэнэ. -Оюутолгой ХХК-ийн БНХАУ-аас импортлож байгаа 110-120 сая ам.долларын валютын урсгалыг зогсооно. -Барилга угсралтын явцад давхардсан тоогоор 2000, ашиглалтад орсноор 300 байнгын ажлын байр шинээр бий болно.
3.	Эрдэнэбүрэнгийн 90 МВт-ын ——— усан цахилгаан станц	-Жилд 366 сая кВт.ц цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэх ба баруун бүсийн цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээг 2027 оноос эхлэн 100 хувь найдвартай, тасралтгүй хангах боломж бүрдэнэ. -52,000 ахуйн хэрэглэгчийг хангах эрчим хүчний шинэ эх үүсвэр бий болж, баруун аймгуудын 4,430 аж ахуйн нэгж, 5,400 орон сууц, 36,000 гаруй гэр хөрөөллын хэрэглэгчийг дотоодын цахилгаан эрчим хүчээр бүрэн хангана. -ОХУ, БНХАУ-аас жил бүр импортоор авч байгаа 17.5 тэрбум төгрөгийг хэмнэнэ.
4	Эгийн голын 310 МВт-ын ——— усан цахилгаан станц	-Эрчим хүчний системийн найдвартай, тогтвортой, шуурхай ажиллагааг хангаж, системийн эх үүсвэрийн зохистой харьцааг бүрдүүлнэ. -ОХУ-д жил бүр төлдөг 25 сая ам.долларын импортын төлбөрийг хэмнэнэ. -Түүхий нүүрсний хэрэглээг жил бүр 438,7 мянган тоннор, хүлэмжийн хийн ялгаруулалтыг 709 мянган тоннор бууруулна. -5.7 тэрбум шоо метр цэвэр усны нөөц бүрдүүлж, Монгол Улсын усан хангамжийн аюулгүй байдлыг хангана.

5.	Сэргээгдэх эрчим хүч ба тархмал эх үүсвэр	Монгол Улс нь судалгаагаар 2,600 гВт сэргээгдэх эрчим хүчний нөөцтэй болох нь тогтоогдсон бөгөөд шинээр эх үүсвэрүүдийг бий болгох замаар өсөн нэмэгдэж буй дотоодын цахилгаан эрчим хүчний дутагдлыг нөхөх, бусад улс руу экспортлох боломжтой. Сэргээгдэх эрчим хүчний салбарыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулснаар уул уурхайн бус экспортыг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийг төрөлжүүлэх боломж бүрдэхээс гадна хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах, нүүрс хүчлийн хийн (carbon credit) арилжаанд өрөлцөж, нэмэлт орлого олох боломж нээгдэнэ.
6.	Хэрлэн-Тооно, Орхон-Онги ус дамжуулах шугам	<u>Хэрлэн-Тооно усан цогцолбор:</u> Хэрлэн голын олон жилийн дундаж урсацын 5-9%-ийг битүү хоолойгоор дамжуулан Хэнтий, Чойр, Дорноговь, Өмнөговь аймгийн хүн ам, мал аж ахуй, үйлдвэр, уул уурхайн усны хэрэгцээг бүрэн хангана. Жилдээ 30 мян.тн хүлэмжийн хийг бууруулна. “Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөн” ий хүрээнд усны асуудлыг шийдвэрлэж, цөлжилт, хуурайшилыг сааруулна. <u>Орхон-Онги усан цогцолбор:</u> Онги гол болон Улаан нуурыг сэргээж, усны төвшин тогтворжиж, нийгмийн хувьд Онги голын дагууд оршин сууж буй 29.2 мянган хүн ам, 230 гаруй мянган толгой мал сүргийг гадаргын усаар хангах нөхцөл бүрдэнэ. Агаар, хөрсний чийгшил, газрын доорх усны тэжээгдэл нэмэгдэж, нуурын орчны бүсийн экосистем, биологийн олон янз байдал сэргэж, хөрсний элэгдэл эвдрэлд орох нөхцөл багасаж, цөлжилтийг бууруулна.
7.	Эрээнцав-Чойбалсан-Баруун Урт-Бичигт чиглэлийн босоо тэнхлэгийн авто зам	Худалдааны эргэлтийг нэмэгдүүлэх, тээврийн зардлыг бууруулах ач холбогдолтой.
8.	Монгол, Францын хамтарсан уран, атомын цахилгаан станц	Үйлдвэрлэл бүрэн хүчин чадлаараа ажиллавал жилд 2,500 тонн ураныг олборлож экспортлоно.

		Төсөл хэрэгжих хугацаанд улс, орон нутгийн төсөвт нэг тэрбум гаруй ам.долларын татвар төлөх төөцөөтэй. Үйлдвэрлэлийн туршилтын төсөл дээр үндсэн үйлдвэрлэлийн олборлолт эхлэхэд 1,000 гаруй ажлын байр бий болно. Улс, орон нутгийн хэмжээнд томоохон хэмжээний худалдан авалт хийж, бизнесийн боломж нэмэгдэнэ.
9.	Нүүрс-хими, Кокс-химийн цогцолбор	Нэмүү өртөг шингэсэн хүнд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, боловсруулах үйлдвэрлэлийг нэг шат ахиулснаар экспортын орлогыг нэмэгдүүлэх, олон улсын түүхийн эдийн үнээс хараат байдлыг бууруулах боломж бүрдэнэ. <u>Кокс-химийн үйлдвэр:</u> Нүүрс баяжуулах үйлдвэрийн 1 дүгээр шатанд 10 сая тонн коксжих нүүрсийг угааж, 5.4 сая тонн баяжуулсан нүүрс, 3 сая тонн заверын бүтээгдэхүүн (мидлинг) үйлдвэрлэнэ. 2.7 сая тонн баяжуулсан нүүрсийг боловсруулж, 2 сая тонн хатуу кокс, 107 МВт цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэнэ. Дотоодын хэрэглээнээс илүү гарсан 1.5 сая тонн коксын бүтээгдэхүүнийг экспортлно. <u>Алтанширээт УТП:</u> 140 га талбайд төмрийн хүдрийн нойтон баяжуулах үйлдвэр, нүүрс угаах үйлдвэр, коксын үйлдвэр, төмрийн хүдрийн хоргөлжийн гэх мэт дагалдах үйлдвэрүүд бүхий 500 мян.тн/жил ширэм үйлдвэрлэх хүчин чадалтай үйлдвэр ашиглалтад орно.
10.	Зэс—боловсруулах цогцолбор	Жилд 560 мян.тн зэсийн баяжмал боловсруулж, 125 мян.тн катодын зэс, 72 кг алт, 38.2 тн мөнгөн гулдмай болон 182 мян.тн элементийн хүхэр үйлдвэрлэж, 1.1 тэрбум ам долларын борлуулалтын орлогыг бүрдүүлнэ. Катодын зэсийн үйлдвэр нь дотоодын зэс утас, кабель, цахилгаан тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэх салбарыг хөгжүүлэхэд томоохон түлхэц үзүүлнэ. Үйлдвэрээс гарган авах 182 мянган тонн элементийн хүхэр нь химийн болон бордооны үйлдвэрлэлд өргөн ашиглагдах тул нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх боломжийг нэмэгдүүлнэ.

11.	Гангийн үйлдвэр	-Дотоодын тасралтгүй нэмэгдэж буй ган арматур болон бусад ган бүтээгдэхүүний хэрэгцээг дотооддоо бүрэн хангах зорилтын хүрээнд 1.0 сая тонн ган бэлдэц, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэнэ. -Гангийн үйлдвэрийг ашиглалтад оруулж эхний ээлжид 500 мян.тн ширэм, 500 мян.тн ган бэлдэц үйлдвэрлэж, ган бэлдцээс барилгын арматур, булан төмөр, төмөр утас зэрэг ган бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэж, дотоодын барилгын арматурын хэрэгцээг бүрэн хангана.
12.	Газрын тос боловсруулах цогцолбор	Жилд 1.5 сая.тн түүхий тосноос 1.3 сая.тн бүтээгдэхүүн гарган авч, дотоодын газрын тосны хэрэглээний 55 орчим хувийг бүрэн хангах боломж бүрдэнэ. Ингэснээр импортын хараат байдлыг бууруулах, шатахууны үнийг бие даан уян хатан зохицуулах боломж бүрдэнэ.
13.	Оюу толгой төсөлд түшиглэсэн алт цэвэршүүлэх үйлдвэр	—Жилд гадаад орны алт цэвэршүүлэх үйлдвэрт цэвэршүүлж, мөнгөжүүлдэг алтны 70 хувийг дотооддоо цэвэршүүлэх боломж бүрдэнэ. -Баяжуулсан алтны хувийг нэмэгдүүлж, олон улсын зах зээлд борлуулж, валютын орлогыг нэмэгдүүлэх боломжтой. -Монгол Улс алтаа одоог хүртэл гадаад орнуудад цэвэршүүлж байгаа бөгөөд үйлдвэр ашиглалтад өрснөөр үүнтэй хөлбөгдөн гарах тээвэр, даатгал, хамгаалалтын зардал хэмнэгдэнэ.
14.	Үндэсний хиймэл дагуул	-Монгол орны нийт газар нутгийн 26.8 хувьд 4G сүлжээ нэвтэрсэн. Үлдсэн 73.2 хувь буюу орон нутгийн иргэд, малчин айл өрхийг шилэн кабелиар интернет сүлжээнд хөлбөхөд шаардлагатай 29.0 их наяд төгрөгийг хэмнэж, улс орны өнцөг булан бүрд интернетийн сүлжээ нэвтэрнэ. -Байгалийн гамшиг, гэнэтийн аюул, ослын үед газрын сүлжээнд саад доголдол гарсан тохиолдолд сансрын хөлбооны сүлжээ нь найдвартай хөлбооны сүлжээ болно.

Дээрх төслүүдийг амжилттай хэрэгжүүлснээр эдийн засгийн өсөлтийг 5-6 ба түүнээс дээш хувьд, инфляцыг нэг оронтой тоонд, зээлжих зэрэглэлийг тогтвортой түвшинд хадгалах нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Түүнчлэн, Эдийн засгийн эрх чөлөөний байдлын үзүүлэлт, Дэлхийн инновацын үзүүлэлтийг тус тус 10 байраар ахиулна.

Нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг 8,000-10,000 ам.долларт хүргэнэ. Хүний хөгжлийн үзүүлэлтийг 10 байраар ахиулж, ядуурлын түвшинг 2 дахин бууруулна.

Дөрөв.Хүний эрхийг дээдэлсэн засаглалын бодлогын хүрээнд:

Хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, үндэсний хууль тогтоомжийг хүний эрхийн олон улсын гэрээ, конвенцид нийцүүлэх ажлыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ. Хуулиас давсан зохицуулалт бүхий дүрэм, журмуудад дүн шинжилгээ хийж, цэгцлэх арга хэмжээ авна.

Авлигатай тэмцэх 5Ш ажиллагааг үргэлжлүүлж, авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийг мэдээлэх тогтолцоог хялбаршуулах, энэ төрлийн гэмт хэргийн эсрэг шүгэл үлээгчийг хамгаалах, дэмжих хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

Шүүхийн процессыг цахимжуулж, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцыг ил тод болгож, хэрэг, маргааныг түргэн шуурхай, үр дүнтэй шийдвэрлэх боломжийг бүрдүүлж, иргэдийн шүүх засаглалд итгэх итгэлийг нэмэгдүүлнэ.

Цахим засаглалын бодлогыг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж, төрийн үйл ажиллагааны ил тод байдал, хүртээмжийг нэмэгдүүлэн, хүний оролцоогүй, хиймэл оюун ухаанд суурилсан төрийн үйлчилгээний ухаалаг “E-Mongolia” нэгдсэн системийг нэвтрүүлж, бүртгэл нэртэй зөвшөөрлүүдийг цуцалж, зөвшөөрлүүдийг бүрэн цахимжуулна.

Төрийн болон орон нутгийн өмчит компанийг улс төрөөс хараат бус, нээлттэй, ил тод, зах зээлийн зарчмаар үйл ажиллагаа явуулах тогтолцоог бүрдүүлж, уул уурхайн төрийн өмчит компаниудыг олон улсын менежментийн багаар удирдуулж, үр ашгийг дээшлүүлнэ.

Төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор олон улсын зөвлөх үйлчилгээ авч, цомхон, чадварлаг төрийн албыг бий болгох реформ хэрэгжүүлнэ. Төрийн албаны хяналт шалгалтын тогтолцоог сайжруулж, олон улсын үнэлгээний цогц систем (DME-Design, Monitoring Evaluation)-ийг хөгжүүлж гүйцэтгэлийг үнэлнэ.

Төрийн албаны хүний нөөцийн чадавхыг бэхжүүлэх, төрийн албан хаагчдыг мэргэшүүлэх, хөгжүүлэх тогтолцоог сайжруулж, төрийн албанд таваас дээш жил үр бүтээлтэй ажиллаж, сүүлийн гурван жилд нь “маш сайн” үнэлэгдсэн төрийн албан хаагчийг “1+2” буюу гадаадад хэлний болон ахисан түвшний сургалтад хамруулна.

Засгийн газрын тусгай сангуудын санхүүжилт, сонгон шалгаруулалтыг цахимжуулж ил тод, шударга болгоно.

Дээрх засаглалын бодлогыг хэрэгжүүлснээр засаглалын үзүүлэлтийн индекс болон Дэлхийн сайн орны үзүүлэлтийг тус бүр 10 байраар, Авлигын индексийг 30 байраар тус тус урагшлуулна.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт туссан бодлого, зорилтын хүрээнд бүтээн байгуулалтын үндэсний хэмжээний томоохон **149 төслийг** хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна.

Эдгээр төслийг хэрэгжүүлэхэд хувийн хэвшлийн чадавх, манлайлал нэн тэргүүнд тавигдах бөгөөд нийт төслийн 54.1 хувь нь дэд бүтцийг хөгжүүлж, эдийн засгийн үр ашгийг нэмэгдүүлэхэд, 18 хувь нь аж үйлдвэрийг хөгжүүлэхэд, 27.8 хувь нь төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэхэд тус тус чиглэгдэж байна.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт туссан **нийт 149 төслийг** үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд эдийн засгийн өсөлтийг жил бүр 5 хувиас доошгүй түвшинд хадгалах

бодлогыг баримтлах шаардлагатай бөгөөд **нийт 120 орчим их наяд** төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр шаардлагатай гэсэн санхүүгийн урьдчилсан тооцоо гарсан.

Эдгээрээс улсын болон орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтаар **12.3 хувийг** санхүүжүүлэх боломжтой бөгөөд төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр **24.4 хувь**, гадаад, дотоодын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр **17.3 хувийг** тус тус хэрэгжүүлж, үлдсэн **46 хувийг** бусад эх үүсвэрийн хүрээнд шийдвэрлэх шаардлагатай байна. Иймээс төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг дэмжих, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлэх, төсөв, мөнгөний бодлогын уялдааг сайжруулахад чиглэсэн эрх зүйн шинэчлэлийг авч хэрэгжүүлнэ.

Дэлхийн дахиныг хамарсан геополитикийн тогтворгүй байдал, цар тахлын дараах эдийн засгийн хямрал, эрчим хүчний дутагдал, тээвэр логистикийн дөгөлдөл, санхүүгийн эх үүсвэрийн хүрэлцээгүй байдал, байгаль, цаг уур, уур амьсгалын өөрчлөлт, байгалийн давагдашгүй хүчин зүйлс зэрэг гадаад, дотоод хүчин зүйлсийн нөлөөнөөс үүдэн Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд учирч болзошгүй эрсдэлийг тооцон үзэж, шаардлагатай тохиолдолд хөлбөгдөх жууль тогтоомж, бодлогын баримт бичигт өөрчлөлт оруулах, төсөв, мөнгөний бодлогын уялдааг хангаж, эрсдэлийн удирдлагын төлөвлөгөө гарган хэрэгжүүлнэ.

Мөн эрсдэлийн үнэлгээг тогтмол хийж, удирдлагын төлөвлөгөөг сайжруулан шинээр үүсэж болзошгүй нөхцөл байдал, хямралын дараах сорилтын бэлэн байдлыг хангаж ажиллана.

—000000—

Улсын Их Хурлын ээлжит сонгуулиар олонхыг бүрдүүлсэн Монгол Ардын намаас Засгийн газрын бүрэлдэхүүнд Ардчилсан нам, ХҮН намыг урьж, хамтарсан Засгийн газрыг байгуулсан.

Засгийн газар хөгжлийн тулгамдсан асуудал, тулгарч байгаа сорилтуудыг илүү хурдан, үр дүнтэйгээр шийдвэрлэх, бүрэн эрхийнхээ хугацаанд бүтээлчээр, тогтвортой хамтран ажиллах зорилгоор “ХУРДАЙ ХӨГЖЛИЙН ТӨЛӨӨХ ЗОРИГ” хамтарсан Засгийн газрын гэрээг байгуулсан. Тус гэрээг удирдлага болгон 2024 оны Улсын Их Хурлын сонгуульд дэвшүүлсэн Монгол Ардын нам, Ардчилсан нам, ХҮН намын мөрийн хөтөлбөрт суурилсан Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн төслийг боловсруулахдаа:

Үндэсний эв нэгдэл, үндэсний эрх ашгийг эрхэмлэж, эрх зүйт төрийн үндсэн зарчмуудыг удирдлага болгон;

Улсын эрх ашиг нэгдүгээрт, улс төрийн намын эрх ашиг хоёрдугаарт, эцэст нь хувийн эрх ашиг байх зарчмыг үнэт зүйлээ болгон;

“Алсын хараа-2050”, “Шинэ сэргэлтийн бодлого” Монгол Улсын урт, дунд хугацааны хөгжлийн бодлогыг тогтвортой хэрэгжүүлж, хөгжлийн тулгамдсан асуудлыг цаг алдалгүй, хурдтай шийдвэрлэхийг зорин;

Монгол Ардын намын мөрийн хөтөлбөрт туссан нийгмийн бодлогын шинэчлэл, бүсчилсэн хөгжлийн бодлого, авлигагүй төр, шударга ёсыг бэхжүүлэх цахим засаглал, эхлүүлсэн томоохон төсөл, арга хэмжээг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх зорилтууд, Ардчилсан намын мөрийн хөтөлбөрт туссан хүний хөгжил, хувийн өмчийн эрхийн хамгаалалт, технологи суурьтай мэдлэгийн эдийн засаг, бизнес, хөрөнгө оруулалтын орчин, эдийн засгийн эрх чөлөөг баталгаажуулах, шударга төрийн зорилтууд, ХҮН намын мөрийн хөтөлбөрт туссан эрчим хүчний болон боловсролын салбарын шинэчлэл, гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалт, төрийн худалдан авах ажиллагааны бодлогыг шинэчлэх, төрийн өмчит компанийн засаглалыг сайжруулах зорилтуудыг тэргүүлэх чиглэл болгон Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт бодлогын үндсэн 4 чиглэлийг тодорхойлж, тэдгээрийн хүрээнд тус бүр 4 зорилго, нийт 593 үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр тусгалаа.

Бүсүүдийг төрөлжүүлэн хөгжүүлж, бүс бүхэнд ялгаатай татварын бодлого хэрэгжүүлэх бөгөөд Хангайн бүсийг “Уламжлалт мал аж ахуйн төрөлжсөн, хот байгуулалтын дэд бүс”, Баруун бүсийг “Эрчим хүчний төрөлжсөн, байгалийн аялал жуулчлалын дэд бүс” бөлгөн, Хойд бүсийг “Байгалийн аялал жуулчлалын төрөлжсөн, аж үйлдвэрийн дэд бүс” бөлгөн, Говийн бүсийг “Аж үйлдвэрийн төрөлжсөн, ногоон эрчим хүчний дэд бүс” бөлгөн, Төвийн бүсийг “Хөдөө аж ахуйн төрөлжсөн, аж үйлдвэрийн дэд бүс” бөлгөн, Зүүн бүсийг “Түүхэн аялал жуулчлалын төрөлжсөн, эрчимжсэн хөдөө аж ахуйн дэд бүс” болгон төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгасан бодлогын үндсэн 4 чиглэлийн хүрээнд дараах 14 мега төслийг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөөө:

1. “Гашуунсухайт-Ганцмод”, “Ханги-Мандал”, “Шивээхүрэн-Сэхээ” хилийн боомтуудын хил дамнасан холболтын төмөр зам, ачаа тээврийн шилжүүлэн ачих терминалыг барина. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр нийт экспортын хүчин чадал 40 сая тонноор буюу Гашуунсухайт-Ганцмод 20 сая тонн, Ханги-Мандал боомт 10 сая тонн, Шивээхүрэн-Сэхээ боомт 10 сая тонноор нэмэгдэж, экспортын орлого 2 дахин, төмөр замаар нүүрс экспортлох хүчин чадал 3 дахин, зорчигч болон ачаа тээврийн нэвтрэх хүчин чадал 2 дахин нэмэгдэж, тээврийн хэрэгсэл хилийн боомтоор түргэн шуурхай нэвтрэх, зорчигчид ая тухтай үйлчлүүлэх боломж бүрдэнэ.

2. Тавантолгойн 450 МВт-ын дулааны цахилгаан станцыг барина. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр жилд 3150.0 сая кВт.ц цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэж, Оюутолгойн өсөн нэмэгдэх 2,242.5 сая кВт.ц хэрэглээ болон Тавантолгойн орд газрууд, бусад стратегийн ач холбогдолтой өмнөд бүсийн уул уурхайн төслийн цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээг дотоодоос хангах боломж бүрдэнэ. “Оюутолгой” ХХК-ийн БНХАУ-аас импортолж байгаа 110-120 сая ам.долларын валютын урсгалыг зөгсөөнө валютын төлбөрийг хэмнэнэ. Барилга угсралтын явцад давхардсан тоогоор 2000, ашиглалтад орсноор 300 байнгын ажлын байр шинээр бий болно.

3.Эрдэнэбүрэнгийн 90 МВт-ын усан цахилгаан станцын төслийг хэрэгжүүлнэ. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр жилд 366 сая кВт.ц цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэх ба баруун бүсийн цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээг 2027 оноос эхлэн 100 хувь найдвартай, тасралтгүй хангах боломж бүрдэж, 52,000 ахуйн хэрэглэгчийг хангах эрчим хүчний шинэ эх үүсвэр бий болж, баруун аймгуудын 4,430 аж ахуйн нэгж, 5,400 орон сууц, 36,000 гаруй гэр хорооллын хэрэглэгчийг дотоодын цахилгаан эрчим хүчээр бүрэн хангана. ОХУ, БНХАУ-аас жил бүр импортоор авч байгаа 17.5 тэрбум төгрөгийг хэмнэнэ.

4.Эгийн голын 310 МВт-ын усан цахилгаан станц барина. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр эрчим хүчний системийн найдвартай, тогтвортой, шуурхай ажиллагааг хангаж, системийн эх үүсвэрийн зохистой харьцааг бүрдүүлнэ. ОХУ-д жил бүр төлдөг 25 сая ам.долларын импортын төлбөрийг хэмнэнэ. Түүхий нүүрсний хэрэглээг жил бүр 438,7 мянган тонноор, хүлэмжийн хийн ялгаруулалтыг 709 мянган тонноор бууруулна. 5.7 тэрбум шоо метр цэвэр усны нөөц бүрдүүлж, Монгол Улсын усан хангамжийн аюулгүй байдлыг хангана.

5.Сэргээгдэх эрчим хүч ба тархмал эх үүсвэрийг хөгжүүлнэ. Монгол Улс нь судалгаагаар 2,600 гВт сэргээгдэх эрчим хүчний нөөцтэй болох нь тогтоогдсон бөгөөд шинээр эх үүсвэрүүдийг бий болгох замаар өсөн нэмэгдэж байгаа дотоодын цахилгаан эрчим хүчний дутагдлыг нөхөх, бусад улс руу экспортлох боломжтой. Сэргээгдэх эрчим хүчний салбарыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулснаар уул уурхайн бус экспортыг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийг төрөлжүүлэх боломж бүрдэж, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах, нүүрс хүчлийн хийн арилжаанд оролцож, нэмэлт орлого олох боломж нээгдэнэ.

6.Хэрлэн-Тоонот, Орхон-Онги ус дамжуулах хоолойг барих төслийг хэрэгжүүлнэ. Хэрлэн голын олон жилийн дундаж урсацын 5-9%-ийг битүү хоолойгоор дамжуулан Хэнтий, Чойр, Дорноговь, Өмнөговь аймгийн хүн ам, мал аж ахуй, үйлдвэр, уул уурхайн усны хэрэгцээг бүрэн хангана. Жилдээ 30 мян.тн хүлэмжийн хийг бууруулна. “Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөн”-ий хүрээнд усны асуудлыг шийдвэрлэж, цөлжилт, хуурайшилтыг сааруулна.

Онги гол болон Улаан нуурыг сэргээж, усны түвшин тогтворжиж, Онги голын дагууд оршин сууж байгаа 29.2 мянган хүн ам, 230 гаруй мянган толгой мал сүргийг гадаргын усаар хангах нөхцөл бүрдэнэ. Агаар, хөрсний чийгшил, газрын доорх усны тэжээгдэл нэмэгдэж, нуурын орчны бүсийн экосистем, биологийн олон янз байдал сэргэж, хөрсний элэгдэл эвдрэлд орох нөхцөл багасаж, цөлжилтийг бууруулна.

7.Эрээнцав-Чойбалсан-Баруун-Урт-Бичигт чиглэлийн босоо тэнхлэгийн төмөр замыг барина. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр худалдааны эргэлтийг нэмэгдүүлж, тээврийн зардлыг бууруулна.

8.Монгол, Францын хамтарсан Ураны төслийг хэрэгжүүлнэ. Төсөл хэрэгжиж, үйлдвэрлэл бүрэн хүчин чадлаараа ажилласнаар жилд 2,500 тонн ураныг олборлож экспортолно. Төсөл хэрэгжих хугацаанд улс, орон нутгийн төсөвт 1 тэрбум гаруй ам.долларын татвар төлнө. Үйлдвэрлэлийн туршилтын

төсөл дээр үндсэн үйлдвэрлэлийн олборлолт эхлэхэд 1,000 гаруй ажлын байр бий болно. Улс, орон нутгийн хэмжээнд томоохон худалдан авалт, бизнесийн боломж нэмэгдэнэ. Монгол Улсад атомын цахилгаан станцыг барих суурь судалгааг хийнэ.

9.Нүүрс-хими, Кокс-химийн цогцолборыг ашиглалтад оруулна. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр нэмүү өртөг шингэсэн хүнд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, боловсруулах үйлдвэрлэлийг нэг шат ахиулснаар экспортын орлогыг нэмэгдүүлэх, олон улсын түүхийн эдийн үнээс хараат байдлыг бууруулах боломж бүрдэнэ.

Кокс-химийн үйлдвэрийн нүүрс баяжуулах үйлдвэрийн 1 дүгээр шатанд 10 сая тонн коксжих нүүрсийг угааж, 5.4 сая тонн баяжуулсан нүүрс, 3 сая тонн завсрын бүтээгдэхүүн (мидлинг) үйлдвэрлэнэ. 2.7 сая тонн баяжуулсан нүүрсийг боловсруулж, 2 сая тонн хатуу кокс, 107 МВт цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэнэ. Дотоодын хэрэглээнээс илүү гарсан 1.5 сая тонн коксын бүтээгдэхүүнийг экспортолно. “Алтанширээт” үйлдвэрлэл технологийн паркийг байгуулснаар 140 га талбайд төмрийн хүдрийн нойтон баяжуулах үйлдвэр, нүүрс угаах үйлдвэр, коксын үйлдвэр, төмрийн хүдрийн хорголжийн зэрэг дагалдах үйлдвэрүүд бүхий 500 мян.тн/жил ширэм үйлдвэрлэх хүчин чадалтай үйлдвэр ашиглалтад орно.

10.Зэс боловсруулах цогцолборыг ашиглалтад оруулна. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр жилд 560 мянган тонн зэсийн баяжмал боловсруулж, 125 мянган тонн катодын зэс, 72 кг алт, 38.2 тонн мөнгөн гулдмай болон 182 мянган тонн элементийн хүхэр үйлдвэрлэж, 1.1 тэрбум ам долларын борлуулалтын орлогыг бүрдүүлнэ. Катодын зэсийн үйлдвэр нь дотоодын зэс утас, кабель, цахилгаан тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэх салбарыг хөгжүүлэхэд томоохон түлхэц үзүүлнэ. Үйлдвэрээс гарган авах 182 мянган тонн элементийн хүхэр нь химийн болон бордооны үйлдвэрлэлд өргөн ашиглагдах тул нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх боломжийг нэмэгдүүлнэ.

11.Гангийн цогцолборыг ашиглалтад оруулна. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр дотоодын тасралтгүй нэмэгдэж байгаа ган арматур болон бусад ган бүтээгдэхүүний хэрэгцээг дотооддоо бүрэн хангах зорилтын хүрээнд 1.0 сая тонн ган бэлдэц, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэнэ. Гангийн үйлдвэрийг ашиглалтад оруулж эхний ээлжид 500 мянган тонн ширэм, 500 мянган тонн ган бэлдэц үйлдвэрлэж, ган бэлдцээс барилгын арматур, булан төмөр, төмөр утас зэрэг ган бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэж, дотоодын барилгын арматурын хэрэгцээг бүрэн хангана.

12.Газрын тос боловсруулах цогцолборыг ашиглалтад оруулна. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр жилд 1.5 сая тонн түүхий тосноос 1.3 сая тонн бүтээгдэхүүн гарган авч, дотоодын газрын тосны хэрэглээний 55 орчим хувийг бүрэн хангах, импортын хараат байдлыг бууруулах, шатахууны үнийг бие даан уян хатан зохицуулах боломж бүрдэнэ.

13.Алт цэвэршүүлэх үйлдвэр байгуулах ажлыг эхлүүлнэ. Тус төсөл хэрэгжсэнээр жилд гадаад орны алт цэвэршүүлэх үйлдвэрт цэвэршүүлж,

мөнгөжүүлдэг алтны 70 хувийг дотооддоо цэвэршүүлэх боломж бүрдэнэ. Баяжуулсан алтны хувийг нэмэгдүүлж, олон улсын зах зээлд борлуулж, валютын орлогыг нэмэгдүүлэх боломжтой. Монгол Улс алтаа одоог хүртэл гадаадад цэвэршүүлж байгаа бөгөөд үйлдвэр ашиглалтад орсноор үүнтэй холбогдон гарах тээвэр, даатгал, хамгаалалтын зардлыг хэмнэнэ.

14.Үндэсний хиймэл дагуулыг хөөргөнө. Монгол орны нийт газар нутгийн 26.8 хувьд 4G сүлжээ нэвтэрсэн. Үлдсэн 73.2 хувь буюу орон нутгийн иргэд, малчин айл өрхийг шилэн кабелиар интернет сүлжээнд холбоход шаардлагатай 29.0 их наяд төгрөгийг хэмнэж, улс орны өнцөг булан бүрд интернетийн сүлжээ нэвтэрнэ. Байгалийн гамшиг, гэнэтийн аюул, ослын үед газрын сүлжээнд саад, доголдол гарсан тохиолдолд сансрын холбооны сүлжээ нь найдвартай холбооны сүлжээ болно.

НЭГ. БҮСЧИЛСЭН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

Бүс нутагт амьдрахад таатай нөхцөлийг бий болгох, хот, хөдөөгийн тэнцвэрийг хангах бүсчилсэн хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлж, иргэдэд таатай, эрүүл, аюулгүй, байгаль орчинд ээлтэй дэд бүтэц бүхий хотуудыг хөгжүүлнэ.

1.1.Улаанбаатар хот - “20 минутын хот” стандарт

1.1.1.Хот төлөвлөлт, засаглалын реформ шинэчлэл

~~1.1.1.1.“20 минутын хот” буюу иргэн оршин суугаа газраасаа 300-500 метрт цэцэрлэг, сургууль, цэцэрлэгт хүрээлэн, эмнэлэг, эмийн сан, төгсгөөмөн талбай, спортын талбай, худалдаа, үзвэр үйлчилгээ, цагдаа зэрэг төрийн үйлчилгээг авах бөлөлцөөг бүрдүүлсэн “Нийслэл хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө 2040”-г боловсруулж, батлуулна.~~

1.1.1.1.“20 минутын хот” буюу нийгмийн дэд бүтцийн хүртээмжийг зохистой түвшинд хүргэх бодлогын баримт бичгийг боловсруулж, түүнд суурилсан “Нийслэл хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө 2040” болон бусад хот суурин газрын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулж, батлуулна.

1.1.1.2.Хот төлөвлөлт, орчны стандарт алдагдсан орон сууцны хорооллуудад газар чөлөөлөлт хийж, орчны төлөвлөлтийг стандартад нийцүүлнэ.

1.1.2.Эрчим хүчээр хангагдсан хот

1.1.2.1.Улаанбаатар хотын төвлөрсөн дулаан хангамжийн системийн оргил ачааллын горимд ажиллах хийн дулааны станцууд болон хотын дэд төвүүдийн дулааны станцуудыг үе шаттайгаар барина.

1.1.2.2.Нийслэл хотод бие даасан, тархмал цахилгаан, дулааны эх үүсвэрийг байгуулж, суурилагдсан хүчин чадлыг нэмэгдүүлнэ.

1.1.2.3.Хүрэн нүүрсний ордыг түшиглэсэн 300МВт-ын хүчин чадал бүхий дулааны цахилгаан станцыг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд барьж байгуулна.

1.1.2.4.Хог шатаах аргаар эрчим хүч үйлдвэрлэх үйлдвэрийн төслийг дэмжинэ.

1.1.2.5. “Парк”, “Дамбадаржаа”, “Баянхошуу”, “Их наран” дэд станц, 110 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугамуудыг барина.

1.1.2.6.“ДЦС 2”, “ДЦС 3”-ын дэд бүтцийг түшиглэн станцуудын хүчин чадлыг өргөтгөх төслийг хэрэгжүүлнэ.

1.1.2.7.Багануур дүүрэгт 50 МВт буюу 200 МВт/цаг батарей хуримтлуурын төслийг барьж, оргил ачааллыг бууруулна.

1.1.2.8.Ердийн ачааллын үеийн цахилгааныг хуримтлуулж, оргил ачааллын үед төвийн системд нийлүүлэх төслүүдийг дэмжинэ.

1.1.2.9.“ДЦС-4” 500 тонн/цагийн уур үйлдвэрлэх хүчин чадалтай нэг зуухаар өргөтгөнө.

1.1.2.10.Налайх дүүргийн дулааны станцын шинэ эх үүсвэрийг барьж, дулааны хүчин чадлыг 216 МВт-аар нэмэгдүүлэх төсөлд дэмжлэг үзүүлнэ.

1.1.2.11.Гэр хорооллын айл өрхүүдийн дулаан алдагдлыг бууруулж, эрчим хүчний хэмнэлт бий болгох дулаалгын төслийг хэрэгжүүлнэ.

1.1.2.12.Багануурын дулааны станцын зуух, дулаан дамжуулах сүлжээг өргөтгөн шинэчилж, засварлана.

1.1.3.Гэр хорооллын дахин төлөвлөлт, орон сууцжуулалт

1.1.3.1.Улаанбаатар хотын Сэлбэ, Баянхошуу дэд төв орчмын газрыг үргэлжлүүлэн чөлөөлж, нийгмийн болон инженерийн дэд бүтцийг барих, 20,000 айлыг орон сууцжуулах үйл ажиллагааг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр хэрэгжүүлж, Толгойт, Шархад, Дэнжийн 1000, Дамбадаржаа, Яармаг дэд төвүүдийн инженерийн дэд бүтцийг барьж байгуулна.

~~1.1.3.2.Цэвэрлэх байгууламжийн тархмал дэд төвүүдийг шинээр байгуулах замаар нүхэн жорлонгийн тоог 2 дахин бууруулж, хөрсний бохирдлыг бууруулна.~~

1.1.3.2.Цэвэрлэх байгууламжийн тархмал дэд төвүүдийг шинээр байгуулах, бие даасан, бага оврын ариун цэврийн байгууламжийн хэрэглээг бодлогоор дэмжих замаар нүхэн жорлонгийн тоог 2 дахин бууруулж, хөрсний бохирдлыг бууруулна.

1.1.3.3.Ипотекийн зээлийн 50-иас багагүй хувийг дэд төв, дагуул хот, гэр хорооллын өрхөд олгоно.

1.1.3.4.Хот, суурин газрыг дахин төлөвлөн хөгжүүлэх үйл ажиллагааг эрчимжүүлнэ.

1.1.3.5.Гэр хороолол, дэд төв, дагуул хотуудад орон сууц барьсан аж ахуйн нэгжид татварын хөнгөлөлт **дэмжлэг** үзүүлэх бодлого баримтална.

1.1.3.6.Улаанбаатар хотын инженерийн дэд бүтцийг шинээр болон өргөтгөн шинэчилж, хүчин чадлыг нэмэгдүүлнэ.

1.1.3.7.Гэр хорооллын бүсэд эрчим хүчний хэмнэлттэй, ногоон, пассив барилгын стандарт болон ногоон санхүүжилтийн шаардлага хангахуйц бие даасан инженерийн шийдэлтэй, загвар хорооллыг төр, хувийн хэвшил, олон улсын байгууллагын түншлэлд үндэслэн барьж байгуулна.

1.1.3.8.Эрчим хүчний хэмнэлтийг бий болгох, нийслэлийн орон сууцны дулаан алдагдлыг бууруулах зорилгоор нэг удаа орон сууцны дулаалгын ажлыг хийнэ.

1.1.4.Ногоон - ухаалаг хот

1.1.4.1.Хууль бусаар олгосон газрыг нийтийн эзэмшлийн газар болгож, уг газарт ногоон байгууламж, цэцэрлэгт хүрээлэн барьж, хотын иргэн оршин суугаа газраасаа 400 метр дотор амарч, тухлах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

1.1.4.2.Тээврийн хэрэгслийн насжилт, түүнээс гарах бохирдолд тавих стандартыг дээшлүүлж мөрдүүлэх, нийтийн тээвэр, явган зорчигчдод ээлтэй дэд бүтцийг бий болгон алхах, дугуй унахад аюулгүй тав, тухтай байдлыг ханган автомашины хэрэглээг бууруулж, автомашинаас гарах бохирдлын хэмжээг хоёр дахин бууруулна.

1.1.4.3.Улаанбаатар хотын төв, хүн ам ихээр төвлөрсөн бүсүүдээр аюултай ачаа тээвэрлэхгүй байх зохицуулалтыг хийнэ.

1.1.4.4.Улаанбаатар хотын **замын хөдөлгөөн** хөдөлгөөний удирдлагын төвийн системд хиймэл оюун ухаан, дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлж гэрлэн дохионы зохицуулалтыг хөдөлгөөний урсгалаас хамаарч ухаалгаар зохицуулах боломжийг бүрдүүлнэ.

1.1.4.5.Хяналтын камер, урсгал мэдрэгч төхөөрөмжүүдийг иж бүрэн суурилуулан, хотын хөдөлгөөн, бохирдол, эрчим хүчний хэрэглээ, аюулгүй байдлын мэдээллийг цаг алдалгүй авч анализ хийдэг, зохицуулах арга хэмжээ авдаг системийг нэвтрүүлж, хиймэл оюун ухаанд суурилсан гамшгийн эрсдэлийн удирдлага, менежментийг хөгжүүлнэ.

1.1.4.6.Туул, Сэлбэ, Улиастай, Нарангийн голын эргийн хамгаалалтын 30 км далан болон ус зайлуулах 100 км суваг шинээр барьж, дөрвөн байршилд усан сан, хөв, цөөрөм байгуулж хот доторх гол, горхины урсцад тохируулга хийдэг болно.

1.1.4.7. “Туул усан цогцолбор төсөл”-ийг хэрэгжүүлж, үерийн эрсдэлээс урьдчилан сэргийлж, ундны ус, ахуйн усан хангамжийг нэмэгдүүлнэ.

1.1.5.Олон төрөлт нийтийн тээвэр, авто зам

1.1.5.1.Нийслэлийн их, бага тойруу буюу 770 га газарт төвлөрсөн төрийн эрх мэдлийн хэт төвлөрлийг задалж, “Өөдөө тэмүүлэх Монгол” буюу “Go Mongolia” ган татлагат гүүрийн төсөл, Хөшигийн хөндийн ~~туннел~~ туннелийн төслийг хэрэгжүүлнэ.

1.1.5.2.Туулын замыг Нисэхийн хурдны авто замтай холбож, наадамчдын авто зам дээгүүр гүүрэн байгууламж барина.

1.1.5.3.Толгойтоос Амгалан хүртэл Энхтайваны өргөн чөлөө дагуу 17.7 км “Их багтаамжийн нийтийн тээвэр Метро шугам-1”, Ард Аюушийн өргөн чөлөө-Их тойруу-Намъянжүгийн гудамж-Нийслэл хүрээ өргөн чөлөө дагуу 11.9 км урт тусгай замын автобус “BRT Шугам-1”, Яармагаас Хархорин хүртэл Туул гол дээгүүр 4.2 км урт “Дүүжин тээвэр шугам-1” бүхий олон төрөлт их багтаамжийн нийтийн тээврийн системүүдийн уялдаа холбоог хангаж, **зорчигч тээврийн логистик төвийн хамт** үе шаттай барьж байгуулна.

1.1.5.4.Олон улсын чанартай 88 км “Шинэ тойрог зам”, Туулын хурдны замыг барьж, ачаа тээврийн хөдөлгөөнийг хотын гадуур тойруулна.

1.1.5.5.Улаанбаатар хотод тойрог замын зохион байгуулалт хийж, замын хөдөлгөөний эрчмийг 30 хувиар нэмэгдүүлж, их өгөгдөлд үндэслэн автобусны сүлжээ, чиглэлийг оновчилж, төлбөрийн системийг хялбарчилж, хүн амын нягтаршилд тохируулж, нийтийн тээврийн хэрэгслийг оршин суугчдад хүртээмжтэй байдлаар дахин төлөвлөнө.

1.2.Бие даасан эдийн засаг бүхий Улсын зэрэглэлтэй хот, дагуул хот

1.2.1.Улсын зэрэглэлтэй болон дагуул хотуудын дэд бүтэц

1.2.1.1.Шинэ Зуунмод хотод төрийн байгууллагуудыг үе шаттайгаар шилжүүлэн байршуулж, олон улсын хурал, зөвлөгөөн, үзэсгэлэн, аялал жуулчлалын цогцолбор, ачаа тээврийн нэгдсэн логистикийн төв, сургалт, эрдэм шинжилгээ, үйлдвэрлэлийн цогцолбор, их сургуулийн хотхон бүхий аялал жуулчлал, олон улсын бизнес, санхүүгийн төрөлжсөн эдийн засгийн тусгай бүс болгон хөгжүүлнэ.

1.2.1.2.Аялал, жуулчлал, тээвэр логистик, олон улсын санхүүгийн төв, эдийн засгийн чөлөөт бүс бүхий эко-ухаалаг Шинэ Зуунмод дагуул хотын бүтээн байгуулалтын хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрийг үе шаттайгаар шийдвэрлэж, дулааны станц, цэвэрлэх байгууламжийн дэд бүтцийг барьж байгуулна.

1.2.1.3.Багануур, Багахангайн үйлдвэрлэл, технологийн парк, Налайхын барилгын материалын үйлдвэрлэл, технологийн парк, Эмээлт эко аж үйлдвэрийн паркийн бүтээн байгуулалтыг дуусгана.

1.2.1.4.Худалдаа, үйлчилгээ, аялал жуулчлалын зориулалт бүхий төрөлжсөн гудамжийг дүүрэг бүрд байгуулна.

~~1.2.1.5.Шинжлэх ухааны хүрээлэнгүүдийн нэгдсэн цогцолборыг ашиглалтад оруулна.~~

1.2.2.Улсын зэрэглэлтэй болон дагуул хотуудын хөгжил

1.2.2.1.Номтын аманд **эрчим хүчний хэмнэлттэй** төр захиргааны нэгдсэн байрыг барьж байгуулна.

1.2.2.2.Улаанбаатар хотоос орон нутагт шилжин суух иргэдийн амьдрах таатай орчныг бүрдүүлэх зорилгоор орон сууц, амины орон сууц, хөдөө аж

ахуйн үйлдвэрлэл, туслах аж ахуй эрхлэхэд газар олгох, хөрөнгө оруулалтаар дэмжих, ипотекийн зээлд хамрагдахад дэмжлэг үзүүлнэ.

1.2.2.3.Налайх, Багануур зэрэг улсын зэрэглэлтэй хотын дэд бүтцийг эрчимжүүлж, эдийн засаг, санхүүгийн хувьд бие даасан байх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

1.2.2.4.Хөшигийн хөндийд шинээр бий болох сургалт, эрдэм шинжилгээний цогцолборыг түшиглэн “Кино, контент үйлдвэрлэлийн цогцолбор” байгуулна.

1.2.2.5.Шинэ Зуунмод хот дахь чөлөөт бүсийг тулгуурлан “Цахиурын хөндий”, дата төв, хүлэмжийн болон сэргээгдэх эрчим хүчний хосолсон загвар аж ахуйг хөгжүүлнэ.

1.2.2.6.45,000 тонн нарийн ногоо хураах өвлийн хүлэмжийн кластер бүхий Агросити эдийн засгийн тусгай бүсийн үйл ажиллагааг эхлүүлнэ.

1.2.2.7.Олон улсын санхүүгийн төв байгуулах хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

1.3.Бүсийн төрөлжсөн хөгжил

1.3.1.Хангайн бүс-“Уламжлалт мал аж ахуйн төрөлжсөн, хот байгуулалтын дэд бүс”

1.3.1.1.Шинэ Хархорум хотын бүтээн байгуулалтад шаардлагатай суурь судалгаа, иж бүрэн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулж дуусган, дэд бүтэц, бүтээн байгуулалтын эхний ээлжийн ажлыг эхлүүлнэ.

1.3.1.2.Шинэ Хархорум хотын усны хэрэгцээг хангах бүтээн байгуулалтыг эхлүүлж, Орхон голд урсцын тохиргоо хийж, усан хангамжийг нэмэгдүүлэх төслүүдийг хэрэгжүүлнэ.

1.3.1.3.Орхон голын сав, Хангай нурууны экосистемд түшиглэсэн рашаан сувилал, адал явдалт, түүх соёлын аяллыг хөгжүүлж, археологийн нөөцөд тулгуурласан “Төв Азийн түүх, соёлын голомт” соёлын аялал жуулчлалын цогцолборыг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна.

1.3.1.4.Бүс нутгийн онцлогт тохирсон мал үржүүлэг, үржлийн цөм сүрэг бий болгож, орон нутгийн хөгжлийн төвүүдэд хөдөө аж ахуй, хүнсний үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, худалдаа, бирж, тээвэр логистикийн цогцолборыг кластераар хөгжүүлэх хувийн хэвшил, хоршоодыг тэргүүн ээлжид дэмжинэ.

1.3.1.5.Байдрагийн усан цахилгаан станцын төслийг хэрэгжүүлнэ.

1.3.2.Баруун бүс-“Эрчим хүчний төрөлжсөн, байгалийн аялал жуулчлалын дэд бүс”

1.3.2.1.Алтайн нуруу, байгаль, газарзүйн онцлогт түшиглэсэн адал явдалт, тусгай сонирхол, хил орчмын болон хил дамнасан аяллыг хөгжүүлж, Их нуурууд, Отгонтэнгэр хайрханд тулгуурласан аялал жуулчлалын тусгай бүсийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна.

1.3.2.2.Асгатын мөнгөний ордын нөөцийг тогтоож эргэлтэд оруулна.

1.3.2.3.Хөнгөн үйлдвэрлэл, технологийн парк, эрдэс-түүхий эдийн нөөцөд тулгуурлан дэвшилтэт технологийн шохойн үйлдвэр, Алтайн нурууны байгаль, соёлын өвийг түшиглэсэн эко парк, цогцолбор байгуулахыг төр хувийн хэвшлийн хүрээнд хамтран хэрэгжүүлнэ.

1.3.2.4.Эрдэнэбүрэнгийн 90 МВт-ын усан цахилгаан станцын төсөл, Эрдэнэбүрэн-Мянгад-Улиастай чиглэлийн 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугамын төслийг хэрэгжүүлнэ.

1.3.2.5.Дээд боловсролын сургалт-эрдэм шинжилгээ-үйлдвэрлэлийн цогцолборыг төрөлжүүлэн хөгжүүлэх чиглэлээр Монгол Улсын Их сургуулийн хотхоныг баруун бүсэд байгуулна.

1.3.3.Хойд бүс-“Байгалийн аялал жуулчлалын төрөлжсөн, аж үйлдвэрийн дэд бүс”

1.3.3.1.Бүсийн байгаль, газарзүйн онцлогт түшиглэсэн хил орчмын болон хил дамнасан аяллыг хөгжүүлж, Хөвсгөл нуурт тулгуурласан аялал жуулчлалын тусгай бүсийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна.

1.3.3.2.“Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ-ыг түшиглэсэн үйлдвэрлэл, технологийн паркийн хүрээнд зэсийн баяжмал хайлуулах, боловсруулах үйлдвэр байгуулна.

1.3.3.3.Эгийн голд эрчим хүчний нэгдсэн системийн горим тохируулгын үндсэн эх үүсвэр 310 МВт-ын хүчин чадалтай усан цахилгаан станц барина.

1.3.3.4.Босоо тэнхлэгийн Бага- Илэнх боомт - Хутаг-Өндөр чиглэлийн 137 км авто замыг барина.

1.3.3.5.Бүсийн эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэл, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлттэй уялдуулан аймгуудын мэргэжлийн болон техникийн боловсролын сургалтын байгууллагыг төрөлжүүлэх, 2 аймагт салбар дундын дадлага, үйлдвэрлэлийн баазыг байгуулна.

1.3.3.6.Улаанбаатар-Шар хөтөл-Эрдэнэт чиглэлийн авто замыг барина.

1.3.4.Говийн бүс-“Аж үйлдвэрийн төрөлжсөн, ногоон эрчим хүчний дэд бүс”

1.3.4.1.“Тавантолгой” УТП-ийг түшиглэсэн Кокс-химийн цогцолбор барих ажлыг эхлүүлнэ.

1.3.4.2.Тавантолгойн бүлэг ордыг түшиглэн хүнд үйлдвэрлэлийн “Үйлдвэр технологийн парк” байгуулах, “Алтанширээт” үйлдвэрлэл технологийн парк, “Гэрэлт говь” үйлдвэрлэл, технологийн паркийг дагалдах бусад үйлдвэрийн хамт байгуулахыг төр хувийн хэвшлийн хүрээнд хэрэгжүүлнэ.

1.3.4.3.Говийн бүсэд нар, салхины тус бүр 100 МВт хүртэл хүчин чадалтай цахилгаан станц барина.

1.3.4.4.Тавантолгойн 450 МВт-ын хүчин чадалтай дулааны цахилгаан станц барина.

1.3.4.5.Бага-Илэнх боомт-Шивээхүрэн боомт чиглэлийн босоо тэнхлэгийн авто замын говийн бүсэд ногдох хэсгийг барина.

1.3.4.6.Даланзадгадад 50 МВт-ын хүчин чадалтай дулааны цахилгаан станц барина.

1.3.5.Төвийн бүс-“Хөдөө аж ахуйн төрөлжсөн, аж үйлдвэрийн дэд бүс”

1.3.5.Төвийн бүс-“Эрчимжсэн хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэржилт, эрчим хүчний дэд бүс”

1.3.5.1.Орон нутгийн хөгжлийн төвүүдэд хөдөө аж ахуй, хүнсний үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, худалдаа, бирж, тээвэр логиستيкийн цогцолбор, “Үйлдвэр технологийн парк”-уудыг хөгжүүлэх хувийн хэвшил, хоршоодыг тэргүүн ээлжид дэмжин хөгжүүлнэ.

1.3.5.2.Дархан-Сэлэнгийн бүсэд металл боловсруулах болон металл бүтээгдэхүүний үйлдвэр, дагалдах үйлдвэр бүхий үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулна.

~~1.3.5.3.Шүрэнгийн усан цахилгаан станц барина.~~

~~1.3.5.4.~~1.3.5.3.Төвийн бүсэд Хөдөө аж ахуйн их сургуулийн нэгдсэн хотхон (кампус) байгуулна.

~~1.3.5.5.~~1.3.5.4.Хөшигийн хөндий болон Алтанбулаг чөлөөт бүсэд ачаа тээвэр, барилгын материалын логиستيкийн төв байгуулна.

~~1.3.5.6.~~1.3.5.5.“Хүнс, хөдөө, аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн салбарын шинжлэх ухаан, судалгаа, хөгжлийн төв”-ийг байгуулж, хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн салбарыг үе шаттайгаар нүүлгэнэ.

1.3.5.6.Дарханы арьс ширний үйлдвэрийг барьж дуусгана.

1.3.6.Зүүн бүс-“Түүхэн аялал жуулчлалын төрөлжсөн, эрчимжсэн хөдөө аж ахуйн дэд бүс”

1.3.6.1.Зүүн бүсийг түүхэн аялал жуулчлалын төрөлжсөн бүс болгон хөгжүүлэх хүрээнд Бурхан халдун, Дэлүүн болдог, Буйр нуур, Халх гол, Алтай **Алтан** овоо, түүхэн аялал жуулчлалын газар нутгийг дэд бүтцээр холбох, усан боомт болон олон улсын 4С нисэх буудал байгуулна.

1.3.6.2.Зүүн бүсийг эрчимжсэн хөдөө аж ахуйн дэд бүсийн хувьд хөдөө аж ахуйн экспортыг дэмжих, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх эрх зүйн орчин бүрдүүлнэ.

1.3.6.3.Зүүн бүсийг Говийн бүстэй интеграцчилан хөгжүүлж, кокс, химийн бүтээгдэхүүн болон нүүрс-эрчим хүчний үйлдвэр, бусад дагалдах үйлдвэр бүхий үйлдвэрлэл, технологийн паркийг төр-хувийн хэвшлийн түншлэлээр байгуулна.

1.4.Орон нутгийн хөгжил

1.4.1.Шилжилт хөдөлгөөн

1.4.1.1.Орон нутгийн нэмэгдлийг төрийн албан хаагчид албан тушаалын сарын үндсэн цалингийн 20 хувиар тооцож улсын төсвөөс, төрийн захиргааны албан хаагчид 80 хувь хүртэл нэмэгдүүлэх эрхийг аймаг, сумын иргэдийн төлөөлөгчдийн хуралд олгох бодлогыг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлнэ.

1.4.1.2.Улаанбаатар хотоос орон нутагт шилжин суурьшсан болон аймаг, сум Улаанбаатар хотын алслагдсан дүүрэгт анх удаа орон сууц худалдан авах иргэдэд арилжааны банкнаас олгох ипотекийн зээлийг 3 хувийн хүүтэй хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр зээл олгох бодлогыг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлнэ.

1.4.1.3.Улаанбаатар хотод үйл ажиллагаа явуулж байгаа харьяа төсөвт байгууллага, төрийн өмчит үйлдвэрийн газар, төрийн өмчийн оролцоотой компани, түүний салбар нэгж, болон салбарын нийт албан хаагчдынхаа арваас доошгүй хувийг орон нутаг руу шилжүүлэх бодлогыг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлнэ.

1.4.1.4.Төвлөрлийг сааруулах хүрээнд Улаанбаатар хотоос орон нутагт шилжин үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа аж ахуйн нэгжүүдийг дэмжих нэг хувийн хүүтэй 500 сая хүртэлх зээл олгох бодлогыг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлнэ.

1.4.1.5.Бүсийн хүний нөөцийн бодлого, нийгмийн баталгааг хангах төсөл, арга хэмжээ, түрээсийн орон сууц хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

1.4.1.6.Орон нутагт чөлөөт бүс, тусгай бүс, аж үйлдвэрийн парк байгуулж боомт, хөрш орны хотуудтай холбоно.

1.4.1.7.Орон нутгийн ялгаатай татварын бодлого хэрэгжүүлнэ.

1.4.1.8.Аймаг, нийслэл, сумын хот байгуулалтын баримт бичгийг бүсүүдийн эдийн засагт гүйцэтгэх чиг үүрэгтэй уялдуулан шинэчлэн боловсруулж, хэрэгжүүлнэ.

1.4.1.9.Төрийн байгууллагуудын эрхлэх асуудал, чиг үүрэг, үзүүлэх үйлчилгээ, үйл ажиллагааны хамрах хүрээг харгалзан нийслэл Улаанбаатар хотоос үе шаттайгаар нүүлгэн шилжүүлэх бодлогын хүрээнд Хүнс, хөдөө, аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамыг холбогдох харьяа байгууллагуудын хамт Дархан-Уул аймагт нүүлгэн шилжүүлнэ.

1.4.2.Орон нутгийн хөгжлийн нийтлэг зорилт

1.4.2.1.Орон нутгийн хөгжлийн төвүүдэд хөдөө аж ахуй, хүнсний үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, худалдаа, бирж, тээвэр логистикийн цогцолборыг кластераар хөгжүүлэх хувийн хэвшил, хоршоодыг дэмжинэ.

1.4.2.2.Стандартын шаардлага хангасан хүнс, эм, хүрээлэн буй орчны бүсчилсэн лабораторийн нэгдсэн тогтолцоог бий болгож хөгжүүлнэ.

1.4.2.3.Бүсүүдийн эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэл, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлттэй уялдуулан аймгуудын мэргэжлийн болон техникийн боловсролын сургалтын байгууллагуудыг төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.

1.4.2.4.Бүсийн эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэл, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлттэй уялдуулан орон нутгийн иргэдэд нарийн мэргэжил эзэмшүүлэх сургалтын байгууллагыг төрөлжүүлнэ.

1.4.2.5.Орчин үеийн эрүүл мэндийн оношилгоо, эмчилгээний төвийг бий болгох, эм, эмнэлгийн хэрэгслийг тогтвортой хүргэх зорилгоор нөөцийн агуулах байгуулна.

1.4.2.6.Хот, суурин газруудын хүн амын ундны цэвэр усны шугамыг зэс шугамаар сольж ундны усны чанар, аюулгүй байдлыг хангана.

1.4.2.7.Аймгийн төвүүд болон томоохон хот, суурин газрын агаарын бохирдлыг бууруулна.

ХОЁР. ХҮНИЙ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

Хөгжлөөс хэнийг ч орхигдуулахгүй байх зарчмыг баримтлан хөгжих, суралцах, ая тухтай амьдрах орчныг бүрдүүлж, *чинээлэг, баялагтаа эзэн, эрдэм боловсролтой, эрүүл монгол хүнийг хөгжүүлнэ.*

2.1.Чинээлэг монгол хүн

2.1.1.Гэр бүл, хүн амын онцлогт нийцсэн бодлого

Гэр бүл

2.1.1.1.Нийгмийн даатгалын тогтолцоог сайжруулж, иргэн бүрд хуримтлалын сан бүрдүүлж эрүүл мэнд, боловсрол, орон сууцны зориулалтаар ашиглах, тэтгэврээ өвлүүлэх, урьдчилан ашиглах боломжийг бүрдүүлнэ.

2.1.1.2.Гэр бүлийн тухай хуулийг шинэчлэн батлуулж, “Чанартай амьдрал-гэр бүлийн гишүүдийн оролцоо” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

2.1.1.3.Хиймэл оюун ухаан ашиглан иргэн бүрийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн нийгмийн үйлчилгээг нэвтрүүлнэ.

~~2.1.1.4.Гэр бүлийн хөгжлийн цогц үйлчилгээний төвийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр бүх аймаг, дүүрэгт ажиллуулна.~~

2.1.1.4.Гэр бүлийн хөгжлийн цогц үйлчилгээний төвийг бүх аймаг, дүүрэгт төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр ажиллуулж, гэр бүлд сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх, гэр бүлийн гишүүдийн ёс зүйн хариуцлагыг дээшлүүлэхэд чиглэсэн дээшлүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Хүүхэд

2.1.1.5.Нийгмийн бүхий л орчинд хүүхдийн сайн сайхан байдлыг хангаж, гэр бүл төвтэй, салбар дундын хүүхэд хамгааллын үндэсний тогтолцоог бэхжүүлнэ.

2.1.1.6.Хүүхдийг болзошгүй эрсдэл, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог иргэд, олон нийтийн оролцоотой бүрдүүлж, гэр бүл, нийгмийн орчин дахь хүүхэд хамгааллыг сайжруулна.

2.1.1.7.Сум, хороо бүрд хүүхэд ~~гэр бүл, хүүхэд хөгжил, хамгааллын,~~ **гэр бүлийн** нийгмийн ажилтан ажиллуулж, хүүхдийн хөгжих таатай орчныг бүрдүүлж, эрүүл мэнд, боловсрол, хөгжил, хамгааллын үйлчилгээг чанартай, хүртээмжтэй хүргэнэ.

2.1.1.8.Хүүхэд харах үйлчилгээ, өдөр өнжүүлэх үйлчилгээний хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, эмэгтэйчүүдийн болон ганц бие эх, эцгийн хөдөлмөр эрхлэлт, асрахуйн эдийн засгийг дэмжих бодлого баримтална.

2.1.1.9.Өсвөр үеийн охид, хөвгүүдийн дунд бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн боловсролын хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, үе тэнгийн зөвлөгч бэлтгэх, тэднээр дамжуулан мэдээллийг өсвөр үеийнхэнд хүргэх, шаардлагатай үйлчилгээнд зуучлах нууцлалтай чатбот үйлчилгээг хөгжүүлнэ.

2.1.1.10.Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа буюу хүүхэд хөгжүүлэх секц, дугуйлан, сургалтын төвүүд, түүний багш нарт санхүүжилтийн болон байр, тоног төхөөрөмжийн дэмжлэг үзүүлнэ.

Эхчүүд, эмэгтэйчүүд

~~2.1.1.9-2.1.1.11.~~“Цалинтай эх, эцэг” нийгмийн хамгааллын бодлогыг олон улсын жишигт нийцүүлэн боловсронгуй болгоно.

2.1.1.12.Эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн чадавхыг нэмэгдүүлэх үндэсний төлөвлөгөөг баталж, төр болон төрийн бус, хувийн хэвшлийн байгууллагын оролцоонд тулгуурлан хэрэгжүүлнэ.

~~2.1.1.10-2.1.1.13.~~Эхчүүдэд зориулсан төрөлжсөн нийгмийн цогц үйлчилгээг төр, хувийн хэвшилтэй хамтран хэрэгжүүлнэ.

Эрэгтэйчүүд

~~2.1.1.11-2.1.1.14.~~Эрэгтэйчүүдийн дундаж наслалтыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр нийгмийн эрүүл мэндийн бодлогыг хэрэгжүүлнэ.

~~2.1.1.12-2.1.1.15.~~Гэр бүлийн хөгжлийн цогц төвөөр дамжуулан эрэгтэйчүүдэд зориулсан ~~хөгжил, нийгмийн~~ **хөгжлийн болон нийгмийн** үйлчилгээг үзүүлнэ.

~~2.1.1.13-2.1.1.16.~~Эрэгтэйчүүдийн зонхилон ажилладаг салбарт хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог бүрдүүлж, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчлөлийг бууруулна.

~~2.1.1.14-2.1.1.17.~~Эрэгтэйчүүдийн гэр бүлдээ зарцуулах цаг, оролцоо, үүрэг, хариуцлагыг нэмэгдүүлж, ажил-амьдралын тэнцвэрт байдлыг хангасан хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлнэ.

Ахмад настан

~~2.1.1.15-2.1.1.18.~~Ахмад настанд Гэр бүлийн хөгжлийн цогц төвөөр дамжуулан тэдний эрэлт, хэрэгцээнд нийцсэн хөгжлийн болон нийгмийн үйлчилгээ үзүүлж, идэвхтэй насжилтыг дэмжинэ.

~~2.1.1.16-2.1.1.19.~~Өмчийн төрөл, хэлбэрээс үл хамаарч 50 ба түүнээс дээш ажилтантай аж ахуйн нэгж, байгууллага нийт ажлын байрныхаа 2 хувиас доошгүй орон тоонд ахмад настныг газрын доор болон хөдөлмөрийн хортой, халуун, хүнд нөхцөлтэй ажлын байрнаас бусад ажлын байранд ажиллуулах хуулийн хэрэгжилтийг хангуулна.

~~2.1.1.17-2.1.1.20.~~Ахмад настныг шинэ ур чадварт сургах, ажил, хөдөлмөр эрхлэх, орлогоо нэмэгдүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.

~~2.1.1.18-2.1.1.21.~~Ахмад настны асаргааны хувилбарт үйлчилгээг хөгжүүлж, хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагын оролцоог дэмжинэ.

~~2.1.1.19-2.1.1.22.~~Тэтгэврийн хэмжээг инфляц, **өмнөх оны инфляцын жилийн дундаж болон** хүн амын амьжиргааны доод түвшинтэй уялдуулан жил бүр нэмэгдүүлнэ.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн

~~2.1.1.20-2.1.1.23.~~Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн талаарх зөв ойлголт, хандлагыг нийгэмд төлөвшүүлэх цогц төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж, нийгмийн харилцаанд оролцох тэгш эрхийг хангах эрх зүйн орчныг сайжруулна.

~~2.1.1.21-2.1.1.24.~~Саадгүй байдал, хүртээмжийн тухай хуулийг батлуулж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тэгш, хүртээмжтэй дэд бүтцийн стандартыг **албан байгууллага**, бүх төрлийн орон сууц, худалдаа, үйлчилгээний байгууллагуудад мөрдүүлнэ.

~~2.1.1.22-2.1.1.25.~~Хөгжлийн бэрхшээлийн үйлдлийн чадамжийг тогтоох олон улсын аргачлалыг үе шаттай нэвтрүүлж, салбар дундын нийгмийн үйлчилгээний нэр төрөл, хүртээмжийг нэмэгдүүлж, мэдээллийн тэгш байдлыг хангана.

~~2.1.1.23-2.1.1.26.~~Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн халамж, үйлчилгээний чанарыг сайжруулж, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн төвийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд бүх аймаг, дүүрэгт байгуулна.

~~2.1.1.24-2.1.1.27.~~Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилтын хүрээнд өмчийн төрөл, хэлбэрээс үл хамаарч 25 ба түүнээс дээш ажилтантай аж ахуйн нэгж, байгууллага нийт ажлын байрныхаа дөрвөн хувиас доошгүй орон тоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажиллуулах хуулийн хэрэгжилтийг хангуулна.

~~2.1.1.25-2.1.1.28.~~Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөрлөх эрхийг хангаж, цахимаар, зайнаас, цагаар болон богино хугацааны хөдөлмөр эрхлэх, орлого олох боломжийг нэмэгдүүлнэ.

2.1.1.29.Төр, хувийн хэвшил, нийгмийн түншлэлийн хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн халамж, үйлчилгээний чанарыг сайжруулна.

Оюутан, залуучууд

~~2.1.1.26-2.1.1.30.~~2025 оныг “Залуучуудын жил” болгон зарлаж, оюутан, залуучуудын чөлөөт цагаараа ажил, хөдөлмөр эрхлэх, гарааны бизнес эрхлэх эрх зүйн орчныг сайжруулж, нийгмийн идэвх, оролцоог дэмжинэ.

~~2.1.1.27-2.1.1.31.~~Залуучуудын боловсролын болон мэргэжлийн хөгжилд дэмжлэг үзүүлэх, олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцоог дэмжих “Залуусын оролцоо хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлнэ.

~~2.1.1.28-2.1.1.32.~~Залуучуудад чиглэсэн спорт, соёл урлагийн арга хэмжээнд соёлын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ худалдан авах эрхийн бичгийг ашиглан оролцох боломжийг бүрдүүлнэ.

~~2.1.1.29-2.1.1.33.~~Их, дээд сургуулийн **сургалтын** хөтөлбөрт өөрчлөлт оруулж, Зэвсэгт хүчний анги, байгууллагад хугацаат цэргийн алба хаах хугацаандаа цахимаар, зайнаас суралцах орчин нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

2.1.1.34.Төрийн бүх шатны байгууллагууд залуу мэргэжилтнүүдийг дэмжих тусгайлсан хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

2.1.1.35.Залуу гэр бүлд зориулсан урьдчилгаа төлбөр, хүүгийн таатай нөхцөл бүхий орон сууцны тусгай хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

2.1.2.Хөдөлмөр эрхлэлт

2.1.2.1.Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний нэгдсэн бодлогыг хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт нийлүүлэлт, хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих эрх зүйн орчныг шинэчилж, салбар хоорондын хамтын ажиллагаа, бодлогын уялдааг хангана.

2.1.2.2.Хөдөлмөрийн зах зээлд эрэлт нийлүүлэлтийн тэнцвэрийг хангасан цалин хөлсний тогтолцоог бий болгоно.

~~2.1.2.2-2.1.2.3.~~Бүс, орон нутгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн онцлогт нийцсэн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжиж инновацад суурилсан гарааны бизнесийн хөрөнгө оруулалт, санхүүжилт (венчур сан, matching хөтөлбөр)-ийн орчныг сайжруулна.

~~2.1.2.3-2.1.2.4.~~Оюуны хөдөлмөрийг дэмжсэн цахим болон зайн ажлын байрыг нэмэгдүүлэх “Бүтээмжийн хувьсгал” санаачилгыг бүх түвшинд өрнүүлж, ажилгүйдлийн түвшнийг тууштай бууруулах бодлого баримтална.

~~2.1.2.4-2.1.2.5.~~Гадаадад ажиллаж, амьдарч буй монгол иргэдийг эх орондоо эргэн суурьшихад чиглэсэн цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлж, бизнес эрхлэх, зөвлөгөө өгөх үйлчилгээг хөгжүүлнэ.

~~2.1.2.5-2.1.2.6.~~Ядуурал, ажилгүйдэл болон хүн амын амьжиргааны түвшнийг тооцох аргачлалыг үндэсний онцлогт нийцүүлж, их өгөгдөл, хиймэл оюун ухаанд суурилан шинэчилнэ.

~~2.1.2.6-2.1.2.7.~~Монгол хүний хөдөлмөрийн бүтээмж, цалин хөлсийг **жил бүр** нэмэгдүүлнэ.

~~2.1.2.7-2.1.2.8.~~Олон улсын жишигт нийцсэн хөдөлмөрийн бирж, нийгмийн үйлчилгээний үндэсний платформыг нэвтрүүлж, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр дамжуулан хөдөлмөр эрхлэлтийн үйлчилгээг хүртээмжтэй болгоно.

~~2.1.2.8.~~2.1.2.9.Зайнаас, цахимаар, цагаар ажиллах хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжиж, эрх зүйн орчныг сайжруулна.

~~2.1.2.9.~~2.1.2.10.Тогтвортой ажлын байрыг шинээр бий болгосон жижиг, дунд, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийг татвар, эдийн засгийн бодлогоор дэмжинэ.

2.1.2.11.Хөдөлмөр, нийгмийн гурван талт оролцоонд тулгуурлан хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн үндэсний тогтолцоог сайжруулна.

2.1.2.12.Суралцангаа хөдөлмөрлөх/хөдөлмөрлөнгөө суралцах хосмог ажлын байрыг нэвтрүүлэхтэй уялдуулан дадлагажигчийн цалин хөлс, хөдөлмөрийн нөхцөлийн талаарх эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгоно.

2.1.3.Нийгмийн баталгаа

Нийгмийн даатгал

2.1.3.1.Үндэсний баялгийн сангийн тогтолцоог бэхжүүлж, Үндэсний баялгийн сангаар дамжуулан эрүүл мэнд, боловсрол, орон сууцжуулалт, хуримтлалын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, “И-Монгол” платформоор дамжуулан иргэн бүрд хуримтлалын данс нээнэ.

2.1.3.2.Нийгмийн даатгалын хамрах хүрээг өргөтгөж, нийгмийн даатгалын үйлчилгээг даатгуулагчийн эрэлт, хэрэгцээнд нийцүүлэн, их өгөгдөлд тулгуурлан, цаг хугацаа, орон зайнаас үл хамааран цахимаар авах боломжийг бүрдүүлнэ.

2.1.3.3.Нийгмийн даатгалын шимтгэл төлсөн даатгуулагч бүрийг “Миний тэтгэврийн мөнгөн хуримтлал”-тай болгож, тэтгэврийн шинэчлэлийг үргэлжлүүлнэ.

2.1.3.4.Хагас хуримтлалын тогтолцоонд шилжиж, тэтгэврээ өвлүүлэх, урьдчилан ашиглах хуулийн зохицуулалтыг үе шаттай хэрэгжүүлнэ.

2.1.3.5.Хувийн нэмэлт тэтгэврийн тогтолцоог бий болгох хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, ирээдүйд ахмад настнууд олон эх үүсвэрээс тэтгэвэр авах боломжийг бүрдүүлнэ.

2.1.3.6.Гадаад улсад ажиллаж, амьдарч байгаа Монгол Улсын иргэний нийгмийн баталгааг хангах үүднээс нийгмийн хамгааллын хэлэлцээрийг үргэлжлүүлэн байгуулна.

2.1.3.7.Нийгмийн даатгалын сангуудын засаглалыг сайжруулж, санхүүгийн тогтвортой байдлыг бэхжүүлж, хөрөнгийн менежментийг ил тод, шилэн болгоно.

Нийгмийн үйлчилгээ

2.1.3.8.Халамжаас хөдөлмөрт шилжих бодлоготой уялдуулан хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн үйлчилгээний эрх зүйн орчныг шинэчилж, ядуурлыг бууруулах бодлого баримтална.

2.1.3.9.Төрөөс үзүүлж буй нийгмийн халамж, тусламж, үйлчилгээг зөвхөн зорилтот бүлэгт чиглүүлнэ.

2.1.3.10. “Хүүхдийн мөнгө” хөтөлбөрийг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлнэ.

2.1.3.11. Орлого багатай иргэдийн нэмэлт орлогын эх үүсвэрээс авах татварыг бодлогоор бууруулна.

2.1.3.12. Жижиг, дунд, бичил бизнесийг дэмжих урт хугацаатай, хүү багатай зээлийн бүтээгдэхүүний төрөл, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

2.1.3.13. Жижиг, дунд үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний борлуулалтыг төрийн худалдан авалтаар дэмжиж, худалдан авах бүтээгдэхүүний төсөвт өртгийг зах зээлийн үнэлгээнд нийцүүлнэ.

2.1.3.14. Жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийг бизнес инкубацын үйлчилгээгээр бойжуулан хөгжүүлнэ.

2.1.3.15. Гарааны бизнес эрхлэгч, инновац, судалгаа хөгжүүлэгчдэд зориулсан хөнгөлөлттэй санхүүжилтийг нэмэгдүүлнэ.

2.1.3.16. Зохистой болон өндөр технологийн ажлын байрыг бий болгож, дэмжих бодлогыг хэрэгжүүлнэ.

2.1.3.17. Улс төрийн амлалтаар өрх, иргэнд халамжийн нийтлэг мөнгөн шилжүүлэг олгохгүй байхаар нийгмийн хамгааллын эрх зүйн орчныг өөрчилнө.

2.1.4. Эрүүл, идэвхтэй амьдралын хэв маяг

2.1.4.1. Хүн амын бие бялдрын хөгжлийг хянах цахим технологи, өгөгдлийн системийг хөгжүүлж, нийтийн биеийн тамир, спортын орчны хүртээмжийг сайжруулна.

2.1.4.2. Спортын сургалт-дасгалжуулалтыг сайжруулж, **үндэсний** шигшээ багийн нөөц тамирчдыг бэлтгэн, Дэлхийн аварга шалгаруулах тэмцээн болон олимпын наадамд гаргасан амжилтыг хадгалж, Азийн наадамд улсын дүнгээр эхний 15-р байрт орох алхмыг үе шаттай хэрэгжүүлнэ.

2.1.4.3. Спортын авьяасыг нээн илрүүлэх, тэдэнд дэмжлэг үзүүлж, хөгжих боломжийг олгоно.

2.1.4.4. Спортын санаачилга, олон нийтийн мэдлэгийг нэмэгдүүлэх компанит ажлуудаар идэвхтэй хөдөлгөөн болон эрүүл амьдралын хэв маягийг дэмжинэ.

2.2. Эрдэм боловсролтой монгол хүн

2.2.1. Тэгш, хүртээмжтэй, чанартай боловсрол

2.2.1.1. Дижитал шилжилт, технологийн өөрчлөлт шинэчлэлийн сорилтыг даван туулах чадвартай, монголын түүх, хэл, соёл, үндэсний өв уламжлал, зан заншил, эх оронч хүмүүжлийг олгох боловсролын үндэсний хөтөлбөрийг хөгжүүлнэ.

2.2.1.2. Шинжлэх ухаанч сэтгэлгээ, зөөлөн ур чадвар (soft skills), асуудалд суурилсан (Problem based learning) шүүмжлэн эргэцүүлэх чадамжтай (critical

thinking), эрүүл чийрэг, эрдэм боловсролтой, хариуцлагатай гэр бүлийн гишүүн байх дэлхийн Монгол иргэнийг бэлтгэх боловсролын тогтолцоог бэхжүүлнэ.

2.2.1.3.Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийг их өгөгдөлд суурилан тооцоолж, шаардлагатай хүний нөөцийг бэлтгэнэ.

2.2.1.4.Боловсролд бүх хүүхэд, залуучуудыг тэгш хамруулах зарчмыг баримталж, ялгаатай хэрэгцээтэй хүүхэд, залуучуудыг хамруулсан, тэдний гэр бүл, орон нутгийн онцлог байдалд нийцсэн, ~~төхируулгад~~ **тохируулгат** орчин, дэд бүтэцтэй, хувилбартай, гэрийн сургалттай боловсролын үйлчилгээг бүх түвшинд бий болгоно.

2.2.1.5.Хот, суурин газрын сургууль, цэцэрлэгийн бүлэг дүүргэлтийг стандартын түвшинд хүргэх “Нэг ээлж, цөөн хүүхэдтэй анги”, “Гэрт ойр сургууль/цэцэрлэг-хамгийн сайн сургууль/цэцэрлэг” арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

2.2.1.6.Хот, хөдөөгийн болон нийгэм, эдийн засгийн **хувьд** ялгаатай бүлгийн хүүхэд, залуучуудын боловсролын чанарын ялгааг арилгаж, малчин эцэг, эх, асран хамгаалагчийн дэргэд бага боловсрол эзэмших боломжийг бүрдүүлнэ.

2.2.1.7.Хүүхдийн тооны өсөлт, ахлах сургуулийн төрөлжилт, сургалтын байгууллагыг цогцолбороор хөгжүүлэхтэй уялдуулан цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, мэргэжлийн боловсролын сургууль, политехник коллежийг өргөтгөж, шинээр барина. Сургууль, цэцэрлэгийн барилгын гамшиг, газар хөдлөлт, эрүүл ахуй, аюулгүй байдлын стандартыг ~~дээд зэргээр~~ хангасан ижил загварын зурагтай болно.

2.2.1.8.Хүүхэд харах үйлчилгээний хүрээнд нялх балчир насны (2 хүртэл) хүүхдийн цогц хөгжлийг дэмжих хөтөлбөр, арга хэмжээг төр, хувийн хэвшилтэй хамтран хэрэгжүүлэх, 1-2 насны хүүхдийн яслийн үйлчилгээний хувилбарыг бий болгоно.

2.2.1.9.Сургуулийн өмнөх боловсролыг академик мэдлэг олгоход бус хүүхдийг сургуульд бэлтгэх, зөв хүмүүжлийн хандлага төлөвшүүлэх, зөв хооллолт болон өөрийгөө арчилж чаддаг чадварт сургахад чиглэнэ **чиглүүлнэ**.

2.2.1.10.Ерөнхий боловсролын сургуулийн 3 дугаар ангиас эхлэн англи хэл, кодчилал, роботик болон хиймэл оюуны ур чадварыг хөгжүүлэх сургалтыг нэвтрүүлнэ. Бүх түвшинд англи хэлний сургалтын чанарыг сайжруулж, ахлах сургууль, мэргэжлийн болон техникийн боловсрол, дээд боловсролын сургалтын байгууллагад зарим хичээлийг англи хэлээр заах боломжийг бүрдүүлнэ.

2.2.1.11.Дунд, ахлах сургуулийн боловсролын агуулгыг дэлхийн ирээдүйн хөгжлийн чиг баримжаанд нийцүүлж, өндөр технологи, байгаль орчин, сансар судлалын мэдлэг, мэдээллээр баяжуулан сургалтын хөтөлбөрийг шинэчилнэ.

2.2.1.12.Албан боловсролын сургалтад хамрагдах боломжгүй суралцагчдад зориулсан алтернатив сургалтыг хэрэгжүүлэх “Боловсролын чөлөөт бүс” бодлогын арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

2.2.1.13.Цахим сургалтын байгууллагыг байгуулж, суралцагчийн эзэмшсэн мэдлэг, ур чадварыг албан боловсролын сургалтад дүйцүүлэн дэвшин суралцаж, ~~төгсдөг~~ **төгсөх** боломжийг бүрдүүлнэ.

2.2.1.14.Сургуульд суурилсан хүүхдийн эрүүл мэндийн эрт илрүүлгийн үндэсний тогтолцоог бий болгоно.

2.2.1.15.Цэцэрлэг, сургуулийн хүүхдийн хоолны зардлыг хувьсах зардлаар санхүүжүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, шаардлагатай шим тэжээлийн хэмжээ, инфляцын түвшинтэй уялдуулан тухай бүр нэмэгдүүлнэ.

2.2.1.16.Бүх түвшний боловсролын сургалтын байгууллагын дотуур байрны хүртээмж, орчин, үйлчилгээний чанарыг сайжруулж, хүний эрхэд ээлтэй дотуур байрыг бий болгоно.

2.2.1.17.Боловсролын хөрөнгө оруулалтыг үе шаттай нэмэгдүүлж, төсвийг Тогтвортой хөгжлийн зорилгын зорилтот түвшинд хүргэж, эх үүсвэрийг нэмэгдүүлнэ.

2.2.1.18.Боловсролын даатгалын тогтолцоог бий болгон хөгжүүлж, эрсдэлээс хамгаална.

2.2.1.19.Боловсролыг дэмжих сангийн эрх зүйн орчныг шинэчилж, сангийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалт, тайлан, боловсролын тэтгэлгийн сонгон шалгаруулалтыг ил тод болгож цахимжуулан, хяналтыг тогтмолжуулна.

2.2.2.Мэдлэг чадвартай мэргэжилтэн

2.2.2.1.Мэргэжлийн ур чадвартай ажилтан, мэргэжилтнийг ахлах сургуулиас эхлэн бэлтгэнэ.

2.2.2.2.Боловсролын эрс хувирган өөрчлөлтийн туршилт, судалгааны “Боловсрол XXI” төслийг сонгогдсон 5 хүртэлх ЕБС дээр тусгай нөхцөлтэйгөөр хэрэгжүүлнэ.

2.2.2.3.Суралцагчдад ажил мэргэжлийн чиг баримжааг олгож, мэргэжлийн эрх олгох, сонгох боломжтой төрөлжсөн ахлах сургуулийг аймаг, дүүрэг бүрд байгуулна.

2.2.2.4.Төрийн өмчийн зарим их сургууль, политехник коллежийг түшиглэн, техникийн болон дээд боловсролын шаталсан тогтолцоо бүхий “сургалт-эрдэм шинжилгээ-үйлдвэрлэлийн цогцолбор” их сургууль, төрөлжсөн коллежийг бүсүүдэд хотхон хэлбэрээр хөгжүүлнэ.

2.2.2.5.Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын элсэлтийн хувийг эрэлттэй нийцүүлж, элсэлтийн шалгалтын босго оноог нэмэгдүүлж, элсэгчийн чанарыг сайжруулна.

2.2.2.6.Эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэл, орон нутгийн хөгжлийн зорилттой уялдуулан мэргэжлийн болон техникийн боловсрол, сургалтыг ажил олгогчийн шаардлага болон хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн, иргэдийг ажиллангаа суралцах, суралцангаа хөдөлмөр эрхлэх боломжийг бүрдүүлэн, хосмог, ажлын байрны сургалтыг нэвтрүүлнэ.

2.2.2.7.Төрийн өмчийн их сургуулиудыг сургалтын их сургуулиас-Судалгааны их сургууль бөмжж болгон хөгжүүлж, академик эрх чөлөөг ханган инновацын эко-системийг бүрдүүлнэ.

2.2.2.8."Ерөнхийлөгчийн илгээлт 2100" тэтгэлэгт хөтөлбөрийг үргэлжлүүлнэ.

2.2.2.9.Боловсролын салбарыг улс төрөөс ангид байлгаж, сургуулийн захирал, цэцэрлэгийн эрхлэгчийг мэдлэг чадвар, ажлын гүйцэтгэл, туршлагад нь үндэслэн сонгон шалгаруулж томилно.

2.2.2.10.Хөдөлмөрийн зах зээлд хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц мэдлэг, ур чадвартай төгсөгчдийг бэлтгэх, бүс, орон нутгийн хөгжлийн тэргүүлэх чиглэлтэй уялдуулан 5 жилийн сургалттай КООСЭН сургалтыг коллежийг түшиглэн нэвтрүүлнэ.

2.2.2.11.Суралцагчдад олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн хөтөлбөрөөр суралцах, дараагийн түвшний сургалтад кредит шилжүүлэн сурах, зарим мэргэжлийн дээд боловсролын сургалтын байгууллагыг 3 жилд төгсөх боломжийг олгох зорилгоор мэргэжлийн эрхтэй ахлах сургууль, мэргэжлийн боловсролын сургууль, политехник коллеж, технологийн коллеж, их сургуулийг төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.

2.2.2.12.Монгол Улсын их, дээд сургуулиуд дэлхийн шилдэг их сургуулиудтай хамтарсан хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлж, гадаадын нэр хүнд бүхий судлаач, эрдэмтдийг урьж ажиллуулах, оюутнуудыг гадаад улсад зуны сургалтад хамруулах бодлого хэрэгжүүлнэ.

2.2.2.13.Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуулийн хүүхдийг үдийн сүүгээр хангах “Өдөр бүр нэг аяга сүү” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

2.2.3.Багшлах хүний нөөц

2.2.3.1.Багшийн чанар, үнэлэмж, гүйцэтгэл, менежментийг сайжруулах “Сайн багшийг таны дэргэд” цогц арга хэмжээг Багшийн 3 тулгуурт бодлогын хүрээнд хэрэгжүүлнэ.

~~2.2.3.2.Багшлах эрх олгох хялбаршуулсан сургалтын тогтолцоог бий болгож, багш бүс мэргэжилтэй шилдэг боловсон хүчнийг багшаар бэлтгэх замаар багшийн хомсдолыг бууруулна.~~

2.2.3.2.Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх үндэсний тогтолцоог бэхжүүлэн, багшлах эрх олгох хялбаршуулсан сургалтын зохицуулалт бий болгож, багш бүс мэргэжилтэй шилдэг боловсон хүчнийг багшаар бэлтгэх замаар багшлах хүний нөөцийн чадавхыг сайжруулж, багшийн хомсдолыг бууруулна.

2.2.3.3.Багшийн хөдөлмөрийн бүтээмжийг бодитоор үнэлж, багш, ажилчдын цалин, хөдөлмөрийн хөлсний хэмжээг мөнгө, төсвийн бодлоготой уялдуулан, үе шаттайгаар нэмэгдүүлж, улсын дундаж хэмжээнд хүргэж, нийгмийн баталгааг хангана.

2.2.3.4.Багшлах хүний нөөцийг чадавхжуулж цэцэрлэгийн багш 10,000, бага ангийн багш 2,000, ЕБС-ийн багш 11,000, англи хэлний 2,000, МСҮТ-ийн 2,000 багшийг гадаад, дотоодод бэлтгэнэ.

2.2.4.Цахимжсан боловсрол

2.2.4.1.Боловсролын бодлого, санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлтөд хүн ам, орон зай их өгөгдөлд тулгуурласан хиймэл оюун ухааныг ашиглах замаар үр ашиг, оновчтой байдлыг сайжруулна.

2.2.4.2.Боловсрол сургалтын үйл ажиллагаанд хиймэл оюун ухаан, дэвшилтэт технологи нэвтрүүлэх, багш, суралцагч, эцэг эх асран хамгаалагч нарт зориулсан контент, сургалтын сан, платформ, мэдээллийн технологийн хөтөлбөр, агуулгыг боловсруулж, хиймэл оюунд суурилсан цахим/дигитал сурах бичгийг хөгжүүлж, хүүхэд бүрд цахим төхөөрөмж олгоно.

2.2.4.3.Иргэдэд насан туршдаа суралцах тэгш боломжийг бүрдүүлж, нээлттэй боловсролын тогтолцоог хөгжүүлж, хүн бүрд орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран суралцах, боловсрол эзэмших тэгш хүртээмжтэй сургалтын контент, мэдээллийн системийг нэвтрүүлж, ур чадвар, чадамжийг дэмжсэн сургалтын хөтөлбөр хэрэгжүүлж, гэрчилгээ олгох, микро кредитийн сургалтыг холбогдох талуудтай хамтран хэрэгжүүлнэ.

2.2.4.4.Хүүхэд, залуучуудыг сургалтын байгууллагын орчинд цахим эрсдэлээс хамгаалах, аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр стандарт боловсруулж, мөрдөнө.

2.2.4.5.Сургалтын байгууллагын интернэтийн дэд бүтцийг сайжруулах, хүүхэд бүрийг компьютержүүлэхэд санхүүгийн түрээсийн системийг нэвтрүүлнэ.

2.3.Эрүүл монгол хүн

2.3.1.Нийгмийн эрүүл мэнд

2.3.1.1.Эрүүл амьдралын хэв маяг, урьдчилан сэргийлэлт, эрт илрүүлгийг дэмжсэн нийгмийн эрүүл мэндийн тогтолцоог бүрдүүлж, санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлнэ.

2.3.1.2.Хүн амын өвчлөл, нас баралтын тэргүүлэх шалтгааныг бууруулах, эрүүл мэндэд эрсдэл үүсгэж буй хүчин зүйлс, архи, тамхины хэрэглээг бууруулж, гар утсанд суурилсан стратеги (one or two way messaging)-ийн тусламжтайгаар иргэдийн эрүүл мэндийг хамгаалж, идэвхтэй хөдөлгөөн, эрүүл хооллолтыг дэмжинэ.

2.3.1.3.“Эрүүл шүд”, “Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах”, “Зөнжлөн зонхилон тохиолдох халдварт бус өвчнөөс сэргийлэх “Эрүүл Монгол” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, иргэдийн эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэн, эрүүл амьдралын хэв маягийг төлөвшүүлнэ.

2.3.1.4.Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх дэд төвийг бүс бүрт байгуулна.

2.3.2.Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмж

2.3.2.1.Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний төвлөрлийг сааруулж, орон нутгийн нэгдсэн эмнэлгийн чадавхыг бэхжүүлж, зарим тусламж, үйлчилгээний төвүүдийг төрөлжүүлэн байгуулна. /Эс, эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах төв, Хавдар

судлалын үндэсний төв-2, Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв-2, Зүрх судасны үндэсний төв/.

2.3.2.2.Эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж, үйлчилгээ, эмнэлгийн яаралтай тусламж үзүүлэх тогтолцоог бэхжүүлж, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

2.3.2.3.Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний чанар, үр дүнд суурилсан санхүүжилтийн механизмыг боловсронгуй болгож, эрүүл мэндийн даатгалын санхүүжилтийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлж, зарцуулалтыг оновчтой болгон иргэн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авахад төлөх төлбөрийн хэмжээг бууруулна.

2.3.2.4.Маш цөөн хийгддэг, зардлын хувьд өндөр тусламж үйлчилгээг гадаад улс орны эмнэлэгтэй хамтын гэрээ байгуулан тусламж үйлчилгээ үзүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.

2.3.2.5.Уламжлалт анагаах ухааныг орчин үеийн анагаах ухаантай хослуулан хөгжүүлж, уламжлалт эмийн үйлдвэрлэлийг олон улсын түвшинд хүргэн, экспортод гарах гарцыг нэмэгдүүлнэ.

2.3.2.6.Иргэн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран авах боломжийг нэмэгдүүлж, цахим эрүүл мэндийн дэвшилтэт технологи телемедицин, хиймэл оюун ухааныг эмчилгээ, оношилгоо, хяналтад нэвтрүүлнэ.

2.3.2.7.Эрүүл мэндийн мэдээллийн нэгдсэн санг олон улсын стандартын дагуу бүрдүүлж, их өгөгдөл үүсгэнэ.

2.3.2.8.Сэргээн засах тусламж, үйлчилгээг олон улсын жишигт нийцүүлэн хөгжүүлж, тусламж, үйлчилгээ шаардлагатай иргэдэд урт болон богино хугацаагаар, цогц байдлаар, нотолгоонд суурилсан тусламж, үйлчилгээг үзүүлж, чанар, аюулгүй байдлыг хангана.

2.3.3.Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн чанар, хүртээмж

2.3.3.1.Олон улсын зохистой дадал, стандартыг бүрэн нэвтрүүлэхийн зэрэгцээ нэвтрүүлж, эм, эмнэлгийн хэрэгслийн салбар дундын мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоог бүрдүүлж, эмийн импортыг бүрэн цахимжуулна.

2.3.3.2.Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн чанарыг хянах лабораторийг үндэсний түвшинд бэхжүүлэх, дотоодын эмнэлгийн хэрэгслийн үйлдвэрлэлийг олон улсын түвшинд хүргэж, экспортод гаргах боломжийг нэмэгдүүлнэ.

2.3.3.3.Эмийн худалдан авалтад үнийн хэлцэл хийх, олон улсын байгууллагаар дамжуулан худалдан авах, ДЭМБ-аас хүлээн зөвшөөрөгдсөн эмийн зохицуулалтын эрх бүхий байгууллагатай ~~гадаадын улс орноос~~ гадаад улсаас эм, эмнэлгийн хэрэгсэл шууд худалдан авах тогтолцоог бүрдүүлнэ.

2.3.4.Эрүүл мэндийн салбарын хүний нөөц

2.3.4.1.Монгол Улсад оношлогдож, эмчлэгдэх боломжгүй өвчин, эмгэгийг оношлох, эмчлэх зорилгоор шинэ дэвшилтэт технологи, арга, аргачлал

нэвтрүүлэх, хүний нөөцийг бэлтгэх, сургах, гадаадын ур чадвар бүхий мэргэжлийн багийг эх орондоо урьж, туршлага солилцуулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

2.3.4.2.Эмнэлгийн болон нийгмийн эрүүл мэндийн мэргэжилтэн бэлтгэж байгаа их, дээд сургуулийн сургалтын чанарыг олон улсын жишигт нийцүүлнэ. Анхан шатны эрүүл мэндийн байгууллагад ажиллах эмч, нийгмийн эрүүл мэндийн ажилтан, сувилагч нарыг түлхүү бэлтгэнэ.

2.3.4.3.Эрүүл мэндийн ажилтны нийгмийн баталгааг сайжруулж, алслагдсан орон нутагт ажиллаж байгаа эрүүл мэндийн ажилтанд олгох төрийн дэмжлэг, хөнгөлөлт, урамшууллыг нэмэгдүүлнэ.

2.4.Баялагтаа эзэн монгол хүн

2.4.1.Үндэсний баялгийн сан, төлбөрийн чадварт нийцсэн орон сууцжуулалт

2.4.1.1.Үндэсний баялгийн сангаар дамжуулан иргэдийг орон сууцтай болоход дэмжлэг үзүүлж, төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны хүрээнд орлогод нийцсэн орон сууцны нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлж, орон сууцжуулалтыг эрчимжүүлнэ.

2.4.1.2.Өрхийн төлбөрийн чадварт нийцүүлж ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн бүтээгдэхүүнийг төрөлжүүлж, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

2.4.1.3.Үндэсний орон сууцны корпорац байгуулж, орон сууцны ипотекийн хөтөлбөрийг үе шаттайгаар Засгийн газарт шилжүүлэх ажлыг зохион байгуулна.

2.4.1.4.“Миний түрээсийн орон сууц” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, Ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн бүтээгдэхүүнийг өмчлөх хэлбэрийг орон сууцны төслүүдийг хэрэгжүүлнэ.

2.4.1.5.“Хашаандаа сайхан амьдаръя” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, эрчим хүчний хэмнэлттэй, байгаль орчинд ээлтэй амины орон сууц шинээр барих, засварлахад хөнгөлөлттэй зээл болон бусад дэмжлэг үзүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

2.4.1.6.Эх үүсвэрээ бие даасан болон хэсэгчилсэн байдлаар шийдвэрлэсэн, байгаль орчинд ээлтэй, эрчим хүчний хэмнэлттэй амины орон сууцны нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн бодлого хэрэгжүүлж, дэмжлэг үзүүлнэ.

2.4.1.7.Гэр хорооллын иргэдэд эрчим хүчний хэмнэлттэй амины орон сууц барьсан тохиолдолд 30 сая төгрөгийн санхүүжилтийн дэмжлэг үзүүлнэ.

2.4.1.8.Хөдөөгийн сэргэлтийн хүрээнд хэрэгжүүлж буй 3 хувийн хүүтэй ипотекийн зээлийн хөтөлбөрийг эхний 3 жилд хэрэгжүүлж, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

2.4.2.Барилга, барилгын материалын үйлдвэрлэл

2.4.2.1.Эрчим хүчний хэмнэлттэй, хүртээмжтэй ногоон барилга, барилгын материалын үйлдвэрлэлийн санхүүжилт, төр, хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлнэ.

2.4.2.2.Нийслэл, орон нутагт эрчим хүчний хэмнэлттэй, байгальд ээлтэй амины болон олон нийтийн зориулалттай орон сууцыг барих хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлнэ.

2.4.2.3.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэдэд зориулсан дэд бүтцийг сайжруулахад хууль, эрх зүй, стандартыг боловсронгуй болгож, ээлтэй хот, барилга байгууламжид тэгш хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

2.4.2.4.Барилгын үйлдвэрлэлд хэрэглэгдэх гол нэр төрлийн материал болох ган туйван, цемент, хавтгай шилийг эрдэс, түүхий эдээр дотооддоо үйлдвэрлэж, импортыг бууруулна.

2.4.2.5.Импортын барилгын материалын чанар, хяналт, шинжилгээний лабораториудын хүчин чадлыг үе шаттай нэмэгдүүлнэ.

2.4.2.6.Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын орд, цементийн үйлдвэрүүдийг түшиглэн барилгын материалын үйлдвэрлэлийг хөгжүүлнэ.

~~2.4.2.7.Үл хөдлөх салбарын хамтын хөрөнгө оруулалтын сан (REIT)-ийн хуулийг батална.~~

2.4.2.7.Үл хөдлөх салбарын хамтын хөрөнгө оруулалтын сангийн эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

2.4.2.8.Үйлдвэрлэлийн процесс дэх төрийн оролцоог багасгах зорилгоор барилгын салбарын төрийн зарим чиг үүргийг мэргэжлийн холбоодод үе шаттайгаар шилжүүлж, дагалдах хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлнэ.

2.4.3.Нийтийн аж ахуй, инженерийн дэд бүтэц

2.4.3.1.Барилга, орон сууцны ашиглалтын эрх зүйн орчныг шинэчилж, орон сууц ашиглалтын контор болон сууц өмчлөгчдийн холбооны үйл ажиллагааны эрх зүйн орчныг сайжруулна.

2.4.3.2.Хүн амын ус хангамж, ариутгах татуургын үйлчилгээг хүртээмжтэй, тогтвортой, чанартай үзүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

2.4.3.3.Ус хангамж, ариутгах татуурга, орон сууц нийтийн аж ахуйн салбарын мастер төлөвлөгөөг **хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөтэй уялдуулж** аймаг, нийслэл бүрээр гаргаж, бодлогын түвшинд хэрэгжүүлнэ.

2.4.3.4.Орон сууц, нийтийн аж ахуйн инженерийн шугам сүлжээ, барилга байгууламжийг өргөтгөн шинэчлэх, дэвшилтэт техник тоног төхөөрөмж суурилуулах төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, ашиглалтын түвшнийг сайжруулна.

~~2.4.3.5.Үөрийн эрсдэл, хөхирлын үнэлгээг бүс, орон нутаг тус бүрээр нарийвчлан гаргаж, инженерийн бэлтгэл арга хэмжээг салбарын уялдаатай хангаж, арга хэмжээний барилга байгууламжийг хот байгуулалт, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтыг хэрэгжүүлэхийн өмнө болон уялдуулан хэрэгжүүлэхийг салбар бүрд бөдлөгөөр хэрэгжүүлж, үер, усны эрсдэл, хөр хөхирлөөс урьдчилан сэргийлнэ.~~

2.4.3.5.Хот суурин газарт үерийн эрсдэлийн ерөнхий болон нарийвчилсан үнэлгээг хийж, инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний мастер төлөвлөгөөг боловсруулж үе шаттай хэрэгжүүлнэ.

2.4.3.6.Саарал усыг дахин ашиглана.

2.4.3.7.Бохирдуулагч үйлдвэр, үйлчилгээний салбарын хаягдал усны хяналтыг сайжруулна.

2.4.3.8.Зам, замын байгууламжийг хотын инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний нэгдсэн төлөвлөлттэй уялдуулж, ус зайлуулах шугам сүлжээг барьж, байгуулна.

2.4.3.9.Хэрэглээний халуун, хүйтэн ус, дулаан, цахилгаан түгээх болон нийлүүлэх ажлыг гүйцэтгэж буй төрийн өмчит компаниудад менежментийн шинэчлэл хийж, томоохон хөрөнгө оруулагчдыг оруулах замаар хуучин дэд бүтцийн шугам, хоолой засварлах болон өргөтгөх ажлуудыг гүйцэтгэнэ.

ГУРАВ. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО

Зах зээл дэх төрийн оролцоог бууруулж, бизнес, хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулан, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг бэхжүүлж, олон тулгуурт, хүртээмжтэй, экспортын баримжаатай эдийн засгийг бэхжүүлнэ. Уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, дасан зохицох чадамж бүхий ногоон хөгжлийг цогцлооно.

3.1.Эдийн засгийн эрх чөлөө

3.1.1.Макро эдийн засгийн тогтвортой байдал

3.1.1.1.Эдийн засгийн өсөлтийг жил бүр 6 ба түүнээс дээш хувьд тогтвортой байлгах, инфляцыг 5 хувиас бага түвшинд хадгалах бодлогыг баримталж, гадаад валютын нөөцийг 10 тэрбум ам.доллар хүртэл нэмэгдүүлнэ.

3.1.1.2.Төсвийн урсгал зардлын тэлэлтийг хязгаарлаж, төсвийн алдагдал, Засгийн газрын өрийн тусгай шаардлагыг хангана.

3.1.1.3.~~Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан~~ Байгалийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж, “Ирээдүйн өв сан”-д ирээдүй үедээ хуримтлал үүсгэж, зээлжих зэрэглэл өндөртэй Засгийн газруудын үнэт цаасанд хөрөнгө оруулалт хийн, Хөгжлийн сангаар улс орны эдийн засгийн өсөлтийг эрчимжүүлэх томоохон төслүүдийг санхүүжүүлнэ.

3.1.2.Төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа

3.1.2.1.Зах зээл дэх төрийн оролцоог бууруулж, зохицуулалтыг хялбарчлан, салбаруудын болон хувийн секторын чөлөөт өрсөлдөөнийг дэмжинэ.

3.1.2.2.Эдийн засгийн нийт нөөц, улирлын онцлогтой нийцүүлэн, төсвийн хөрөнгө оруулалтын эрэмбэ, дарааллыг оновчилж, нийгэм, эдийн засгийн

салбарт оролцох хүрээ, хязгаарыг хуулиар тогтоож, төрийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, үйлчилгээ худалдан авах тогтолцоог оновчтой болгож, хиймэл оюун ухааныг ашиглана.

3.1.2.3.Төр хувийн хэвшилтэй өрсөлдөхгүй байх зарчмыг баримталж, төрийн зарим чиг үүргийг мэргэжлийн холбоодод шилжүүлнэ.

3.1.2.4.Төрийн болон орон нутгийн өмчит компаниудын засаглал, ил тод байдлыг сайжруулж, олон улсын менежментийн багаар удирдуулж, нээлттэй хувьцаат компани болгон, үр ашиг, баялгийн тэгш хуваарилалтыг нэмэгдүүлнэ.

3.1.3.Банк, санхүү, даатгалын салбарын реформ шинэчлэл

3.1.3.1.Санхүү, даатгал, хөрөнгийн зах зээлийн хууль, эрх зүйн орчныг олон улсын жишигт нийцүүлэн шинэчилнэ.

3.1.3.2.Бичил, жижиг, дунд, бизнес эрхлэгчдэд таатай нөхцөлөөр санал болгох санхүүгийн бүтээгдэхүүнийг дэмжинэ.

3.1.3.3.Банкны салбарын реформыг **шинэчлэлийг** үргэлжлүүлнэ.

3.1.3.4.Гадаадын банкны салбар нэгжийг дотоодын зах зээлд нэвтрүүлж, гадаадын хөрөнгө оруулалттай банк, санхүүгийн байгууллагыг байгуулна.

3.1.3.5.Хөрөнгийн зах зээлд мэргэжлийн оролцогчдын хүрээг тэлэх бодлого хэрэгжүүлж, гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг татах татварын таатай орчин бүрдүүлнэ.

3.1.3.6.Нийгмийн даатгалын сангийн чөлөөт үлдэгдэл, тэтгэврийн нөөц сан, хувийн нэмэлт тэтгэврийн сангийн хөрөнгийн тодорхой хэсгийг эрх бүхий мэргэжлийн байгууллагын менежментээр хөрөнгийн зах зээлд хөрөнгө оруулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

3.1.3.7.Олон улсын цахим төлбөрийн системүүдийг нэвтрүүлж, төлбөр тооцоог саадгүй хүлээн авах боломжийг бүрдүүлэн цахим худалдааг дэмжинэ.

3.1.3.8.Хөгжлийн банкны үйл ажиллагааг экспорт-импортын банк болгон өргөжүүлж, засаглалыг сайжруулан, ногоон орон сууцны санхүүжилтийн хөрөнгө оруулалтын сан байгуулна.

3.1.3.9.Хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн байгууллагуудын системийн цогц шинэчлэлийг хэрэгжүүлж, олон улсын стандарт бүхий нэгдсэн шийдлийг зах зээлд нэвтрүүлнэ.

3.1.3.10.Хөрөнгийн зах зээлийн зохицуулалттай этгээдийн үйл ажиллагаанд шударга өрсөлдөөнийг бий болгож, жижиг хувьцаа эзэмшигчдийн эрх ашгийг хамгаалах тогтолцоог бүрдүүлнэ.

3.1.3.11.Хот, хөдөөгийн тэнцвэртэй хөгжлийг дэмжиж эрчим хүчний хэмнэлттэй, ногоон барилгын стандартын дагуу баригдах амины орон сууцны ипотекийн зээл болон жижиг дунд үйлдвэрийн тогтвортой, ногоон зээлийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах зорилгоор “Монголын ногоон санхүүгийн корпорац”-ыг төр, хувийн хэвшил, олон улсын байгууллагын түншлэлд үндэслэн байгуулна.

3.2.Бизнес, хөрөнгө оруулалтын орчин

3.2.1.Татвар, нийгмийн даатгалын реформ-шинэчлэл

3.2.1.1.Татварын суурь тогтолцооны тогтвортой байдлыг хангах зарчим баримталж, бүсийн тэргүүлэх чиглэлд нийцсэн томоохон төсөл, арга хэмжээ, хөрөнгө оруулалт, боловсруулах үйлдвэрлэлийг дэмжинэ.

3.2.1.2.Татварын орчныг олон улсын стандартад үе шаттайгаар нийцүүлж, цахим татварын тогтолцоог сайжруулна.

3.2.1.3.Жижиг, дунд болон гарааны бизнес эрхлэгчдийн татварын дэмжлэгийг оновчтой болгож, татварын орчныг сайжруулна.

3.2.1.4.Бага, дунд орлоготой иргэдийн татварын ачааллыг бууруулах бодлого баримтална.

3.2.1.5.Нийгмийн даатгалын тогтолцооны шинэчлэлийг үргэлжлүүлэн ажил олгогч, даатгуулагчид харилцан өгөөжтэй байх эрх зүйн зохицуулалтыг нэвтрүүлнэ.

3.2.1.6.Ажил гүйцэтгэх, хөлсөөр ажиллах гэрээгээр тохирсон хөдөлмөрийн хөлсөнд нийгмийн даатгалын шимтгэл ногдуулахдаа уян хатан, хөнгөлөлттэй байх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

3.2.1.7.Боловсруулах үйлдвэрийн тоног төхөөрөмжийн импортыг дэмжих татварын таатай орчин бүрдүүлнэ.

3.2.1.8.Хөдөө орон нутгаас Улаанбаатар хотыг чиглэсэн шилжилт хөдөлгөөнийг бууруулах, Улаанбаатар хотын төвлөрлийг сааруулах зорилгоор бүсийн ялгаатай татварын тогтолцоог бүрдүүлнэ.

3.2.2.Бизнес, хөрөнгө оруулалтын таатай орчин

3.2.2.1.Иргэн, хуулийн этгээдийн хувийн өмчийг хамгаалах эрх зүйн орчныг сайжруулна.

3.2.2.2.Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль болон бизнесийн үйл ажиллагааг зохицуулж байгаа бөгөөд хуулиудыг шинэчилж, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах, бизнес эрхлэгчийг дэмжих эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно.

3.2.2.3.Шинэ аж ахуйн нэгжүүдийн зах зээлд нэвтрэхэд тулгардаг саад хоригийг арилгаж, старт-ап компаниудын гарааны бизнесийг дэмжих эко системийг бүрдүүлэх, зах зээлийн чөлөөт өрсөлдөөнийг дэмжих, монополын эсрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

3.2.2.4.Төрийн байгууллагуудаас зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагааг бүрэн ~~цахим~~ цахимжуулж, “Зөвшөөрөл 2.0”-г эхлүүлнэ.

3.2.2.5.Өндөр мэдлэг, ур чадвар бүхий нарийн мэргэжлийн ажиллах хүч **хүчний** болон хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийг хангах зорилгоор гадаадаас авах ажиллах хүчний тоонд тавих хязгаарлалтыг уян хатан болгох, **ажлын байрны** төлбөрөөс бүрэн чөлөөлөх бодлого баримтална.

3.2.2.6.Арилжаа, бизнес эрхлэгчдийн хоорондын маргааныг шүүхийн бус журмаар шуурхай шийдвэрлэх эрх зүйн тогтолцоог сайжруулна.

3.2.2.7.Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх, иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл, компани, шударга өрсөлдөөн, монопол, хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно.

3.2.2.8.Татварын өр хураах, хөрөнгө битүүмжлэх үйл ажиллагааг татвар төлөгчийн үйл ажиллагааны эрсдэлийн түвшингээс хамаарч уян хатан зохицуулдаг болж хариуцлагатай татвар төлөгчийг дэмжинэ.

3.2.2.9.Арилжааны хуулийг баталж **батлуулж**, бизнес эрхлэгчдийн ашгийн төлөөх зорилгыг дэмжих, бизнесийн харилцааны шуурхай байдлыг сайжруулах, эдийн засгийн эргэлтийг эрчимжүүлэх суурь нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

3.2.2.10.Худалдааны хуулийг баталж **батлуулж**, Дэлхийн худалдааны байгууллагын хэлэлцээрээр Монгол Улсад олгогдсон боломжийг бүрэн ашиглаж дотоодын үйлдвэрлэлийг хамгаалах, гадаад худалдаанд үүсэх эрсдэл, ~~саад төтгөрыг~~ **саадыг** бууруулна.

3.2.2.11.Бүсүүдийн тэргүүлэх чиглэл, онцлог, нөөц, байршлын давуу талд тулгуурлан эдийн засгийн тусгай бүсийг байгуулж, одоо байгаа татварын хөнгөлөлт бүхий чөлөөт бүсүүдийг бүрэн ашиглалтад оруулна.

3.2.2.12.Чөлөөт бүсүүдийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө, хэсэгчилсэн болон нарийвчилсан төлөвлөгөөнүүдэд тодотгол хийж, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын ажлыг үе шаттайгаар хийж, чөлөөт бүсийн хууль, эрх зүйн орчныг шинэчилнэ.

3.2.2.13.Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуульд өөрчлөлт оруулж, бизнес дэх байгаль орчны үнэлгээний ангиллыг цөөрүүлж, төрийн оролцоог бууруулна.

3.2.2.14.Төсвийн хөрөнгө оруулалтыг их өгөгдөлд суурилан **төлөвлөнө**.

3.2.2.15.Экспортын гол бүтээгдэхүүнүүдийн зах зээлд нэвтрэх, өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлж, бүтээгдэхүүний гадаад экспортыг нэг цонхны бодлогоор дэмжинэ.

3.3.Эдийн засгийн төрөлжилт, либералчлал

3.3.1.Уул уурхай

~~3.3.1.1.Боловсруулах үйлдвэрлэлийг эрчимтэй дэмжиж, экспортын орлогыг нэмэгдүүлнэ.~~

3.3.1.1.Уул уурхайн салбарын түүхий эдийн боловсруулалтын түвшин болон хүнд үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг өсгөж, экспортын орлогыг нэмэгдүүлнэ.

3.3.1.2.Геологийн эрэл хайгуулын **Геологийн судалгаа, эрэл, хайгуулын** ажлыг эрчимжүүлэн, шинэ орд газруудыг нээж, газрын хэвлийн нэгдсэн геомэдээллийн санг бүрдүүлнэ.

3.3.1.3.Оюутолгойн түшиглэж алт, зэс боловсруулах үйлдвэр байгуулах ажлыг эхлүүлнэ.

3.3.1.4.Оюутолгойтой дүйцэхүйц дараагийн стратегийн бүтээн байгуулалтыг эхлүүлнэ.

3.3.1.5.Түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг анхан шатнаас гүн боловсруулах Кокс-химийн цогцолбор, Нүүрс-Химийн цогцолбор, Зэс боловсруулах цогцолбор, Ган үйлдвэрлэлийн цогцолбор, Жоншны хүдэр боловсруулах цогцолбор, Барилгын материал үйлдвэрлэлийн цогцолбор зэрэг хүнд үйлдвэрүүдийг ашиглалтад оруулж, нэмүү өртөг шингээсэн бүтээгдэхүүн боловсруулна.

~~3.3.1.6.Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг ашиглалтад оруулж, олон улсын стандартын шаардлага хангасан авто бензин, түлшийг дотоодоосоо хангах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.~~

3.3.1.6.Дорноговь аймагт дотоодын түүхий эдэд түшиглэсэн газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг ашиглалтад оруулж, олон улсын стандартын шаардлага хангасан авто бензин, түлшний тодорхой хувийг дотоодоосоо хангах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

~~3.3.1.7.Уул уурхайн салбарын түүхий эдийн боловсруулалтын түвшин болон хүнд үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлнэ.~~

~~3.3.1.8.~~**3.3.1.7.**Газрын ховор элемент боловсруулах үйлдвэрийн төслүүдийг бодлогоор дэмжинэ.

~~3.3.1.9.~~**3.3.1.8.**Багануур, Налайх, Багахангай дүүрэгт хүнд үйлдвэрийн үйлдвэрлэл, технологийн паркийг дагалдах бусад үйлдвэрийн хамт байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжинэ.

~~3.3.1.10.3.3.1.9.~~Газрын тосны бүтээгдэхүүний 3-6 сарын хэрэглээний нөөц бүрдүүлэхэд шаардлагатай улсын нөөцийн шатахууны агуулахын барилга байгууламжийг ашиглалтад оруулна.

~~3.3.1.11.3.3.1.10.~~Алтны олборлолтыг нэмэгдүүлэх ба алт цэвэршүүлэх үйлдвэр барина.

~~3.3.1.12.Дорноговь аймагт дотоодын түүхий өдөд түшиглэсэн газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг ашиглалтад оруулна.~~

~~3.3.1.13.3.3.1.11.~~“Сайншанд-Баруун-Урт-Хөөт-Бичигт” чиглэлийн төмөр замын төслийг хэрэгжүүлнэ.

~~3.3.1.14.3.3.1.12.~~Зөөвч-Овоо, Дулаан уулын ураны ордыг ашиглах хөрөнгө оруулалтын гэрээг байгуулна.

3.3.1.13.Стратегийн ач холбогдол бүхий Эрдэнэтийн зэс, молибдений ордын талбайн хил заагийн хүрээнд багтаж буй Оюут болон бусад хэсгүүдэд эрэл, хайгуулын ажлыг эрчимжүүлэх, нөөцийг тогтоож, ашиглалтад бэлтгэх ажлыг эхлүүлэх, эрэл, хайгуулын ажилд дэвшилтэт техник, технологи, хиймэл оюун ухааныг нэвтрүүлнэ.

3.3.1.14.Нүүрс-химийн технологийг эзэмших, ~~бөлөвсөн хүчнээ хүний нөөцийг~~ бэлтгэх, ирээдүйн томоохон төслийн техник, эдийн засгийн үзүүлэлтүүдийг тодорхойлох зорилгоор туршилт тохиргооны бага оврын үйлдвэр байгуулан хийн түлш, нийлэг материал, ус төрөгч гарган авна.

3.3.2.Боомтын шинэчлэл, тээвэр логистик

3.3.2.1.Боомтын шинэчлэлийг үргэлжлүүлж, боомтын үйл ажиллагааг цахимжуулах замаар “Ухаалаг гарц”-ыг бүрэн ашиглалтад оруулна.

3.3.2.2.Хил дамнасан төмөр замын холболтыг барьж, хилийн боомтуудыг хатуу хучилттай авто замаар холбож, ачаа тээврийн терминалуудыг байгуулж, уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспортыг жилд 100.0 сая тоннд хүргэнэ.

3.3.2.3. “Гашуунсухайт-Ганцмод”, “Ханги-Мандал”, “Бичигт-Зүүнхатавч” хилийн боомтуудын хил дамнасан холболтын төмөр зам, ачаа тээврийн шилжүүлэн ачих терминалыг барина.

3.3.2.4.Идэвхтэй ажиллагаатай боомтын тоог нэмэгдүүлж, ажлын цагийг уртасган, зарим боомтын тээвэрлэлтийг 24 цагийн горимд шилжүүлнэ.

3.3.2.5.Тээврийн ерөнхий хууль, зам тээврийн салбарын стратеги төлөвлөлтийг далайд гарцгүй орны онцлог болон бүсчилсэн хөгжлийн төлөвлөлттэй нийцүүлэн боловсруулж, үндэсний тээвэр логистикийн нэгдсэн тогтолцоог хөгжүүлнэ.

3.3.2.6.Зам, тээврийн салбарт дэвшилтэт техник технологи, инновац, дижитал шилжилтийг нэвтрүүлж, тээвэрлэлтийн аюулгүй, найдвартай байдлыг хангасан тээврийн мэдээллийн нэгдсэн цахим систем хөгжүүлнэ.

3.3.2.7.Ханги-Номгон-Хөшигийн хөндий-Сүхбаатар чиглэлийн хоёр дахь төмөр зам, Арцсуурь-Нарийнсухайт-Шивээхүрэн, Чойбалсан-Бичигт чиглэлийн босоо тэнхлэгийн төмөр зам болон Улаанбаатар-Шинэ Хархорум хот чиглэлийн ачаа, зорчигч тээврийн 1 дүгээр зэрэглэлийн төмөр зам барьж, төмөр замын сүлжээг өргөтгөж, 3,200 км орчим төмөр замын бүтээн байгуулалтыг эхлүүлнэ.

3.3.2.8.Нарансэвстэйн боомтыг сэргээж, нээнэ.

3.3.2.9.Улаанбаатар хотыг Шивээхүрэн боомттой холбосон автозамын төслийг хэрэгжүүлнэ.

3.3.2.10.Аялал жуулчлалын гол замуудыг хатуу хучилттай авто замаар холбоно.

3.3.2.11.Орон нутгийн нисэх буудлуудыг 4C, 4D ангиллын шаардлагад нийцүүлэн өргөтгөх, хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх ажлыг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр хэрэгжүүлнэ.

3.3.2.12.Авто замын засвар арчлалтын компаниудын үйл ажиллагааг зах зээлийн зарчимд нийцүүлэн шинэчилж, засвар арчлалтад шаардагдах хөрөнгийг төвлөрүүлэх үйл ажиллагааг боловсронгуй болгож, авто замын сүлжээний ашиглалтын бэлэн байдлыг хангана.

3.3.2.13.Төмөр замын тээврийн үнэ, тарифыг зах зээлийн зарчимд нийцүүлнэ.

3.3.2.14.Агаарын тээврийн салбарын либералчлалыг үргэлжлүүлж, нислэгийн тоо, давтамжийг нэмэгдүүлнэ.

3.3.2.15.Арцсуурь-Нарийнсухайт-Шивээхүрэн, Чойбалсан-Бичигт чиглэлийн төмөр замын төслийг үргэлжлүүлнэ.

3.3.2.16.Замын-Үүд-Алтанбулаг болон Улаанбаатар-Мандалговь-Даланзадгад чиглэлийн авто замыг 4 эгнээ болгон өргөтгөж, Хөшигийн хөндий-Чойр-Замын-Үүд чиглэлийн 2 эгнээ тусгай зориулалтын авто зам, Улаанбаатар-Лүн чиглэлийн 6 эгнээ авто замын төслийг эхлүүлж, Чойр-Мандалговь-Арвайхээр чиглэлийн авто замыг бүрэн ашиглалтад оруулна.

3.3.2.17. “Сайншанд-Баруун-Урт-Хөөт-Бичигт” чиглэлийн төмөр замын төслийг хэрэгжүүлнэ.

3.3.2.18.Гашуунсухайт-Ганцмод, Шивээхүрэн-Сэхээ, Ханги-Мандал боомтуудын хил дамнасан төмөр замуудыг барьж хөрш орны төмөр замтай холбоно.

3.3.2.18.Гашуунсухайт-Ганцмод, Шивээхүрэн-Сэхээ, Ханги-Мандал, Бичигт-Зүүнхатавч боомтуудын хил дамнасан төмөр замуудыг барьж хөрш орны төмөр замтай холбоно.

3.3.2.19.Хавиргын хилийн боомтыг хатуу хучилттай авто замаар холбож, Сүмбэр хилийн боомтыг хатуу хучилттай авто замаар холбох бүтээн байгуулалтыг эхлүүлнэ.

~~3.3.2.20.Бичигт-Зүүнхатавч боомтын хил дамнасан төмөр замыг барьж хөрш орны төмөр замтай холбоно.~~

3.3.2.20.Даянгийн боомтыг хатуу хучилттай авто замаар холбох бүтээн байгуулалтыг эхлүүлнэ.

3.3.2.21. Бичигт боомтыг холбох авто замын төслийг хэрэгжүүлнэ.

3.3.2.22.Бүсүүдийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, худалдаа, тээвэр логистикийн сүлжээг сайжруулах, улсын болон орон нутгийн чанартай авто зам, төмөр замын дэд бүтцийг бүтээн байгуулж, боомтуудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлнэ.

3.3.2.23.Бүсүүдийн хөгжлийг дэмжих, олон улсын авто замын шинэ коридор байгуулах, хилийн боомтууд болон аймгийн төв, сумдыг холбох “Шинэ сэргэлтийн таван тойрог” авто замын төслийг хэрэгжүүлж, олон улсын, улсын болон орон нутгийн чанартай хатуу хучилттай авто замын сүлжээг өргөжүүлнэ.

3.3.2.24.Эрээнцав-Чойбалсан-Бичигт чиглэлийн босоо тэнхлэгийн төмөр зам барина.

3.3.2.25.Өмнөговь аймгийн Гурвансайхан нисэх буудлыг 4D ангиллын болгон өргөтгөнө.

3.3.2.26.Ханх-Хатгал чиглэлийн автозамыг барина.

3.3.2.27.Хутаг-Өндөр сумаас Бага илэнхийн хилийн боомт хүртэл 146 км хатуу хучилттай авто замыг барина.

3.3.2.28.Эрдэнэт хотын доторх авто замын барилга угсралт, шинэчлэлт, өргөтгөл, их засварын ажлыг гүйцэтгэнэ.

3.3.2.29.Мөрөн-Их-Уул-Рашаант-Өлзийт-Хайрхан-Тэрхийн цагаан нуур босоо чиглэлийн хатуу хучилттай авто замыг барьж дуусгана.

3.3.3.Эрчим хүчний салбарын өсөлт, либералчлал

3.3.3.1.Эрчим хүчний салбарыг чөлөөт зах зээлийн зарчимд шилжүүлж, үнэ тарифыг зохистой түвшинд хүргэн, цаашид тогтмол индексжүүлэх механизмыг нэвтрүүлж, салбарын эрх зүйн орчныг шинэчилнэ.

3.3.3.2.Утаа багатай түлшний стандартыг мөрдүүлж, шахмал түлшний зах зээлийг либералчилж, үнийг үе шаттай чөлөөлнө.

~~3.3.3.3.Урсгал зардал өндөртэй нийгмийн үйлчилгээний байгууллагуудад эрчим хүчний хэмнэлттэй технологи нэвтрүүлнэ.~~

3.3.3.3.Сургууль, цэцэрлэг, эмнэлэг зэрэг нийгмийн үйлчилгээний байгууллагуудын барилга байгууламжийг пассив барилгын стандартад нийцүүлж, эрчим хүчний хэмнэлттэй технологит шилжүүлэх арга хэмжээ авна.

3.3.3.4.Иргэн, аж ахуй нэгж сэргээгдэх эрчим хүчийг жижиг, дунд төхөөрөмжөөр үйлдвэрлэж хэрэглэх, хэрэгцээнээс давсан хэсгийг түгээх сүлжээнд нийлүүлэх, худалдах боломжоор хангана.

3.3.3.5.Дэд станц, шугам сүлжээг өргөтгөж, ухаалаг удирдлагын систем нэвтрүүлэн, шугамын алдагдлыг бууруулна.

3.3.3.6.Сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, үйлдвэрлэлийн өртгийг бууруулна.

3.3.3.7.Ураны нөөцийг түшиглэн атомын цахилгаан станц барих бодлого хэрэгжүүлж, суурь судалгааг хийнэ.

3.3.3.8.Газрын дунд, гүн болон хөрсний дулаан хангамжийн төслийг хэрэгжүүлнэ.

3.3.3.9.Нарны дулааны станц бүхий хэсэгчилсэн дулаан хангамжийн жишиг төслийг эхлүүлнэ.

3.3.3.10.Өндөр түрэлтийн болон ус хуримтлуурт усан цахилгаан станцын төслүүдийн суурь судалгааны ажлыг хийнэ.

3.3.3.11.Шинээр барьж байгуулах нар, салхины эх үүсвэрийн төслүүдтэй уялдуулан 200 МВт-аас дээш хүчин чадалтай горим тохируулгын батарей хуримтлуурын системүүдийг барьж байгуулна.

3.3.3.12.“10,000 нарны дээвэр” хөтөлбөрийг төр, хувийн хэвшил, олон улсын байгууллагын шугамаар хэрэгжүүлнэ.

~~3.3.3.12.~~ 3.3.3.13.Хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар системийн суурь горимд ажиллах дулааны цахилгаан станцын төслүүдэд дэмжлэг үзүүлж, хэрэгжүүлнэ. /Тосонцэнгэлийн 30 МВт, Төв аймгийн Баян суманд баригдах 660 МВт, нүүрсний хийн 300 МВт, Сүхбаатарын 70 МВт, Бөөрөлжүүтийн хоёрдугаар үе шат 300 МВт, Шивээ-Овоо 200 МВт/

~~3.3.3.13.~~ 3.3.3.14.Ус хуримтлуурт усан цахилгаан станц болон дотоодын урсгалтай голуудад усан цахилгаан станц барих төслүүдэд дэмжлэг үзүүлж, хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлнэ.

~~3.3.3.14.3.3.3.15.~~ Эрчим хүчний аюулгүй байдал, чухал ашигт малтмалын салбарт Монгол Улсын байр суурь, оролцоо, хамтран ажиллах хоёр болон гурван талт механизмыг хөгжүүлнэ.

~~3.3.3.15.3.3.3.16.~~ Төвлөрсөн дулаан хангамжийн системгүй аймгийн төвүүдэд дулааны станц барина.

~~3.3.3.16.3.3.3.17.~~ 300 МВт хүртэлх салхи, 200 МВт хүртэлх нарны цахилгаан станцын төслүүдийг тархмал хэлбэрээр, хувийн хөрөнгө оруулалтаар үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ.

~~3.3.3.17.3.3.3.18.~~ Эрчим хүчний хэрэглээний хамгийн бага гүйцэтгэлийн стандарт, урамшууллын тогтолцоог нэвтрүүлнэ.

~~3.3.3.18.3.3.3.19.~~ Цахилгаан эрчим хүчнээс үүдэлтэй өйн ой хээрийн түймэр, ахуйн осол гэмтлээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог бий болно.

~~3.3.3.19.3.3.3.20.~~ Эрчим хүчний тогтворжилтыг хангах, сэргээгдэх эрчим хүчийг зөв, зохистой хөгжүүлэх үндсэн баримт бичиг болох нэгдсэн сүлжээний дүрэм, менежментийн тогтолцоог бий болно.

~~3.3.3.20.3.3.3.21.~~ Байдрагийн усан цахилгаан станцын төслийг хэрэгжүүлнэ.

~~3.3.3.21.3.3.3.22.~~ Баруун бүсийн цахилгаан эрчим хүчний нэгдсэн системийг бүрдүүлэх усан цахилгаан станц болон бусад сэргээгдэх эрчим хүчний тархмал эх үүсвэрийг хөгжүүлнэ.

~~3.3.3.22.3.3.3.23.~~ Тавантолгойн 450 МВт-ын дулааны цахилгаан станц барина.

~~3.3.3.23.3.3.3.24.~~ Эрчим хүчний найдвартай, аюулгүй, тогтвортой байдлыг хангах, говийн бүсэд эхний ээлжид 300 МВт болон түүнээс дээш хүчин чадалтай цахилгаан станц барьж, ашиглалтад оруулан дотоодын хэрэгцээг бүрэн хангана.

~~3.3.3.24.3.3.3.25.~~ Өмнөговь аймгийн нутаг дэвсгэрт нар, салхины нөөцийн давхцалын бүсүүдийг түшиглэн 3 ГВт-ын нар, салхины сэргээгдэх эрчим хүчний үүсгүүрийг барьж байгуулах, экспортлох төслүүдийг дэмжинэ.

~~3.3.3.25.3.3.3.26.~~ Чойрт 100 МВт салхи, 40 МВт цэнэг хураагуурын төслийг хэрэгжүүлнэ.

~~3.3.3.26.3.3.3.27.~~ Мандалговь 200 МВт нарны цахилгаан станц, 100 МВт цэнэг хураагуурын төслийг хэрэгжүүлнэ.

~~3.3.3.27.3.3.3.28.~~ Нарийнсухайт 30 МВт цахилгаан станц төслийг хэрэгжүүлнэ.

~~3.3.3.28~~ 3.3.3.29. Говьсүмбэр, Дундговь аймгийн төвүүдэд шинэ дулааны станц барина.

~~3.3.3.29~~ 3.3.3.30. Говийн бүсийн нар, салхины нөөцийг ашиглан, нар, салхины сэргээгдэх эрчим хүчний станцуудыг байгуулна.

~~3.3.3.30~~ 3.3.3.31. Багануур-Чойр чиглэлийн 220 кВ, ~~Чойр-Сайншанд чиглэлийн 220 кВ~~, Мандалговь-Арвайхээр чиглэлийн 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцыг барьж, Сайншанд-Цагаансуварга чиглэлийн 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцын төслийн бэлтгэл ажлыг хангана.

~~3.3.3.31~~ 3.3.3.32. Мандалговийн 2,000 Мвт нар-салхины эрчим хүчний паркийн төслийг хэрэгжүүлнэ.

~~3.3.3.32~~ 3.3.3.33. Сэлэнгэ аймгийн төвд 70 МВт-ын дулааны цахилгаан станцыг барих хувийн хэвшлийг дэмжинэ.

~~3.3.3.33~~ 3.3.3.34. Бөөрөлжүүт-Сэргэлэн чиглэлийн 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцыг барина.

~~3.3.3.34~~ 3.3.3.35. Төвийн бүсийн нэгдсэн сүлжээнд ажиллах 100 МВт-ын ус хуримтлуурт усан цахилгаан станцын төслийн барилга угсралтын ажлыг эхлүүлнэ.

~~3.3.3.35~~ 3.3.3.36. Дархан ~~УХУЦС~~ ус хуримтлуурт усан цахилгаан станцын 100 МВт төслийг хэрэгжүүлнэ.

~~3.3.3.36~~ 3.3.3.37. Нэгдсэн сүлжээний горим тохируулах үүрэг бүхий 100 МВт хүртэл хүчин чадал бүхий усан цэнэгт цахилгаан станц барина.

~~3.3.3.37~~ 3.3.3.38. Бүсүүдийг холбох өндөр хүчдэлийн цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцуудыг барих төслийг эхлүүлэх бэлтгэл ажлыг хангана. /Багануур-Налайх-Улаанбаатар, Чойр-Мандалговь, ~~Сонгино-Дархан, Тавантолгойн ДЦС-Оюутолгой~~, Багануур-Чингис-Чойбалсан чиглэлийн 220 кВ-ын, Улаанбаатар-Шинэ Хархорум чиглэлийн 500 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам/

~~3.3.3.38.~~ Аймгийн төвүүд, сум суурин газруудын дулаан хангамжийн дэд бүтцийг сайжруулах, үр ашиг өндөртэй нүүрс, сэргээгдэх эрчим хүчний технологийг ашигласан станцуудыг байгуулах суурь судалгааг хийж, төслүүдийг эхлүүлнэ.

~~3.3.3.39~~ 3.3.3.39. Аймгуудын төв болон сум суурин газруудын дулаан хангамжийн дэд бүтцийг сайжруулах, үр ашиг өндөртэй нүүрс, сэргээгдэх эрчим хүч технологийг ашигласан станцуудыг байгуулах суурь судалгааг хийж, төслүүдийг эхлүүлнэ.

~~3.3.3.40~~ 3.3.3.40. Цахилгаанаас үүдэлтэй гал түймэр гарах, цахилгаанд хүн цохиулахаас урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог бий болгох реформ шинэчлэл хийнэ.

~~3.3.3.41.Төрийн байгууллагуудын эрхлэх асуудал, чиг үүрэг, үзүүлэх үйлчилгээ, үйл ажиллагааны хамрах хүрээг нь харгалзан нийслэл Улаанбаатар хотоос үе шаттайгаар нүүлгэн шилжүүлэх бодлогын хүрээнд Хүнс, хөдөө, аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамыг холбогдох харьяа байгууллагуудын хамт Дархан-Уул аймагт нүүлгэн шилжүүлнэ.~~

3.3.3.41.Сонгино-Дархан чиглэлийн 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугамыг барьж, эрчим хүчний найдвартай ажиллагааг дээшлүүлнэ.

3.3.3.42.Тавантолгой-Оюутолгой чиглэлийн 220кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станц, Чойр-Сайншанд чиглэлийн цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцыг тус тус барина.

3.3.3.45.Мөрөн хотод 50 мВт-аас доошгүй хүчин чадалтай дулааны цахилгаан станц байгуулах бэлтгэл ажлыг хангана.

3.3.3.46.Эрдэнэт хотын цахилгаан хангамжийг сайжруулахад шаардлагатай 35 кВт-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцыг барина.

3.3.3.47.Эрчим хүчний салбарт шинэчлэл хийж, салбарын эрх зүйн орчныг сайжруулах ажлын хүрээнд Эрчим хүчний тухай, Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай, Эрчим хүч хэмнэлтийн тухай хуулиуд болон холбогдох хууль тогтоомжийг шинэчилнэ.

3.3.4.Хөдөө аж ахуй-Шинэ хоршоо хөдөлгөөн, Чинээлэг малчин хөтөлбөр

3.3.4.1.“Шинэ хоршоо хөдөлгөөн”-ийг үргэлжлүүлж, “Чинээлэг малчин” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

3.3.4.2. “Хүнсний хангамж аюулгүй байдал” үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд гол нэр төрлийн хүнсний бүтээгдэхүүний хэрэгцээг дотооддоо бүрэн хангаж, экспортод гаргах чиглэл баримтална.

3.3.4.3.Мал аж ахуйн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа хоршоодыг чадавхжуулах, зөвлөн туслах үйлчилгээ үзүүлэх, хоршооны загвар төслүүдийг бэлтгэх, малчдад зөвлөн туслах үүрэг бүхий сургагч багш нарыг бэлтгэх, сургалт зохион байгуулна.

~~3.3.4.3.~~3.3.4.4.Малын гаралтай түүхий эд бэлтгэх, анхан шатны боловсруулалт хийх дундын хоршоог сумдаар бүсчлэн байгуулна.

~~3.3.4.4.~~3.3.4.5.Ноос боловсруулах үйлдвэрийг сэргээж, ноосон эдлэл, бүтээгдэхүүн, ялангуяа шинэ бүтээгдэхүүн болох ноосон бордоо, ноосоор хийсэн барилгын дулаалга бүтээгдэхүүнийг экспортлоход анхаарна **экспортлоно.**

~~3.3.4.5.~~3.3.4.6.Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүнийг жилийн дөрвөн улиралд бэлтгэн нийлүүлэх, хадгалах иж бүрэн механикжсан агуулахын нэгдсэн цогцолборыг байгуулна.

~~3.3.4.6.~~3.3.4.7.Малчдад өвөлжөө, хаваржааны газрыг урт хугацаатай эзэмших, ашиглах, тэжээлийн ургамал тариалах боломжийг олгох эрх зүйн орчныг бий болгоно.

3.3.4.8.Бэлчээрийг зохистой ашиглах, хамгаалах үүднээс малчдын өвөлжөө, хаваржааны доорх газрын хоорондын доод зай хэмжээг, мөн гүний худгийн цооног хоорондын доод зай хэмжээг тогтоох, дээрх газруудыг эзэмших, ашиглах эрхийг бусдад шилжүүлэхийг хориглох, арилжихыг хориглох, зөвхөн үр хүүхэддээ өвлүүлдэг байх эрх зүйн өөрчлөлт оруулна.

~~3.3.4.7.~~3.3.4.9.Малын тэжээлийн үйлдвэрийг бүсчлэн байгуулж, өвс тэжээлийн нөөцийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр хувийн хэвшилтэй хамтран ажиллана.

~~3.3.4.8.~~3.3.4.10.Байгаль, цаг уурын эрсдэлээс хамгаалах хөдөө аж ахуйн даатгалын тогтолцоог сайжруулна.

~~3.3.4.9.~~3.3.4.11.Олон улсын стандартад нийцсэн малын вакциныг дотооддоо үйлдвэрлэж, мал эмнэлгийн лабораторийн чадавхыг сайжруулна.

~~3.3.4.10.~~3.3.4.12.Нийт мал сүрэгт өндөр ашиг шимт малын эзлэх хувийг нэмэгдүүлж, малын генийн санг хамгаалах, биотехнологийн ололтыг нэвтрүүлнэ.

~~3.3.4.11.~~3.3.4.13.Орон нутгийн онцлогт тохирсон үржлийн цөм сүрэг бий болгох ажлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, хүртээмжтэй зохион байгуулж, үржлийн аж ахуйг бүсүүдэд байгуулахыг дэмжинэ.

~~3.3.4.12.~~3.3.4.14.Хүн амын өсөн нэмэгдэж буй хүнсний хэрэгцээг хангах зорилгоор “Атар IV” аяныг хэрэгжүүлж, газар тариалангийн нийт эргэлтийн талбайг 200 мянган га-гаар нэмэгдүүлнэ.

~~3.3.4.13.~~3.3.4.15.“Цагаан алт” үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд малын гаралтай түүхий эдийн инновац шингэсэн эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, экспортыг дэмжих бодлогыг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр хэрэгжүүлнэ.

~~3.3.4.14.~~3.3.4.16.Малын гаралтай дайвар бүтээгдэхүүнийг хаягдалгүй боловсруулж, уургийн агууламж өндөртэй түүхий эд бэлтгэх, эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх чиглэлд хөрөнгө оруулалтыг дэмжинэ.

~~3.3.4.15.~~3.3.4.17.Экспортын түүхий махны мал эмнэлэг, хорио цээрийн олон улсын шаардлагыг хангасан “Монгол мах” брэндийг хөгжүүлж, махны үнийг зах зээлийн зарчимд шилжүүлнэ.

~~3.3.4.16.~~3.3.4.18.Хөдөө аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүний эрүүл ахуй, хорио цээрийн олон улсын стандартыг нутагшуулж, гадаад худалдааны хориг,

хязгаарлалтыг арилгаж, сүү, цагаан идээ, мах, ноолуур, арьс ширийг дотоод, гадаадын зах зээлд борлуулах боломжийг бүрдүүлнэ.

~~3.3.4.17.~~3.3.4.19.Хөдөө аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүний гарал үүслийн мөшгөлт, чанарын хяналтыг сайжруулж, биржээр дамжуулан экспортолно.

~~3.3.4.18.~~3.3.4.20.Стратегийн хүнсний хангамж, нөөцийн тогтвортой байдлыг бэхжүүлнэ.

~~3.3.4.19.~~3.3.4.21.Өвлийн хүлэмжийн агро паркийн цогцолборыг 50 га талбайд байгуулж, хүн амыг шинэ ургацын хүнсний ногоогоор бүрэн хангана.

~~3.3.4.20.~~3.3.4.22.Бэлчээрийг нөхөн сэргээх, сэлгэх, тарималжуулах, хамгаалах, усжуулах, ургамал хамгааллыг сайжруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

~~3.3.4.21.~~3.3.4.23.Тариалангийн газрын хөрсний үржил шимийг хамгаалан сайжруулж, усалгаатай газар тариаланг нэмэгдүүлэх хөв цөөрөм байгуулна.

~~3.3.4.22.~~3.3.4.24.Чанар стандартын шаардлага хангасан бордооны үйлдвэрлэлийг хөгжүүлнэ.

~~3.3.4.23.~~3.3.4.25.Арьс ширний үйлдвэрийн бүсүүдэд дундын хаягдал ус цэвэрлэх байгууламж байгуулна.

~~3.3.4.24.~~3.3.4.26.Итгэмжлэгдсэн лабораториудыг лабораторийн мэдээллийн удирдлагын тогтолцоонд нэгтгэн, мэдээллийн нэгдсэн санг бий болгож, лабораторийн хүний нөөцийг чадавхжуулж, хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, олон улсын жишигт нийцсэн лабораторийг хөгжүүлнэ.

~~3.3.4.25.~~3.3.4.27.Хүнсний аюулгүй байдлын эрсдэлийн үнэлгээ, тандалт судалгаанд олон улсын стандартад нийцсэн арга зүйг нэвтрүүлэн, хүнсний аюулгүй байдлын эрсдэлийн үнэлгээг сайжруулна.

~~3.3.4.26.~~3.3.4.28.Хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах зорилгоор хүнсний зориулалтын бус савны хэрэглээг бууруулна.

~~3.3.4.27.~~3.3.4.29.Биокомбинат ТӨХК-ийн өргөтгөл, шинэчлэлийг эхлүүлж, олон улсын стандартад нийцсэн малын халдварт, гоц халдварт өвчний вакциныг үйлдвэрлэнэ.

~~3.3.4.28.~~3.3.4.30.Малын генийн санг хамгаалах, биотехнологийн ололтыг нэвтрүүлж, өндөр ашиг шимт үхэр сүргийн тоо толгойг нэмэгдүүлж 200 мянгад хүргэнэ.

3.3.4.31.Мал аж ахуй, газар тариалан, жимс, хүнсний ногоо тариалалтад дэмжлэг үзүүлэх зорилготой хөдөө аж ахуйн тоног төхөөрөмжийн түрээсийн аж ахуйн тогтолцоог бий болгоно.

3.3.4.32.Хоршоодод “Шинэ хоршоо хөдөлгөөн”-ий хүрээнд малын гаралтай түүхий эд боловсруулах үйлдвэрийг байгуулах, хувьцаа эзэмших, хөрөнгө оруулах боломжийг бүрдүүлж, хоршооны үйл ажиллагааг дэмжих зорилготой “Малын эзэн-Үйлдвэрийн эзэн” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

3.3.4.33.Хөдөө аж ахуйн салбарын боловсон хүчин, залуу малчид, тариаланчдыг бэлтгэх зохистой бодлогыг хэрэгжүүлнэ.

3.3.4.34.Сорт, сорилын төв, үрийн аж ахуйг дэмжиж, үрийн шинэчлэл хамгаалалтыг сайжруулан, гол нэр төрлийн тариалангийн үр үйлдвэрлэлд урамшуулал олгоно.

3.3.4.35.Үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавх, хүнсний хангамж аюулгүй байдлыг хангах үүднээс стратегийн нөөц бүрдүүлэх хүрээнд жил бүр 100.0 мян.тн хүнсний улаан буудайн нөөц бүрдүүлнэ.

3.3.4.36.Малчдад эрчим хүчний хэмнэлттэй өвлийн жишиг сууцны загвар түгээж, мэдлэг олгоно.

3.3.5.Дөрвөн улирлын аялал жуулчлал

3.3.5.1.“Go Mongolia” арга хэмжээг үргэлжлүүлж, гадаад жуулчдын тоог жилд 2 саяд хүргэнэ.

3.3.5.2.Аялал жуулчлалын томоохон парк, цогцолборыг бүсчилсэн хөгжлийн хүрээнд байгуулж, шашин, соёл, спорт, адал явдалт аялал зэрэг дөрвөн улирлын аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.

3.3.5.3.Монгол орны онцлог, өв уламжлалыг дэлхийд сурталчилна.

3.3.5.4.Аялал жуулчлалын салбарын стандарт, үйлчилгээний чанар, визний шаардлагыг хөнгөвчилнө.

3.3.5.5.Түүх, соёл, байгалийн үзэсгэлэнт газрын нөөц, археологи, палеонтологийн нөөцөд тулгуурласан аялал жуулчлалын чөлөөт бүс байгуулж, жуулчдын нэвтрэх урсгалыг нэмэгдүүлнэ.

3.3.5.6.Аялал жуулчлалын бүс дэх хоршоо, нөхөрлөлийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг худалдааны сувгуудаар дэмжинэ.

3.3.5.7.Аялал жуулчлалын гол зам дагуу амрах өртөө, түр отоглох цэг, зорин очих газруудад ариун цэврийн байгууламж бүхий түр буудаллах цэг, үйлчилгээний цогцолбор байгуулна.

3.3.5.8.Монголын нүүдлийн соёл, орон нутгийн онцлогт тохирсон бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, брэндийг хөгжүүлж, үйлчилгээний стандартыг олон улсын жишигт нийцүүлнэ.

3.3.5.9.Бүсчилсэн хөгжлийн бодлогод тулгуурлан соёлын орон зай, хүртээмжийг нэмэгдүүлж, өөрийн орны иргэд, гадаадын жуулчдад үзүүлэх, борлуулах нөөцтэй болно.

3.3.5.10.Говийн бүсийн марс-гарагт **марс гарагтай** төсөөтэй онцлогийг шинжлэх ухаан, инновац шингэсэн технологиор баяжуулж, байгаль орчинд ээлтэй дөрвөн улирлын тусгай сонирхлын аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.

3.3.5.11.Үндэсний болон олон улсын спортын арга хэмжээг зохион байгуулах, дэмжих замаар аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.

3.3.5.12.Дундговь аймгийн Цагаан суварга орчмын палеонтологийн нөөцөд тулгуурлан аялал жуулчлалын тусгай бүсийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна.

3.3.6.Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл 3.3.6.Соёл урлаг, соёлын өв уламжлал, соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл

3.3.6.1.Үндэсний соёлын өвийн баялаг байдлыг олон талт агуулгаар баяжуулж, дэлхий дахинд сурталчлан таниулна.

3.3.6.2.Монгол үндэстний бахархал, өв соёл, нүүдлийн соёлыг дэлхийн хөгжлийн чиг хандлагатай нийцүүлэн түүх, орчин цагийг хослуулах замаар шинэ үеийн монгол бахархал бий болгоно.

3.3.6.3.Төр-иргэний хамтын ажиллагааны түншлэлд үндэслэн соёлын өвийн эх төрх, бүрэн бүтэн байдал, оршин тогтнох чадварыг хамгаалан хөгжүүлж, эдийн засаг, нийгмийн үр өгөөжийг дээшлүүлнэ.

~~3.3.6.4.Үндэсний түүхэн болон уран барилгын дурсгалуудыг сэргээн шинэчилж, “Соёлын өвийг сэргээн засварлах хөтөлбөр” хэрэгжүүлнэ.~~

3.3.6.4.Түүхэн дурсгалт барилга байгууламжийг сэргээн засварлах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгож, “Соёлын биет өвийг хамгаалах, сэргээн засварлах хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлнэ.

3.3.6.5.Соёлын биет болон биет бус өвийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах хатуу, зөөлөн дэд бүтэц, эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

3.3.6.6.Төв Азийн нүүдэлчдийн соёлын их наадмыг ЮНЕСКО-той хамтран зохион байгуулна.

3.3.6.7.Гандантэгчэнлин хийд орчмын орон зайг “Далх, Тасганы дэнжийн Үндэсний соёлын өвийн дурсгалт газар” концепцөөр **агуулгаар** хөгжүүлж “Буддын шашны соёлын өвийн цогцолбор” болгоно.

3.3.6.8.Богд хааны ордон музейн орчмыг VIII Богд Жавзандамба хутагтын амьдарч ирсэн түүх, соёлд тулгуурлан төрөлжүүлж, хөгжүүлнэ.

3.3.6.9. “Кино үйлдвэр” орчмыг “Монгол киноны түүх соёл”-д тулгуурлан төрөлжүүлж, хөгжүүлнэ.

3.3.6.10.Үндэсний өв уламжлал, түүх уран зохиол, нүүдлийн ахуй соёлыг шингээсэн хөтөлбөр, уран бүтээл, дижитал контент бүтээгчдийг дэмжиж, соёлын боловсролтой, эерэг хандлагатай, бүтээлч иргэдийг төлөвшүүлнэ.

3.3.6.11.Нүүдлийн соёлын онцлог, ялгарлыг дэлхийд таниулах кино, контентыг олон улсын мэргэжлийн агентлагуудтай хамтран бүтээж, сурталчлан, гадаад зах зээл дэх Монгол Улсын талаарх сонирхлыг нэмэгдүүлнэ.

3.3.6.12.Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг эдийн засгийн бие даасан салбар болгон хөгжүүлнэ.

3.3.6.13.“Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл III” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

3.3.6.14.Соёлын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний түгээлтийн цахим шилжилтийн хүрээнд дэвшилтэт технологийг ашиглаж, “Цахим соёл II”, “Соёлын эрхийн бичиг” системийг нэвтрүүлэх ажлыг үргэлжлүүлнэ.

3.3.6.15.Соёлын бүтээгдэхүүн, контентыг аялал жуулчлалтай хослуулан хөгжүүлж, соёл, аялал жуулчлалын салбарыг 1 тэрбум ам.долларын орлого бүхий салбар болгон хөгжүүлнэ.

3.3.7.Шинжлэх ухаан, технологи, инновац

3.3.7.1.Шинжлэх ухаан, технологийн арга хэмжээний зардлыг ДНБ-ий 1 хувьд хүргэж, шинжлэх ухаан, инновац, технологид суурилсан мэдлэгийн эдийн засгийн суурийг бэхжүүлнэ.

3.3.7.2.Оюуны бүтээлийн үнэлэмжийг нэмэгдүүлж, шинэ бүтээл, оюуны өмч, судалгаа шинжилгээ, шинэ технологийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, салбаруудын бүтээмжийг нэмэгдүүлнэ.

3.3.7.3.Шинжлэх ухаан, технологийн салбарт төр, хувийн хэвшлийн түншлэл бүхий адилтгах санхүүжилт (Matching fund)-ийн хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

3.3.7.4.Мэдээллийн технологи, судалгаа хөгжүүлэлт, инновацын үйл ажиллагаа эрхлэх татварын хөнгөлөлттэй чөлөөт бүс, шинжлэх ухааны паркийг хөгжүүлнэ.

3.3.7.5.Мэдээлэл харилцаа холбоо, хиймэл оюун ухаан, шинэ технологийг уул уурхай, боловсруулах аж үйлдвэр, эрчим хүч, зам тээвэр, логистик, эрүүл мэнд, хөдөө аж ахуй зэрэг салбарт нэвтрүүлж, бүтээмжийг нэмэгдүүлнэ.

3.3.7.6.Инновацын хөрөнгө оруулалтын сан, технологийн парк байгуулан шинжлэх ухаан, хиймэл оюун ухаан, дижитал бизнес, ногоон төсөл,

бүтээмжийн зах зээлийг дэмжих гарааны хөрөнгө оруулалт, техникийн туслалцааны инкубатор санг хөгжүүлнэ.

~~3.3.7.7.Эрдэм шинжилгээний бүтээлийн нэгдсэн санг шинээр бий болгож, дотоодын бүх эрдэм шинжилгээний ажлыг нэг платформоос үзэх боломжийг бүрдүүлнэ.~~

3.3.7.7.Үндэсний эрдэм шинжилгээний бүтээлийн нэгдсэн сангийн MORI платформыг олон улсын жишигт нийцүүлэн хөгжүүлж, мэдлэгийн дата төв байгуулна.

3.3.7.8.Их сургууль, эрдэм шинжилгээний байгууллагуудын судалгааны лабораториудыг шинжлэх ухааны салбараар төрөлжүүлж, салбарын бодлого, үйл ажиллагаатай уялдуулан хөгжүүлнэ.

~~4.2.1.5.~~**3.3.7.9.Шинжлэх ухааны хүрээлэнгүүдийн нэгдсэн цогцолборыг ашиглалтад оруулна.**

3.4.Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлт, ногоон санхүүжилт

3.4.1.Биологийн олон янз байдал, тусгай хамгаалалттай газар нутгийн менежмент

3.4.1.1.Байгалийн **унаган** төрхийг хадгалж, ~~тусгай хамгаалалттай газар нутгийг өргөтгөн~~, **тусгай хамгаалалттай газар нутгийн** хамгаалалтын менежментийг сайжруулна.

3.4.1.2.Биологийн олон янз байдлын алдагдлыг зогсоож, генетик нөөцийг нэмэгдүүлэн тогтвортой ашиглаж, байгалийн нөөцийг хамгаалж экологи-эдийн засгийн үнэлгээг тогтоон, биоаюулгүй байдлыг хангана.

3.4.1.3.Байгалийн нөөцийн хамтын менежментийг хэрэгжүүлж, байгаль хамгааллын тогтвортой санхүүжилтийн механизмыг бүрдүүлнэ.

3.4.1.4.“Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнийг эрчимжүүлж, ойгоор бүрхэгдсэн талбайн хэмжээг нийт газар нутгийн 8.8 хувьд хүргэнэ.

3.4.1.5.Ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэх, ойн түймрээс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах менежментийг сайжруулж, ойн хомсдол, доройтлыг бууруулахад ухаалаг, дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлнэ.

3.4.1.6.Байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, экосистемийн тэнцвэртэй байдлыг хадгалахад хувь нэмэр оруулсан иргэн, аж ахуйн нэгжийг төрөөс урамшуулах тогтолцоог бүрдүүлнэ.

3.4.1.7.Усны нөөцийн нэгдсэн менежментийг хэрэгжүүлж, усны үнэ цэн, үнэлэмжийг нэмэгдүүлэн ашиглалт, хэрэглээнд хэмнэлт, дахин ашиглалтыг дэмжинэ.

3.4.2.Уур амьсгалын өөрчлөлт

3.4.2.1.Хүлэмжийн хийн тайлагналын тогтолцоог бэхжүүлж, нүүрстөрөгчийн кредит тооцох, арилжаанд оролцох нөхцөлийг бүрдүүлэн ногоон санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн салбар дундын зохицуулалтаар хангах эрх зүйн орчныг сайжруулна.

3.4.2.2.Уур амьсгалын өөрчлөлтийн олон улсын хүчин чармайлтад хувь нэмэр оруулах, хувийн хэвшлийн үйл ажиллагааг өргөжүүлэх зах зээлийн болон зах зээлийн бус хэрэгслийг ил тод, байгаль орчны үр нөлөөг тооцож, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

3.4.2.3.Хөдөө аж ахуй, газар тариалангийн бүс нутагт байгальд ээлтэй технологи нэвтрүүлж, нөхөн сэргээх, газар тариалангийн хамгаалалтын зурвасыг нэмэгдүүлэх байгальд түшиглэсэн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

3.4.2.4.Говийн болон ус хангамжийн дутагдалтай бүс нутгийн ус хангамжийг нэмэгдүүлэх төслүүдийг хэрэгжүүлнэ.

3.4.2.5.Усны чанар, аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааг эрчимжүүлж, экологийн чухал ач холбогдолтой Хөвсгөл нуур, Ганга нуур, Өгий нуур, Хэрлэн гол зэрэг усны сан бүхий газрыг нөхөн сэргээж, хамгаална.

3.4.2.6.Байгалийн гамшигт үзэгдлээс урьдчилан сэргийлэх, болзошгүй гарз хохирлын эрсдэлийг бууруулах, даван туулах чадавхыг бэхжүүлнэ.

3.4.2.7.Байгальд ээлтэй, нөөцийн хэмнэлттэй амьдралын хэв маяг, хандлага, дадлыг хэвшүүлнэ.

3.4.2.8.Уул уурхайн нөхөн сэргээлтийн чанар, хяналтыг сайжруулж, нөхөн сэргээлт хийгээгүй хуулийн этгээдэд ногдуулах хариуцлагыг чангатгана.

3.4.2.9.Агаарын бохирдлыг бууруулах ажлын хүрээнд хот, суурин газруудад яндангүй бүс байгуулж эрчим хүч, усны ухаалаг хэрэглээтэй амины орон сууцны хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлнэ.

3.4.3.Ногоон эдийн засаг, ногоон хөгжлийн загвар

3.4.3.1.Төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагын түншлэлд тулгуурласан “Стандарттай байгаль орчны салбар” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

3.4.3.2.Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ, аудитын үр дүнд суурилсан, хүрээлэн буй орчин, хүнд ээлтэй орчныг төлөвлөж, нийгэм, эдийн засгийн ногоон хөгжлийн загварыг бий болгоно.

3.4.3.3.Орчны бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, хамгаалах цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

3.4.3.4.Хаягдал бохир ус цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөж, шинээр барьж, стандартын шаардлага хангасан ариун цэврийн байгууламжийг нэмэгдүүлнэ.

3.4.3.5.Цэвэрлэх байгууламж, гэр хорооллын ариун цэврийн байгууламжийн лагийг байгальд ээлтэй аргаар устгах туршилтын төсөл хэрэгжүүлнэ.

3.4.3.6.Генийн санг хамгаалах, түүнийг баяжуулах биотехнологийн бүтээгдэхүүн хөгжүүлэлтийг бодлогоор дэмжинэ.

3.4.3.7.Тогтвортой ногоон хот, ногоон барилга, амьдралын ногоон хэв маяг, нөөцийн хэмнэлт зэрэг байгальд ээлтэй, хэмнэлттэй ногоон үзэл санаа, хандлага, дадлыг нэвтрүүлж байгаа иргэн, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааг дэмжин, **Үндэсний ногоон барилгын үнэлгээний систем нэвтрүүлж**, хөгжүүлнэ.

3.4.3.8.Энгийн болон аюултай хог хаягдлыг хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд сөрөг нөлөөлөлгүйгээр цуглуулах, хадгалах, тээвэрлэх, устгах оновчтой менежментийн тогтолцоог бүрдүүлнэ.

3.4.3.9.Хог хаягдлаас үүдэн байгаль орчинд нөлөөлөх сөрөг нөлөөллийг бууруулж, хог хаягдлыг ангилах, дахин боловсруулах, эдийн засгийн эргэлтэд оруулах үйл ажиллагаа эрхлэгч иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагад урамшуулал олгон, татварын бодлогоор дэмжин ажиллана.

3.4.3.10.Хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох зорилгоор эрчим хүч, ус, бохирын хувьд бие даасан, байгальд ээлтэй, зөөврийн орон сууцны технологийн судалгаанд хөрөнгө оруулалт хийнэ.

3.4.3.11.Орхон-Онги, Хэрлэн-Тоонот ус дамжуулах хоолойг барина.

ДӨРӨВ. ХҮНИЙ ЭРХИЙГ ДЭЭДЭЛСЭН ЗАСАГЛАЛЫН БОДЛОГО

Төрийн үйлчилгээг цахимжуулж, үр ашиг, хүртээмж, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэн, чадварлаг, ухаалаг төрийн албыг төлөвшүүлж, хүний эрхийг дээдэлсэн, авлигагүй төрийн бодлогыг хэрэгжүүлнэ. Монгол үндэсний үнэлэмжийг нэмэгдүүлж, эх оронч сэтгэлгээг бий болгох цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлж, гадаад бодлогын нээлттэй олон тулгуурт зарчмыг баримтална.

4.1.Хүний эрх, эрх чөлөө

4.1.1.Хүний эрх

4.1.1.1.Иргэний үндсэн эрхийн маргааныг шийдвэрлэх, эрх мэдэл хуваарилалтын хяналт, тэнцлийг хангуулах чиглэлээр Үндсэн хуулийн цэцийн бүрэн эрхийг тодотгоно.

4.1.1.2.“Монгол Улсад Хүний эрхийг хангах үндэсний II хөтөлбөр” батлуулж, хэрэгжүүлнэ.

4.1.1.3.Иргэний улс төрийн эрх, эрх чөлөөг бүрэн хангах баталгааг бүрдүүлж, жагсаал, цуглаан хийхэд зөвшөөрөл олгох тогтолцоог хална. Жагсаал, цуглааны төрөл, хэлбэрүүдийг хүлээн зөвшөөрч, уг эрхээ эдэлсний төлөө хууль бусаар ~~мөрдөн хавчигддаг~~ **мөрдөн хавчигддаггүй байх**, үндэслэлгүйгээр хууль зүйн хариуцлагад татагддаггүй байх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

4.1.1.4.Бүх нийтэд хүний эрх, жендерийн боловсрол олгох үндэсний тогтолцоог хөгжүүлж, цахим орчин дахь ялгаварлал, хүчирхийллээс хамгаалах тогтолцоог бэхжүүлнэ.

4.1.1.5.Жендерт суурилсан хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг эрчимжүүлж, хувийн хэвшил болон иргэний нийгмийн байгууллагыг тус арга хэмжээнд татан оролцуулж үйл ажиллагааг өргөн хүрээнд зохион байгуулна.

4.1.1.6.Шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоо, манлайллыг нэмэгдүүлнэ.

~~4.1.1.6.~~4.1.1.7.Төрөөс шийдвэр гаргахдаа хүний эрхэд суурилсан хандлагыг удирдлага болгон хүний эрхийн зөрчлөөс сэргийлж ажиллана.

~~4.1.1.7.~~4.1.1.8.Хүний халдашгүй чөлөөтэй байх эрхийг баталгаажуулж, шүүхийн шийдвэргүйгээр баривчлах, цагдан хорих, иргэний эрхийг хязгаарлах ажиллагааг зогсоон, хүний эрхийг хамгаалах, процессын шударга ёсыг хангах, мэргэжлийн байлгах чиглэлд Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай, Хууль сахиулах ажиллагааны тухай, Таслан сэргийлэх ажиллагааны тухай, Шүүхийн шинжилгээний тухай, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны тухай хуулиудыг бүрэн процессжуулан хуульчилна.

~~4.1.1.8.~~4.1.1.9.Хувь хүний орон байрны халдашгүй байдлыг хамгаалах эрх зүйн орчныг олон улсын сайн жишигт нийцүүлэн сайжруулна.

~~4.1.1.9.~~4.1.1.10.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлнэ.

~~4.1.1.10.~~4.1.1.11.Визийн зөрчилтэй гадаад иргэдийн тоог бууруулж, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүний бүртгэл, мэдээлэл, хяналтын тогтолцоог боловсронгуй болгоно.

~~4.1.1.11.~~4.1.1.12.Ази тивийн хүний эрхийн төвийг Монгол Улсад байгуулна.

~~4.1.1.12.~~4.1.1.13.Ашигт малтмалын тухай хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан гаргах шийдвэрт тухайн харьяалах нутаг дэвсгэрийн иргэдийн саналыг тусгана.

~~4.1.1.13.4.1.1.14.~~Хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, үндэсний хууль тогтоомжийг хүний эрхийн олон улсын гэрээ, конвенцод нийцүүлэх ажлыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж, хуулиас давсан зохицуулалт бүхий дүрэм, журмуудад дүн шинжилгээ хийж, цэгцлэх арга хэмжээ авна.

~~4.1.1.14.4.1.1.15.~~Орон нутаг дахь цагдан хорих байрнуудыг үе шаттай шинэчлэх, хорих ял эдлүүлэх байрны цогцолборын барилгыг ашиглалтад оруулна.

~~4.1.1.15.Монгол Улсын Үндсэн хууль, хууль, хөгжлийн бодлогын баримт бичгийг хэрэгжилтийг хангах хүрээнд төрийн байгууллагын захиалгаар хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах, Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын үйл ажиллагааг гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгэх чиг үүрэг бүхий Хууль судлалын институтыг байгуулна.~~

~~4.1.1.16.4.1.1.16.~~“Эрх зүйн шинэтгэлийн II хөтөлбөр”-ийг батлуулан хэрэгжүүлнэ.

~~4.1.1.17.Үйлдвэрлэлийг өргөжүүлэх замаар хоригдлын ажлын байрыг нэмэгдүүлж, эдийн засгийн үр ашгийг сайжруулан, улсын төсвийн ачааллыг бууруулна.~~

~~4.1.1.18.Хорих ял эдлүүлэх орчин, нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор "Сургалт, хүмүүжлийн тусгай байгууллага" ын цогцолбор барилгыг ашиглалтад оруулж хүний эрхийг хангана.~~

~~4.1.1.19.4.1.1.17.~~Прокурорын байгууллагын томилгоо, үйл ажиллагааны ил тод байдлыг хангах замаар хараат бус байдлыг нэмэгдүүлнэ.

~~4.1.1.20.4.1.1.18.~~Иргэний боловсролыг дэмжих хүрээнд хувь хүний эрх чөлөө, ардчилал, чөлөөт эдийн засаг, хуулийн засаглал, Үндсэн хуулийн байгуулалтын ач холбогдлыг таниулах хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

4.1.2.Хэвлэлийн эрх чөлөө

4.1.2.1.Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн чөлөөт, хараат бус, бие даасан байдлыг хангах, тэдгээрийн редакцыг эздийн нөлөөллөөс гаргах, сэтгүүлчийн хэвлэн нийтлэх эрх чөлөө болон мэргэжлийн ёс зүй **ёс зүйг баримтлан**, хариуцлагатай ажиллах эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

4.1.2.2.Олон нийтийн радио, телевизийн бие даасан байдлыг хангах, хариуцлагатай, хараат бус, иргэдийг соён гэгээрүүлэх, хөгжүүлэхэд чиглэсэн нийтлэлийн бодлоготой болгох чиглэлээр эрх зүйн орчныг шинэтгэнэ.

4.1.3.Иргэний нийгэм, хувийн хэвшил, төрийн түншлэл, хамтын ажиллагаа

4.1.3.1.Иргэний нийгэм, төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, хамтын ажиллагаа, оролцоо, санаачилгыг дэмжих бодлогыг баримтлах бөгөөд төрийн зарим чиг үүргийг иргэний нийгэм, мэргэжлийн холбоодод шилжүүлнэ.

4.1.3.2.Улс төр, нийгэм, эдийн засаг, бизнесийн бүхий л харилцаа, засаглалын бүх шатанд гурван талт болон олон талт түншлэлийг оновчтой, үр дүнтэй нэвтрүүлнэ.

4.1.3.3.Нийгмийн зөвшилцөлд үндэслэн шийдвэр гаргах түвшинд иргэний нийгмийн байгууллага, мэргэжлийн холбоод, хувийн хэвшилтэй зөвлөлдөх, санал авах, гарсан шийдвэрийн биелэлтэд хяналт тавихад оролцдог оновчтой тогтолцоог бүрдүүлнэ.

4.1.3.4.Иргэний нийгмийн байгууллагын бодит оролцоог баталгаажуулан бодлого боловсруулах, шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд оролцооны тодорхой шалгуур үзүүлэлт бүхий нийтлэг журмыг баталж, төрийн байгууллагуудын ил тод байдлын түвшинг жил бүр үйлчилгээг хүртэгч төрийн бус байгууллага, иргэдээр үнэлүүлж индексжүүлнэ.

4.1.3.6.Иргэний нийгмийн байгууллагууд болон сайн дурынхны нийгэм-эдийн засгийн хөгжилд оруулж буй хувь нэмрийг үндэсний тооцооны аргачлалаар үнэлдэг албан ёсны статистикийн мэдээллийн тогтолцоог бүрдүүлнэ.

4.1.4.Ил тод байдал ба хяналт

4.1.4.1.Төрийн үйл ажиллагаанд иргэдийн хяналт тавих тогтолцоог технологийн шийдлээр сайжруулж, шилэн ажиллагааг үргэлжлүүлж, төрийн нууцад хамаарахаас бусад бүх шийдвэр, тогтоол, гэрээ, хэлцэл, мэдээллийн санг олон нийтэд нээлттэй, ил тод болгоно.

4.1.4.2.Төрийн болон орон нутгийн өмчийн удирдлагын нэгдмэл байдлыг хангах, төрийн болон орон нутгийн өмчит аж ахуйн нэгжийг улс төрөөс хараат бус, нээлттэй, ил тод, зах зээлийн зарчмаар үйл ажиллагаа явуулах тогтолцоог бүрдүүлэх, төрийн өмчийн бүртгэл ашиглалт, үр өгөөж, хяналтыг сайжруулах зорилгоор Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийг шинэчилнэ.

4.1.5.Парламентын засаглал ба эрх мэдлийн хяналт, тэнцэл

~~4.1.5.1.Улс орны хөгжлийн амин чухал асуудлаар үндэсний зөвшилцөлд хүрч, төрийн залгамж чанар, бодлогын тогтвортой байдлыг хангах бөгөөд улс төрийн намуудыг нийтийн эрх ашгийн төлөө үйлчилдэг бодлогын институт бэлгэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, хатуу гишүүнчлэлээс татгалзаж, санхүүжилтийг ил тод болгоно.~~

~~4.1.5.2.Шийдвэр гаргах түвшин дэх өмөгтөйчүүдийн оролцоо, манлайллыг нэмэгдүүлнэ.~~

4.1.6. 4.1.5.Шүүх засаглал

4.1.6.1.~~4.1.5.1.~~Шүүхэд итгэх иргэдийн итгэлийг нэмэгдүүлж, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг нээлттэй, шуурхай, үр дүнтэй, хариуцлагатай болгоно.

4.1.6.2.~~4.1.5.2.~~Шүүхийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж, орчныг сайжруулах, хараат бус, бие даасан байдлын баталгааг нэмэгдүүлж, шүүгчийн мэргэжлийн ёс зүй, сахилга, хариуцлагыг дээшлүүлнэ.

4.1.6.3.~~4.1.5.3.~~Шүүхийн процессыг цахимжуулж, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцыг ил тод болгож, хэрэг, маргааныг түргэн шуурхай, үр дүнтэй, шийдвэрлэнэ.

4.1.6.4.~~4.1.5.4.~~Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ажиллагааг олон улсын сайн жишигт хүргэнэ.

4.1.6.5.~~Хуульчдын хөлбоог шүүгч, прокурор, өмгөөлөгчдийн хөлбоо болон бусад хуульчдын хөлбооны гишүүнчлэлтэй, гишүүддээ үйлчилдэг мэргэжлийн хөлбоо байхаар өөрчлөн зохион байгуулна.~~

4.1.5.5.Хууль зүйн дэд бүтцийг хөгжүүлэх, бэхжүүлэх чиглэлээр эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно.

4.1.6.6.~~4.1.5.6.~~Шүүх шинжилгээний үйл ажиллагаанд судалгаа, техник, технологийн ололтыг нэвтрүүлж, шинэ төрлийн шинжилгээний чанар, үр дүнг олон улсын жишигт хүргэж, шүүх шинжилгээний байгууллагын бие даасан, хараат бус байдлыг хангах, хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаална.

4.2.Авлигагүй засаглал

4.2.1.Авлига, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, хууль сахиулах үйл ажиллагаа

Авлигатай тэмцэх ажиллагаа

4.2.1.1.Авлига, албан тушаалын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх бодлого, эрх зүйн шинэчлэлийг эрчимжүүлнэ.

4.2.1.2.Төрийн өндөр албан тушаалтны зарлага, орлогын албан татвар төлөлтийг ил болгох, хянах тогтолцоог бүрдүүлнэ.

4.2.1.2.“Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлнэ.

4.2.1.3.Авлигатай тэмцэх 5Ш ажиллагааг үргэлжлүүлж, авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийг мэдээлэх тогтолцоог хялбаршуулах, энэ төрлийн гэмт хэргийн эсрэг шүгэл үлээгчийг хамгаалах, дэмжих хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

~~4.2.1.4.Авлигаас олсон орлогыг хураан авч, тухайн орлогыг гэмт хэргийн хохирлыг барагдуулах, хууль сахиулах байгууллагын чадавхыг нэмэгдүүлэх болон нийгмийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд зарцуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.~~

~~4.2.1.5.~~4.2.1.4. Улс төрийн хүрээнд авлигатай тэмцэх хүсэл зориг, хүчин чармайлт, манлайлал, ил тод байдлыг төгөлдөршүүлж, улс төрийн намын санхүүжилтийн талаарх эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулна.

~~4.2.1.6.~~4.2.1.5. Олон нийтийг авлигаас ангид байлгах, шударга ёсыг шаардах, авлигыг үл тэвчих сэтгэлгээ, хандлагыг иргэн бүрд төлөвшүүлэхийг эрмэлзэх бөгөөд авлига, ашиг сонирхлын зөрчилтэй тэмцэх, төрийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих, хариуцлага нэхэхэд иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлнэ.

~~4.2.1.7.~~4.2.1.6. Авлигажих, хүнд суртал, дур зорго үүсэх, хүний эрхэд халдах шалтгаан, нөхцөлийг бүрдүүлж байгаа журам батлах эрх олгосон хуулийн зохицуулалтаас татгалзана.

4.2.1.7.Улс төр дэх мөнгөний нөлөөллийг бууруулж, сонгогчдын саналыг худалдан авах аливаа ажиллагааг зогсооно.

Гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажиллагаа

4.2.1.8.Улс дамнасан, зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндэсний чадавхыг дээшлүүлж, энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх мөрдөх албыг байгуулан мэргэшүүлж, гадаад хамтын ажиллагааг сайжруулна.

4.2.1.9.Цахимаар үйлдэгдэж байгаа гэмт хэрэгтэй тэмцэх албаны чадавхыг дээшлүүлж, иргэдийг энэ төрлийн гэмт хэрэг, гэмт халдлагаас хамгаална.

4.2.1.10.Төрийн байгууллага, албан тушаалтны буруутай үйлдлээс хохирсон иргэд, бизнес эрхлэгчдийн хохирлыг барагдуулах механизмыг бүрдүүлнэ.

4.2.1.11.Ялын бодлогыг нийгмийн хөгжлийн чиг хандлагатай уялдуулах, ялтныг хөдөлмөрлөх нөхцөлөөр хангаж, гэмт хэргийн улмаас бусдад учруулсан хохирол барагдуулалтыг нэмэгдүүлэх, ялтныг нийгэмшүүлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

4.2.1.12.Эрүүл, аюулгүй орчныг бий болгох зорилгоор камерын **хяналтын** нэгдсэн системийг суурьшлын бүсийн 80 хувьд хүргэнэ.

4.2.1.13.Нууц мөрдөн шалгах ажиллагааны хүрээнд авагдсан мэдээ, баримтыг процессын төгсгөлд шүүхэд, эсвэл тус ажиллагаанд өртсөн иргэнд хүргүүлэх механизмыг хуульчилна.

4.2.1.14.Гэрч, хохирогчийг хамгаалах, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажилгааны эсрэг гэмт хэргийг мөрдөн шалгах алба шинээр байгуулж, хохирогчийн эрхийг хангах, хохирол барагдуулах үйл ажиллагааг шинэ шатанд гаргана.

~~4.2.1.15. Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийг хүчингүй болгож, тагнуулын үйл ажиллагааг тусдаа хуулиар, нууц мөрдөн шалгах ажиллагааг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны болон Хууль сахиулах ажиллагааны тухай хуулиар зохицуулж, шүүхийн хяналтад оруулна.~~

4.2.1.15. Тагнуулын үйл ажиллагаа болон нууц мөрдөн шалгах ажиллагааны зааг ялгааг тодорхой болгож, эрх зүйн орчныг тус тусын хуулиар зохицуулна.

4.2.1.16. Иргэдийг чадавхжуулах, гамшиг, аюулаас сэргийлэх сургалт, авран хамгаалах зохион байгуулалтыг дэмжин ажиллах, орон нутгийн хамгаалалт, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, хууль сахиулах болон үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавхид дэмжлэг үзүүлэх чиг үүрэг бүхий үндэсний тогтолцоо бий болгоно.

4.2.2. Дэвшилтэт технологид суурилсан цахим засаглал

4.2.2.1. Төрийн үйлчилгээний шат дамжлагыг цөөн үе шаттай байхаар дахин инженерчлэл хийж, төрийн үйлчилгээг иргэнд шуурхай, чирэгдэлгүй хүргэнэ.

4.2.2.2. Төрийн үйл ажиллагааны хурд, бүтээмжийг дээшлүүлж, иргэдэд түргэн шуурхай, хялбар үйлчилгээ үзүүлэх цахим төрийн тогтолцоонд шилжинэ.

4.2.2.3. Төр хувийн хэвшил, иргэний нийгэмтэй хамтран ажиллахыг эрэлхийлдэг, тэдгээрийн оролцоог шийдвэр гаргах үйл явцдаа хангаж, ил тод байдлыг бий болгосон төрийн шинэ тогтолцоог бий болгоно.

4.2.2.4. Төрийн тогтолцооны цахим дэд бүтцийг хөгжүүлж, шийдвэр гаргах үйл явцыг мэдэгдэхүйц хурдан, ил тод, нээлттэй болгоно.

4.2.2.5. Төлөвлөлт, хэрэгжилт, хяналт, зөвшөөрлийн тогтолцоог шинэчилж, бүрэн цахимжуулан төрийн захиргааны үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх ба төрийн албан хаагчдыг тогтмол чадавхжуулна.

4.2.3. Төрийн албаны реформ шинэчлэл

~~4.2.3.1. Чадварлаг, цомхон, чадахуйн зарчимд суурилсан төрийн албыг бэхжүүлэх, төрийн албан хаагчийн ажлын бүтээмжийг нэмэгдүүлэх улмаар төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор төрийн албаны бүтэц, зохион байгуулалт, төрийн байгууллагын чиг үүрэг, үйлчилгээний төрлийг оновчилж, төрийн албан хаагчийн ажлын гүйцэтгэлийн үнэлгээний менежментийг сайжруулан төрийн захиргааны албан хаагчдын тоог зохистой хэмжээнд хүргэнэ.~~

4.2.3.1. Чадахуйн зарчимд суурилсан оновчтой бүтэц бүхий төрийн албыг бэхжүүлж, төрийн албан хаагчийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэн, төрийн албаны чиг үүрэг, бүтэц, зохион байгуулалтыг сайжруулж, албан хаагчдын гүйцэтгэлийн үнэлгээг боловсронгуй болгож, төрийн захиргааны албан хаагчдын тоог зохистой хэмжээнд хүргэнэ.

4.2.3.2.Хяналт шалгалтын тогтолцоог сайжруулж , олон улсын үнэлгээний цогц систем (DME-Design, Monitoring Evaluation)-ийг хөгжүүлж, бодлогын баримт бичгүүдийн хэрэгжилтийн үнэлгээг боловсронгуй болгоно.

4.2.3.3.Төрийн үйлчилгээнд процессын дахин инженерчлэл хийх ажлыг үргэлжлүүлэн төрд байгаа мэдээллийг иргэн, аж ахуйн нэгжээс шаарддаг байдлыг бүрэн халах, иргэн, хуулийн этгээд нэг удаа бүртгүүлээд төрийн цахим үйлчилгээг шуурхай, чирэгдэлгүй авах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

4.2.3.4.Даргын эрх мэдлийг баталгаажуулсан байгууллагын хуулийг халж, иргэнд үйлчлэх албаны хууль болгоно.

~~4.2.3.5.Төрийн албанд ёс зүйн төлөвшлийг бэхжүүлж ёс зүйн зөрчлийг үл тэвчих сэтгэлгээг бий болгох, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх арга хэмжээг төрийн бүх шатны байгууллагад хэрэгжүүлэх, төрийн албаны чадамжид суурилсан хүний нөөцийн бодлогын хэрэгжилтэд ёс зүйн хэм хэмжээ, шалгуур үзүүлэлтийг суурь болгон оруулна.~~

4.2.3.5.Төрийн албаны ёс зүйн зарчмуудад үндэслэсэн суурь шалгуур үзүүлэлтийг боловсруулж, төрийн албаны чадамжид суурилсан хүний нөөцийн бодлогын хэрэгжилтийг үнэлж дүгнэнэ.

4.2.3.6.Төрийн албан хаагчийг улс төрчийн болон удирдлагын хууль бус шийдвэр, аливаа дарамт шахалтаас ангид байлгах, эвлэлдэн нэгдэж, эрх ашгаа хамтран хамгаалах боломжийг бүрдүүлж, тогтвортой ажиллах нөхцөлөөр хангана.

4.2.3.7.Төрийн албаны хүний нөөцийн чадавхыг бэхжүүлэх, төрийн албан хаагчдыг мэргэшүүлэх, хөгжүүлэх тогтолцоог сайжруулж, Төрийн албанд таваас дээш жил үр бүтээлтэй ажиллаж, сүүлийн гурван жилд нь “маш сайн” үнэлэгдсэн төрийн албан хаагчийг “1+2” буюу гадаадад хэлний болон ахисан түвшний сургалтад хамруулах бодлого баримтална.

~~4.2.3.8.Төрийн албаны сургалтын байгууллагын хөтөлбөрийг олон улсын жишигт нийцүүлж, сургалт, хөгжлийн үйл ажиллагаанд хувийн хэвшлийн өрөлцөөг нэмэгдүүлнэ.~~

4.2.3.8.Төрийн албаны сургалтын байгууллагын хөтөлбөрийг төрийн албаны шинэчлэлд нийцүүлж, сургалтын байгууллагын чадавхыг бэхжүүлнэ.

4.2.3.9.Төрийн албан хаагчдын нийгмийн баталгааны зохистой бодлогыг баримтлан орон сууцны хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ. Төрийн албанаас эрт тэтгэвэрт гарч буй иргэд хөдөлмөр эрхлэх, жижиг, дунд, бичил бизнесийн салбарт ажиллах, орлого олох, баялаг бүтээх боломжийг бүрдүүлнэ.

4.2.3.10.Төрийн албан хаагчдын цахим мэдээллийг өөрт нь нээлттэй болгох замаар төрийн албан хаагчийн иж бүрэн цахим платформыг хөгжүүлж, мэдээллийн үнэн зөв, бүрэн гүйцэд байдлыг сайжруулна.

~~4.2.3.11.Төрийн албан хаагчдын цахим мэдээллийг оорт нь нээлттэй бөлгөх замаар төрийн албан хаагчийн иж бүрэн цахим платформыг хөгжүүлж, мэдээллийн үнэн зөв, бүрэн гүйцэд байдлыг сайжруулна.~~

4.2.3.11.Хууль сахиулагчдын мэргэшил, нийгэм, эдийн засгийн баталгааг сайжруулж, хууль сахиулагч болон хууль сахиулах албаны эрх зүйн байдлыг тодорхойлсон хууль, эрх зүйн орчныг бий болгоно.

4.2.3.12.Ёс зүйн хэм хэмжээг сахиулах, зөрчлийг хянан шийдвэрлэх менежментийг сайжруулж, ёс зүйн хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлнэ.

4.2.3.13.Төрийн албаны ёс зүйн индекс, ёс зүйн дэд бүтцийг олон улсын туршлагад суурилан хэрэгжүүлнэ.

4.2.4.Орон нутгийн засаглалын бие даасан байдал

~~4.2.4.1.Шинээр байгуулсан хотын ерөнхий болон хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг оршин суугч, хувийн хэвшлийн саналыг харгалзан боловсруулан батлуулж, түүнтэй уялдсан төсвийн хөрөнгө оруулалтын бодлогыг хэрэгжүүлнэ.~~

4.2.4.1.Хотын ерөнхий болон хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг оршин суугч, аж ахуйн нэгжийн саналыг харгалзан боловсруулан батлуулж, үүнтэй уялдуулан төсвийн болон орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгө оруулалт, зарцуулалтын бодлогыг хэрэгжүүлнэ.

4.2.4.2.Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн хүрээнд хотын Зөвлөл, Захирагчийн сонгуулийг цахимаар явуулж, оршин суугчдаас шууд сонгох эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, шинээр байгуулсан хотуудыг зохион байгуулна.

4.2.4.3.Хот байгуулалтын болон газрын багц хуулийг шинэчлэн баталж, Ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу газрын зөвшөөрлийг олгож, зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хуулийн хариуцлагыг чангатгана.

4.2.4.3.Хот байгуулалт, барилга, газрын талаарх холбогдох хуулийн уялдааг сайжруулж, төлөвлөлтөд суурилсан хот байгуулалтын тогтолцоог бий болгон, хотын ерөнхий төлөвлөгөө болон хэсэгчилсэн төлөвлөгөөний дагуу газрын зөвшөөрлийг олгож, зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хуулийн хариуцлагыг чангатгана.

4.2.4.4.Хороо, багийн хэмжээнд хэрэгжүүлэх тохижилтын жижиг төслүүдийг иргэдийн бүлэг, хөршийн холбоогоор гүйцэтгүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.

4.2.4.5.Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийг боловсронгуй болгох замаар боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээг хүн амын тоотой уялдуулан хүртээмжтэй хүргэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

4.3.Цахим засаглал, төрийн бүтээмжийн дахин инженерчлэл

4.3.1.“E-Mongolia”-блок чейн-Цахим засаглал

4.3.1.1.Төрийн бүх үйлчилгээг хиймэл юуны тусламжтайгаар хүсэлт шийдвэрлэх чадавх бүхий “Ухаалаг E-Mongolia” системийг хөгжүүлнэ.

4.3.1.2.Үндэсний баялгийн сангийн нэгээс доошгүй хувийг инновац, технологийн салбарт зориулж, эдийн засгийн салбаруудын бүтээмж, экспортын хэмжээг нэмэгдүүлнэ.

4.3.1.3.Мэдээлэл харилцаа холбоо, хиймэл оюун ухаан, шинэ технологийг уул уурхай, боловсруулах аж үйлдвэр, эрчим хүч, зам тээвэр, логистик, эрүүл мэнд, хөдөө аж ахуй зэрэг ~~бүх салбарт~~ **болон бусад салбарт** өргөнөөр нэвтрүүлж, бүтээмжийг нэмэгдүүлнэ.

4.3.1.4.Төрөөс иргэн, бизнест үзүүлж байгаа үйлчилгээнүүдэд процессын шинжилгээ хийж бүрэн цахимжуулах, хиймэл оюун ухаан ашиглах, автоматжуулах боломжийг тодорхойлж, үйлчилгээ авах хугацаа болон үе шатыг 2 дахин бууруулна.

4.3.1.5.Иргэний бүртгэл, үл хөдлөх хөрөнгө, төрийн өмчийн бүртгэл, газрын хэвлийн баялаг болон газар дээрх баялгийн бүртгэлийг “блокчейн” технологийг ашиглан гүйцэтгэх боломжийг бүрдүүлнэ.

4.3.1.6.Засгийн газрын тусгай сангуудын санхүүжилт, сонгон шалгаруулалтыг цахимжуулж ил тод болгоно.

4.3.2.Сансар судлал, харилцаа холбоо, мэдээлэл технологи

4.3.2.1.Үндэсний хиймэл дагуул хөөргөж, нам орбитын хиймэл дагуулын үйлчилгээ үзүүлэгчдийг дэмжинэ.

4.3.2.2.Мэдээллийн технологи, харилцаа холбооны хамрах хүрээг тэлэн орон нутагт өндөр хурдны интернэтийн сүлжээг хүртээмжтэй болгож, интернэтийн орон нутгийн тарифыг эрс бууруулж, Улаанбаатар хотын тарифтай ойртуулж төрийн үйлчилгээг цаг алдалгүй, шуурхай авах боломжийг бүрдүүлнэ.

4.3.2.3.Мэдээллийн технологийн үйлдвэрлэлийг дэмжих татварын хөнгөлөлттэй виртуал бүсийг байгуулж, “венч” зэрэг хөрөнгө оруулалтын тогтолцоог хөгжүүлж, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр нийтийн мэдээллийн системүүдийг хөгжүүлнэ.

4.3.2.4.Хиймэл оюун ухаан, их өгөгдөл, үүлэн тооцоолуур, “блокчейн”, ~~IoT-ийг~~ **юмсын интернэтийг** төрийн үйл ажиллагаа, үйлчилгээнд хэрэглэж болох чиглэлүүдийг тодорхойлох, судалгааны ажлуудыг санхүүжүүлэх, үе шаттай туршилтын

төслүүдийг эхлүүлнэ. Төр, хувийн хэвшил, судалгааны байгууллагуудын хамтын ажиллагааг дэмжинэ.

4.3.2.5.Аливаа контентын жинхэнэ эсвэл хиймэл оюун ухаанаар бүтээгдсэн эсэхийг тодорхойлох, байгууллагын болон иргэдийн нэр хүндэд халдах аливаа эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх системийг бүрдүүлнэ.

4.3.2.6.Дэлхийд өрсөлдөх чадвартай, технологийн тэргүүлэх байгууллагын сертификаттай 1,000 мэргэжилтэн бэлтгэж, 1,000 өндөр технологийн ажлын байр бий болгох үйл ажиллагааг үргэлжлүүлнэ.

4.3.2.7.Олон улсын цахим төлбөрийн системүүдийг нэвтрүүлж, төлбөр тооцоог саадгүй хүлээн авах боломжийг бүрдүүлэн цахим худалдааг дэмжинэ.

4.3.3.Цахим орчин дахь хүний эрх, кибер аюулгүй байдал

4.3.3.1.Хиймэл оюун ухаан, их өгөгдөл, мэдээллийн аюулгүй байдлын талаар төрөөс баримтлах бодлого, зохистой хэрэглээний талаар хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно.

4.3.3.2.Кибер аюулгүй байдлын үндэсний стратегийг хэрэгжүүлнэ. Их өгөгдөл, хиймэл оюун ухаанд суурилан кибер аюулгүй байдлын тогтолцоог олон улсын түвшинд хүргэн бэхжүүлнэ

4.3.3.3.Кибер аюулгүй байдлыг хамгаалах тогтолцоог олон улсын түвшинд хүргэн бэхжүүлж, төр, иргэний цахим мэдээллийн аюулгүй байдлыг хамгаалах бодлого хэрэгжүүлнэ.

4.3.3.4.Хувь хүний мэдээллийн аюулгүй байдал, цахим болон тоон гарын үсэг, мэдээллийн сангийн аюулгүй байдлыг хангах цахим засаглалын хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно.

4.3.3.5.Бүх салбарын цахим шилжилтийн үйл ажиллагааг интеграцлагдсан кибер аюулгүй байдлын тогтолцоогоор хангана. Үүний хүрээнд төрийн мэдээллийн нэгдсэн сүлжээг улсын хэмжээнд өргөжүүлнэ.

4.3.3.6.Кибер аюулгүй байдлын мэргэшсэн хүний нөөцийг чадавхжуулж, бүх нийтийн кибер аюулгүй байдлын мэдлэг ойлголтыг дээшлүүлнэ.

4.4.Үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавх ба амар тайван нийгэм

4.4.1.Үндэсний эв нэгдэл

4.4.1.1.Монгол хүний бахархал, өв соёл, нүүдлийн соёлыг дэмжих үндэсний соёлын үнэт зүйлд суурилсан нийгмийн соён гэгээрлийн бодлого баримталж, үндэсний нэгдмэл үнэт зүйлийг бэхжүүлнэ.

4.4.1.2.Улс, үндэстний эх орон, газар нутаг, тусгаар тогтнолоороо бахархах үзлийг сэргээж, залуучуудад эх оронч үзлийг төлөвшүүлэх цогц арга хэмжээ хэрэгжүүлнэ.

4.4.1.3.Монгол Улсын үндэсний эв нэгдэлд сөргөөр нөлөөлж буй хүчин зүйлс, аливаа талцал, хуваагдал, Үндсэн хуульт ёсны эсрэг үзэл, хандлага, ~~ёо~~ ~~суртахууны дөгөлдөл~~, гаднын зөөлөн хүчний бодлогын нөлөөнд орох эрсдэлээс хамгаалах, үндэсний эрх ашгийг нэгдүгээрт эрэмбэлэх ойлголт, хандлага, соёлыг нийгэмд төлөвшүүлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

4.4.1.4.Эрүүл чийрэг, эх оронч, ~~ёо~~ зүйтэй **хариуцлагатай** иргэнийг төлөвшүүлэх “Эх оронч монгол” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

4.4.1.5.Хилийн чанадад амьдарч буй гэр бүл, хүүхдүүдэд зориулсан монгол хэл, соёлд суралцах хөтөлбөр хэрэгжүүлж, цахим сургалтын агуулгыг нэмэгдүүлнэ.

4.4.1.6.Хилийн асуудлаар байгуулсан Монгол Улсын олон улсын гэрээ хэлэлцээрүүд, төрөөс хилийн талаар баримтлах бодлого, Монгол Улсын хилийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар улсын хил хамгаалалтын нэгдмэл тогтолцоог бүрдүүлнэ.

4.4.1.7.Хилийн цэргийн байгуулалтыг хөгжүүлэх, анги, салбарт хяналт, удирдлагын төвийг байгуулах, мэргэшсэн хилчин, технологид суурилсан хил хамгаалах албыг бэхжүүлэн, зэвсэглэл, инженер, дохиолол хамгаалалт, тоон радио релейн болон хяналтын систем, цэргийн хөлбөө, техник, дрон, тусгай хэрэгслээр бүрэн хангаж, хилийн аюулгүй байдлыг сахиулах арга хэмжээ авна.

4.4.1.8.Улсын хилээр зорчигч, тээврийн хэрэгслийг шуурхай шалган нэвтрүүлэх хүрээнд ухаалаг цахим гарцыг нэмэгдүүлэх, хилийн боомтуудыг дохиолол хяналт, хамгаалалтын нэгдсэн системээр төхөөрөмжлөх, шалгалтын техник хэрэгслээр ханган, боомтын сэргэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлнэ.

4.4.1.9.Улсын хил хамгаалалтын зориулалттай инженер, техникийн байгууламж, барилга, дэд бүтцийн 50-аас доошгүй хувийг шинэчилж, хилийн заставт жишиг орон сууц барих, байнгын цахилгааны эх үүсвэрт хөлбөх ажлыг үргэлжлүүлнэ.

4.4.1.10.Хил хамгаалах байгууллагын алба хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах, албаны аюулгүй байдал, эрүүл мэнд, сэтгэл зүйн үйлчилгээг сайжруулах, хилчдийн орон сууцны хүрэлцээг нэмэгдүүлэх цогц арга хэмжээг авна.

4.4.1.11.Хилийн нисэх албыг өргөжүүлэн, хилийн цэргийн нисэх анги байгуулан, улсын хил хамгаалалтын зориулалттай нисдэг тэрэг, агаарын хөлөг, нисгэгчгүй нисэх хэрэгслийг ашиглах замаар хил хамгаалалтын үр дүнг дээшлүүлнэ.

4.4.1.6.Хилийн цэргийн байгуулалтыг хөгжүүлэх, мэргэшсэн хилчин, технологид суурилсан хил хамгаалах албыг бэхжүүлэн, зэвсэглэл, инженер, дохиолол хамгаалалт, радио релейн болон хяналтын систем, цэргийн

холбоо, техник, нисгэгчгүй нисэх хэрэгсэл, тусгай хэрэгслээр бүрэн хангаж, хилийн цэргийн нисэх анги байгуулан, нисдэг тэрэг, нисэх онгоц ашиглах замаар хилийн аюулгүй байдлыг хангах, хилийн дэглэмийн гэрээг хэрэгжүүлнэ.

4.4.1.7.Хилийн боомтын сэргэлтийн бодлоготой уялдуулан авто зам, төмөр зам бүхий боомтуудад шалган нэвтрүүлэх анги байгуулж, боомтын нэвтрүүлэх хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, ухаалаг цахим гарц, дохиолол хяналт, хамгаалалтын нэгдсэн систем, тоног төхөөрөмжөөр хангана.

4.4.1.8.Хилийн цэргийн анги, салбарын албаны барилга, орон сууцыг шинэчилж, хилчдийн алба хаах, амьдрах нөхцөлийг сайжруулна.

~~4.4.1.12.~~**4.4.1.9.**Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих, хууль бус эргэлт, хэрэглээтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажлыг эрчимжүүлэх, хууль бус эргэлттэй тэмцэхэд төрөөс баримтлах бодлого, төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааны уялдаа холбоо, нэгдмэл байдлыг хангах, мэргэжлийн холбоо, төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлэх, мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодистой холбоотой бүхий л үйл ажиллагааг төрийн хяналтад авч, уг үйл ажиллагааг зөвхөн тусгай зөвшөөрлийн үндсэн дээр эрхлүүлэх, мансуурах донтой хүнд олон улсын стандартад нийцсэн эрүүл мэнд, нийгэм хамгааллын тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх, мансуурах донг эрт илрүүлэх, эмчлэх, хяналтад авах, нийгэмшүүлэхэд чиглэсэн эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно.

~~4.4.1.13.~~**4.4.1.10.**Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоог боловсронгуй болгож, олон улсын санхүүгийн зах зээлтэй холбогдсон санхүүгийн системийг хөгжүүлнэ.

~~4.4.1.14.~~**4.4.1.11.**Согтууруулах ундааны эргэлтэд тавих хяналтыг сайжруулж, архидан согтуурахтай тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх сангийн үр өгөөжийг нэмэгдүүлнэ.

4.4.2.Гадаад бодлого

4.4.2.1.“Энхийг эрхэмлэсэн, нээлттэй, бие даасан, олон тулгуурт” **гадаад бодлогын** суурь зарчмыг тууштай баримталж, хоёр хөрш болон гуравдагч хөрш улсуудад таниулан, харилцааны тэнцвэр, байр сууриа хадгалж, гадаад бодлого, үйл ажиллагааны нэгдмэл байдлыг ханган, олон улсад Монгол Улсын нэр хүнд, эзлэх байр суурь, нөлөөг нэмэгдүүлэх замаар хөгжлийн гадаад таатай орчныг бүрдүүлнэ.

4.4.2.2.Монгол Улсын гадаад бодлогын залгамж чанар, нэгдмэл байдлыг ханган үндэсний аюулгүй байдал, хөгжил дэвшлийг хангах гадаад таатай орчин бүрдүүлэх, эдийн засгийн аюулгүй байдлыг бэхжүүлэх ажлыг үргэлжлүүлнэ.

4.4.2.3.Оросын Холбооны Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улстай найрсаг харилцаатай байх нь Монгол Улсын гадаад харилцааны бодлогын нэн тэргүүний зорилт мөн бөгөөд тэдгээр улстай бүхэлдээ тэнцвэртэй харилцаж, сайн хөршийн ёсоор иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцааны хүрээнд улс төр, эдийн засаг, батлан хамгаалах, худалдаа, соёл, хүмүүнлэг, гурван улсын эдийн засгийн

коридорын төслүүд зэрэг бүх салбарт өргөн хүрээтэй хамтын ажиллагааг гүнзгийрүүлэн хөгжүүлнэ.

4.4.2.4. Гадаад бодлогын үзэл баримтлалыг сансар судлал, шинжлэх ухаан, технологийн салбар дахь дэлхийн чиг хандлагатай нийцүүлэн шинэчилнэ.

4.4.2.5. “Гуравдагч хөрш”-ийн бодлогын хүрээнд түншлэлийн харилцааг өргөжүүлэн, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг бэхжүүлж, бусад улстай харилцан ашигтай хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх чиглэлээр идэвхтэй ажиллана.

4.4.2.6. Монгол Улс бусад улстай харилцахдаа тусгаар тогтнол, бүрэн эрх, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, хилийн халдашгүй байдлыг хүндэтгэх, дотоод хэрэгт үл оролцох, энхийг эрхэмлэсэн, хүний эрх, эрх чөлөөг дээдэлсэн, НҮБ-ын дүрэмд тодорхойлж, нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн олон улсын эрх зүйн зарчим, хэм хэмжээг удирдлага болгоно.

4.4.2.7. Монгол Улсын түүх соёлд холбогдох гадаад улсад хадгалагдаж байгаа баримтыг эх нутагт нь байршуулж, үндэсний санах ой болох архивын баримтын хадгалалт, хамгаалалтын нөхцөлийг сайжруулж, архивын баримтыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулна.

Олон талт хамтын ажиллагаа

4.4.2.8. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага, түүний системийн байгууллагууд, олон улсын болон бүс нутгийн түвшинд хамтын ажиллагааг идэвхтэй үргэлжлүүлж, тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.

4.4.2.9. Олон улсын сансар судлалын хамтын судалгааны уулзвар цэг байх, хамтын ажиллагааны таатай орчин бүрдүүлэх бодлого баримтална.

4.4.2.10. Олон улсын харилцаа, геополитикийн нөхцөл байдал хурцдаж, мөргөлдөөн, сөргөлдөөний голомт олширч, улс гүрэн хоорондын талцал гүнзгийрч буйг харгалзан гадаад бодлогын үйл ажиллагааны механизм, арга барилыг боловсронгуй болгох, гадаад харилцааны хүний нөөцийг бэхжүүлнэ.

Бүс нутгийн эдийн засгийн интеграци

4.4.2.11. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс болон Евро-Азийн эдийн засгийн холбоо, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улстай эдийн засгийн түншлэл, чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг байгуулж, худалдааны түнш улс орнуудтай хамтран ажиллах эдийн засгийн чиглэлийг нарийвчлан тодорхойлж, хөрөнгө оруулалт, экспорт, бизнесийг дэмжсэн харилцааг хөгжүүлнэ.

4.4.2.12. Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны бүсүүдийг хөрш орнуудын төлөвлөлттэй харилцан уялдуулж хөгжүүлнэ.

4.4.2.13. Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны бүсэд гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтыг татаж, төр хувийн хэвшлийн түншлэлийг дэмжин хамтран ажиллана.

4.4.2.14.Чөлөөт бүсүүдэд бизнес инкубатор төвийг байгуулж, гадаад худалдааны түүхий эд, технологийн солилцоогоор аж ахуй эрхлэгчдийг дэмжинэ.

4.4.2.15.Монгол Улсын хөгжлийн бодит хэрэгцээ, шаардлагыг хангахуйц эдийн засаг, нийгмийн ач холбогдол бүхий томоохон төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд эдийн засгийн гадаад харилцаа, гадаадын хөрөнгө оруулалтын чиглэлд төрийн бодлого, үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах, үр өгөөжийг нь дээшлүүлэх шаардлага улам нэмэгдэж байна дээшлүүлнэ.

4.4.2.16.Бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид нэгдэж, экспортыг нэмэгдүүлэх, төрөлжүүлэх, гадаад худалдаанд тулгарч байгаа хүндрэлүүдийг багасгах, хөнгөвчлөх бодлогыг үргэлжлүүлнэ.

Гадаад харилцааны салбар

4.4.2.17.Улс төр, эдийн засгийн харилцааны түвшин, ач холбогдол, тухайн улсад оршин суугаа монгол иргэд болон харилцан зорчиж байгаа иргэдийн тоо зэргийг харгалзан дипломат төлөөлөгчийн газруудын байршил, бүтэц, орон тоог оновчтой болгоно.

4.4.2.18.Үндэсний аюулгүй байдал, язгуур ашиг сонирхлыг олон улсын эрх зүйн хүрээнд улс төр-дипломатын аргаар хангах, дүн шинжилгээг сайжруулах, гадаад бодлогын нэг цонхны зарчмыг хэрэгжүүлэх, дипломат албыг бэхжүүлэхэд чиглэгдсэн зохицуулалтыг боловсронгуй болгоно.

Гадаадад сурч, хөдөлмөрлөж, амьдарч буй иргэд

4.4.2.19.Хилийн чанадад байгаа Монгол Улсын иргэн, аж ахуйн нэгжийн хууль ёсны эрх ашгийг тууштай хамгаалж, эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх үйлчилгээний чанар хүртээмжийг сайжруулна.

4.4.2.20.Хилийн чанад дахь Монгол Улсын иргэд гэмт хэрэг, зөрчилд өртөхөөс урьдчилан сэргийлж, хууль, хяналтын байгууллагатай хамтран ажиллана.

4.4.2.21.Бусад улстай хоёр талт болон олон талт олон улсын гэрээ байгуулах замаар хилийн чанадад зорчих иргэдийн визийн нөхцөлийг хөнгөвчилнө.

4.4.2.22.“Хүчирхэг Монгол паспорт” зорилтын хүрээнд Монгол Улсын иргэд визгүй зорчих улсын тоог нэмэгдүүлнэ.

4.4.3.Үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах тогтолцоо

4.4.3.1.Монгол Улсын урт, дунд хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичигт нийцүүлэн батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны харилцааг зохицуулах хууль, эрх зүйг шинэчилж, цогц байдлыг хангана.

4.4.3.2.“Технологийн дэвшил - Зэвсэг техникийн шинэчлэл”-д нийцүүлэн Зэвсэгт хүчний зэвсэг, техникийг шинэчлэх, сэргээн сайжруулах төрийн бодлогыг хэрэгжүүлж, орчин үеийн дэвшилтэт техник, хэрэгслээр хангана.

4.4.3.3.“Сөрөн тэсвэрлэх чадавх - Батлан хамгаалах тогтолцоо” -ны хүрээнд батлан хамгаалах тогтолцоог бэхжүүлж, орон нутгийн хамгаалалтын томилгоот нэгжүүдийн бэлэн байдлыг хангаж, дайчилгааны төлөвлөлтийг боловсронгуй болгож, иргэдийн эх орноо хамгаалах бэлтгэлжилтийг дээшлүүлнэ.

4.4.3.4.“Хүртээмжтэй төсөв - Тогтвортой өсөлт”-ийн хүрээнд Зэвсэгт хүчний бэлэн байдал, үүрэг гүйцэтгэх чадавхыг нэмэгдүүлж, төрлийн цэргийг хөгжүүлж, бэхжүүлнэ.

4.4.3.5.“Дэлхийн монгол цэрэг – Гадаад харилцаа”-ны хүрээнд батлан хамгаалах гадаад харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлж, шинжлэх ухаан, инновац, техник, технологи, аж үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, цэргийн алба хаагчдыг сургаж бэлтгэнэ.

4.4.3.6.“Цэнхэр дуулга, хар сүлд – Бүтээн байгуулалт”-ын хүрээнд энхийг дэмжих ажиллагаа болон улс орныг хөгжүүлэх стратегийн бүтээн байгуулалтад Зэвсэгт хүчний оролцоог нэмэгдүүлж, үүрэг гүйцэтгэх чадавхыг дээшлүүлнэ.

~~4.4.3.7.“Эх орны дуудлага—Эр цэргийн алба”-ны хүрээнд иргэдэд эх оронч үзлийг төлөвшүүлэх, цэргийн алба, алба хаагчийн нийгэмд эзлэх байр суурийг нэмэгдүүлнэ.~~

4.4.3.7.“ЭХ ОРНЫ ДУУДЛАГА-ЭР ЦЭРГИЙН АЛБА”-ны хүрээнд батлан хамгаалах үйл хэргийг иргэдэд сурталчилж, хүүхэд, залуучуудад эх оронч үзлийг төлөвшүүлж, цэргийн сургалтын тогтолцоонд шинэчлэл хийж, цэргийн албаны төрлийг нэмэгдүүлэх замаар Зэвсэгт хүчин, алба хаагчийн олон нийтийн дэмжлэг, нэр хүндийг дээшлүүлнэ.

4.4.3.8.“Салбарын хүний нөөц - Нийгмийн хамгаалал”-ын хүрээнд алба хаагчдын цалин хөлсийг нэмэгдүүлж, орон сууцжуулах хөтөлбөр хэрэгжүүлж, тогтвор суурьшилтай ажиллах баталгааг дээшлүүлнэ.

4.4.3.9.Бүсийн сургалтын төвүүдийг шинээр байгуулж “Оюутан цэрэг” сургалтад хамрагдах суралцагчдын тоог шат дараатай нэмэгдүүлэн улс орны батлан хамгаалах чадавхыг дээшлүүлнэ.

4.4.3.10.Батлан хамгаалах материаллаг нөөцийг бүрдүүлэх, түүний хадгалалт, хамгаалалтыг сайжруулах шат дараатай арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

4.4.4.Гамшгийн үеийн бэлэн байдал, эрсдэлийн удирдлага

Гамшгийн үеийн бэлэн байдал, иргэний хамгааллын тогтолцоо

4.4.4.1.Гамшгийн үеийн бэлэн байдал, холбоо, зарлан мэдээллийн тогтолцоонд дэвшилтэт технологи, инновацыг шингээн шинэ шатанд гаргана.

4.4.4.2.Гамшиг, аюулт үзэгдэл, ослыг зарлан мэдээлэх системийг өргөжүүлж, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

4.4.4.3.Онцгой байдлын байгууллагын харилцаа холбооны бэлтгэл бэлэн байдлыг дээшлүүлэн, сансрын хиймэл дагуулын болон цаг агаарын мэдээллийг шуурхай боловсруулж хэрэглэгчдэд хүргэх, гамшгийн удирдлагын нэгдсэн төвтэй болно.

4.4.4.4.Гал түймэр унтраах болон эрэн хайх, аврах нэгжийг орон нутагт өргөтгөж, тусгай зориулалтын автомашин, техник хэрэгслийн хангалтыг нэмэгдүүлэх төсөл, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлнэ.

4.4.4.5.Хүн амын нягтаршил ихтэй болон алслагдсан байршилд гал түймэр унтраах, аврах анги шинээр байгуулна.

4.4.4.6.Улсын нөөц, хүмүүнлэгийн тусламжийн зохицуулалт, хүч хэрэгсэл, агуулахын аж ахуйн технологийг хөгжүүлж, гамшгийн үеийн болон стратегийн зориулалттай бараа материалын нөөц, хангамжийн хэмжээг нэмэгдүүлнэ.

4.4.4.7.Хүнсний бүтээгдэхүүн хадгалах зориулалт бүхий иж бүрэн механикжуулсан агуулах барьж, хүнсний гол нэрийн бүтээгдэхүүний хангамжийн тогтвортой байдлыг хангана.

4.4.4.8.Шатахуун, шатах тослох материалын бүтээгдэхүүнийг хадгалах зориулалттай агуулах барина.

Стандарттай гамшгийн удирдлага

4.4.4.9.Цаг агаарын болон биологийн гаралтай аюулт үзэгдэл, техник технологийн горим зөрчлийн эрсдэлийг бууруулна.

4.4.4.10.Эрсдэлийн мэдээлэлд суурилсан гамшгаас хамгаалах удирдлага, үйл ажиллагааг оновчтой хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий Гамшгийн зураглал, эрсдэлийн мэдээллийн сан, гамшгийн эрсдэл хуваалцах механизмыг хөгжүүлнэ **гамшгийн зураглал, байгаль орчин, уур амьсгалын эрсдэлийн мэдээллийн сан, гамшгийн эрсдэл хуваалцах механизмыг хөгжүүлж, олон нийтэд нээлттэй болгоно.**

4.4.4.11.Гамшгийн эрсдэлийн тухай ойлголт, мэдлэгийг олон нийтэд хүртээмжтэй хүргэх, урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулахад хөрөнгө оруулалтыг бодитойгоор нэмэгдүүлнэ.

4.4.4.12.Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, олон нийтийн оролцоог дэмжиж ажиллана.

4.4.4.13.Нэг улс, нэгдсэн стандарт хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

Гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагаа

4.4.4.14.Гамшгийн шуурхай удирдлага, зохион байгуулалтыг оновчтой болгож, гамшгийн улмаас иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллага, нийгэм, эдийн засагт учирч болзошгүй хүндрэлийг шийдвэрлэх эрх зүйн орчныг сайжруулна.

4.4.4.15.Онцгой байдлын байгууллагын алба хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэнд, бие бялдар, сэтгэлзүйн үйлчилгээ, мэргэжлийн сургалтын орчин нөхцөлийг сайжруулна.

4.4.4.16.Гамшгийн үед хариу арга хэмжээ авах үндэсний чадавхыг сайжруулж, Олон улсын эрэн хайх, аврах зөвлөлдөх бүлэг (INSARAG)-ийн стандартад нийцсэн дунд түвшний ангиллын багтай болж, аврах ажиллагааны дэвшилтэт арга технологи, шинэ техник, багаж төхөөрөмжийг нэвтрүүлнэ.

4.4.5.Эрсдэлийн удирдлага

4.4.5.1.Геополитикийн тогтворгүй байдал, цар тахлын үеийн болон дараах эдийн засгийн хямрал, эрчим хүчний дутагдал, тээвэр логистикийн доголдол, хиймэл оюун ухаан, кибер аюулгүй байдал ба дэвшилтэт технологийн хурдацтай шилжилтийн тодорхой бус байдал, санхүүгийн эх үүсвэрийн хүрэлцээгүй байдал, уур амьсгалын өөрчлөлт, байгаль, цаг уурын нөлөөлөл болон бусад эрсдэлийг даван туулах, хариу бэлтгэл арга хэмжээг шуурхай авах зорилгоор холбогдох хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичигт өөрчлөлт оруулах, төсөв, мөнгөний бодлогын уялдааг хангасан эрсдэлийн удирдлагын цогц бодлого, төлөвлөгөө гарган хэрэгжүүлнэ.

4.4.5.2.Эрсдэлийг урьдчилан илрүүлэх, үнэлэх, эрэмбэлэх, хариу арга хэмжээ авах, хэрэгжилтэд үнэлгээ хийх системийг хөгжүүлж, эрсдэлийн удирдлагын шинэчлэлийг эхлүүлнэ.

4.4.5.3.Хамтрагч, түншлэгч талууд болон олон нийтэд мэдээллийг түргэн шуурхай хүргэх, солилцох нөхцөлийг бүрдүүлж, хамтын итгэлцлийг нэмэгдүүлэх, эрсдэлийн удирдлага, түүнийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх хүрээнд гадаад болон олон улсын хамтын ажиллагааг өргөжүүлнэ.

4.4.5.4.Эрсдэлийн удирдлагын үе шат бүрд иргэн, хуулийн этгээдийн оролцоог хангаж, урамшуулах бодлогыг дэмжинэ.

ЭРСДЭЛИЙН УДИРДЛАГА

~~Дэлхийн дахиныг хамарсан геополитикийн тогтворгүй байдал, цар тахлын дараах эдийн засгийн хямрал, эрчим хүчний дутагдал, тээвэр логистикийн доголдол, хиймэл оюун ухаан, кибер аюулгүй байдал ба дэвшилтэт технологийн хурдацтай шилжилтийн тодорхой бус байдал, санхүүгийн эх үүсвэрийн хүрэлцээгүй байдал, уур амьсгалын өөрчлөлт, байгаль, цаг уурын нөлөөлөл зэрэг гадаад, дотоод хүчин зүйлсийн нөлөөнөөс үүдэн дараах эрсдэлүүд учирч болзошгүй байна.~~

~~ОХУ Украины дайн, Ойрх Дөрнөдөд орнож буй мөргөлдөөн, БНХАУ Тайваны мөргөлдөөн зэрэг геополитикийн тогтворгүй нөхцөл байдал үргэлжилсэн хэвээр байгаа нь түүхий эдийн үнэ хэлбэлзэх, үнийн өсөлт үргэлжлэх эрсдэлийг дагуулж байна. Түүнчлэн, АНУ зэрэг бусад өндөр хөгжилтэй улс орнуудад үйлчилгээний салбарын инфляц өндөр хэвээр байгаа бөгөөд монгоний хатуу бодлого үргэлжилснээр өлөн улсын санхүүгийн зах зээл тогтворгүй байдалд орж дэлхийн эдийн засгийн идэвхжилийг хязгаарлаж болзошгүй юм. Дэлхийн эдийн засгийн идэвхжил саарах, түүхий эдийн үнийн тогтворгүй байдал үүсэх нь манай улсад орех хөрөнгийн урсгалыг бууруулах, уул уурхайн гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүнүүдийн эрэлт болон үнэд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй. Мөн хорш орнуудыг хамарсан геополитикийн хүндрэлтэй асуудлууд орнож буй энэ үед зээлжих зэрэглэл буурч, аливаа хоригт өрсөн тохиолдолд гадаадын хөрөнгө оруулалт, гадаад зээлийн урсгал буурах, төлбөр тооцоо саатах зэрэг эрсдэлүүд үүсэж болзошгүй.~~

~~Манай экспортын бүтээгдэхүүний гол худалдан авагч болох БНХАУ-ын үл хөдлөх хөрөнгийн салбарт уналт үргэлжилж, үл хөдлөх хөрөнгө болон барилгын салбарын бууралт нь гангийн эрэлтэд цаашлаад бүтээгдэхүүний эрэлтэд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй байна. Ингэснээр дэлхийн зах зээл дээрх зэс, нүүрс зэрэг голлох уул уурхайн бүтээгдэхүүний үнэ буурах, эдийн засгийн өсөлт саарах эрсдэлтэй байна.~~

~~Энэ онд өвөлжилт, хаваржилт хүндэрсний улмаас эхний хагас жилийн байдлаар том малын зүй бус хөрөгдөл 8.1 сая буюу нийт малын 13 хувьд хүрсэн нь хөдөө аж ахуйн салбарын нийлүүлэлтэд сөргөөр нөлөөлж, орхийн бодит орлогыг бууруулах, нийлүүлэлтийн гаралтай инфляцын дарамт, ажилгүйдлийн түвшин, тэгш бус байдлыг нэмэгдүүлж байна.~~

~~Цахилгаан станц, дамжуулах шугам, дэд станц, түгээх шугамуудад үүсэх гэмтэл, байгалийн гамшиг болон хүний алдаанаас гарах өсөл, эвдрэл, тасалдал, хангамжийн тогтворгүй байдал үүсэх аюултай. Иймд, цахилгаан станцуудыг нэмж барьж байгуулах, нийслэлд дулааны төвлөрсөн бус эх үүсвэрүүдийг бий болгох, хийн цахилгаан, дулааны станцыг барих, эрчим хүчний нэгдсэн тогтолцоог бүрдүүлэх шаардлагатай байна.~~

~~Дээр дурдсан эрсдэлийг даван туулах, хариу бэлтгэл арга хэмжээг шуурхай авах хүрээнд үүсэж болзошгүй нөхцөл байдалтай уялдуулан хөлбөгдөх хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичигт оорчлолт оруулах, төсөв, монгоний бодлогын уялдааг хангах, богино, дунд, урт хугацааны эрсдэлийн удирдлагын цогц бодлого, төлөвлөгөө гарган хэрэгжүүлнэ.~~

~~Үүний тулд эдийн засаг, байгаль орчин, аюулгүй байдал болон бусад эрсдэлийг урьдчилан сэрэмжлүүлэх, эрт таних, илрүүлэх системийг хөгжүүлэх, цаг алдалгүй менежментийн шинэчлэлийг эхлүүлнэ. Түүнчлэн, үндэсний түвшинд мониторинг хийх, үнэлэх, эрсдэлийн удирдлагыг нэгдсэн байдлаар хэрэгжүүлэх тогтолцоог бүрдүүлнэ.~~

~~Мөн байгаль, цаг уур, эдийн засаг, кибер аюулгүй байдал болон бусад эрсдэлийг тэсвэрлэх, даван туулах дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтад хөрөнгө оруулж, эрсдэлийн удирдлага, шийдлийг төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаагаар хангах бодлого баримтална.~~

~~Эрдэлийн үнэлгээг тогтмол хийж, удирдлагын толовлогоог сайжруулан шинээр үүсэж бэлэцшгүй нөхцөл байдал, хямралын дараах сорилтын болон байдлыг хангана. Хамтрагч, түншлэгч талууд болон олон нийтэд мэдээллийг түргэн шуурхай хүргэх, өөлигцөх нөхцөлийг бүрдүүлж, хамтын итгэлцлийг нэмэгдүүлэх, эрдэлийн удирдлагын менежмент, түүнийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх хүрээнд гадаад болон олон улсын хамтын ажиллагааг өргөжүүлнэ.~~

----o0o----